THE BOOK WAS DRENCHED

UNIVERSAL LIBRARY
OU_206243
UNIVERSAL LIBRARY

-/3!—28-4-8!—10,000.

OSMANIA UNIVERSITY LIBRARY

No. Accession No.

or

book should be [illegible]

అంకితము.

ఏసత్పురుషుడు తాను నిస్స్వుఁడయ్యు యాచించి గ్రామ మగు 'మేడపాడు' నందు మహాలింగేశ్వరాలయముఁ జేసి శివప్రతిష్ఠం జేసెనో, ఏవిరాగి మఱునాఁటికిఁ దనకుండునో లేదో యని సందేహింపక యన్నదానముం జేయుచుండెనో, ఏసర్వసముఁడు తా నభ్యంజనముఁ జేసికొనునపుడు తనగుపరిసరపుగవరలపిల్లలకు ముందుగ స్వయముగ తలనంటియు, పండుగులలో నంత్యజులకు పిండివంటతో భోజనము పెట్టియుఁగా నిత్య సంతోషదకుండెనో, ఏసంయమి సంగీతవిద్యావంతుఁడయ్యు సంగీతము నర్థ్యేశు నర్తించుటకే కాని యితరులచేఁ బాడించుటకుఁ గాదని, సానిమేళములకుఁ బోవనని శపథమూనియుండెనో, ఏపారాయణికుఁడు తన వాఙ్మాధుర్యముచే శ్రోతల నానందవార్ధిమగ్నులం జేయుచుండెనో, ఏజ్యోతిష్కుఁడు తనమరణదినముఁ గూడ జెప్పి యట్లే హరపదమునందెనో, వెనుకటి ప్లవంగ సం॥ర జ్యేష్ఠ శుద్ధ ౧౩ నాఁడు పుట్టి జయ సం॥ర ఆశ్వయుజ శుద్ధ ౯ నాఁడు పరమపదము నొందిన యామాతండ్రిగారగు వెంకయ్యగారికిని,

ఏసాధ్వీమణి భర్తకుఁదోడునీడయై యన్నదానాదిసత్కార్యములనాచరించెనో, ఏసతీమతల్లిక దానాసక్తిచే వండుకొనుచున్న నొకయన్నసత్రనిర్మాతకును, మంగళసూత్రము నొక

విద్యావంతుఁడు తపస్వియు నగు సద్బ్రాహ్మణునివివాహము నకును, భర్త్రాజ్ఞచే దాన మొసంగెనో, ఏజనని తాను మంచముపట్టినను, యేఁబదిమూఁడేండ్లుగల నన్నుఁగూర్చి నాయన భుజించినఁగాని తాను భుజింప నని మనుమరాండ్రతో ననుచుండునో, ఏశిశువత్సల, తల్లి లేని నాయిరువురుకుమార్తెల నమృతహస్తయై పెంచి పెద్దవారిం జేసెనో, ఏపుణ్యవనిత గర్భశోకము నెఱుఁగక ముప్వురుకొమరులు, పదిమందిమనుమలు ముమ్మనుమలు కలదియై విద్వత్పుత్రిక, విద్వత్సోదరి, విద్వద్భర్తృక, విద్వత్పుత్రయై యదృష్టవంతురా లనిపించుకొనుచు, వెనుకటి కాళయుక్తి సం॥ర ఆశ్వయుజశుద్ధ ౧౫నాఁడు జన్మించి ఈ యాంగీరస సం॥ర చైత్రశుద్ధ ౬ నాఁడు (ది12-4-32 సం॥) పరమేశ్వరసన్నిధానమునకుఁ జేరెనో యామాతల్లి రామాంబకును,

సచ్చరితమగు నీపరీక్షిచ్చరితము నంకిత మొనర్చుచున్నాను. ఇది నాపితృదేవములకుఁ బ్రసన్నమగుఁగాక.

పెండ్యాల వేంకట సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రి.

ఓం

పీఠిక

ఇరువది రెండేండ్లనుండి, కళాశాలలోను, జాతీయ కళాశాలలోను, ఉన్నతపాఠశాలలలోను, సంస్కృతాంధ్ర భాషలకుపాధ్యాయుఁడనుగా నుండి బాలురమన స్తత్వములం గుర్తెఱిఁగి యీగ్రంథము ననుభవపూర్వకముగ వ్రాసితిని. బాలురకు భాషతోఁగూడ, ప్రాచీనచరిత్ర, స్వసాంఘికమతాచారములు, దైవభక్తికూడ నేర్పుట మిగుల నావశ్యకమై యున్నది. మఱియు భారతీయులకుఁ బరమప్రమాణములగు వేదములలోని యంశములుకూడ బోధించుట ముఖ్యతమము. ఇపుడు విద్యార్థులు భవిష్యత్తున గృహస్థులు కాఁగలరు. వారు గృహస్థధర్మస్వీకారము నొందునపు డెట్లు ప్రవర్తింపవలెనో తెలిసికొనుట యత్యవసరము. మఱియు దేశభక్తియు రాజభక్తియుఁ బ్రతిజనునకు ముఖ్యతమములు. పై యంశముల నిందు బీజప్రాయములుగఁ బొందుపఱచితిని. అయినను,

శ్లో. ఆపరితోషా ద్విదుషాం
న సాధు మన్యే ప్రయోగవిజ్ఞానం.

తా. ప్రయోగవిజ్ఞానమును విద్వాంసులు సంతసించువఱకు సాధువని తలంపను.

ఇట్లు,
పెం. వేం. సు. శాస్త్రి.
గ్రంథకర్త.

విషయసూచిక.

		పుట.
1	పూర్వగాథ	1
2	పరిక్షిజ్జననము	4
3	ధర్మజుఁ డశ్వమేధయాగముఁ జేయ నుద్యుక్తుఁడగుట	11
4	అర్జునుని దిగ్విజయము	15
5	అశ్వమేధము	23
6	పరిక్షిత్తుని బాల్యదశ, ధృతరాష్ట్రాదులమృతి	28
7	యాదవాంతఃకలహహేతువులు, తత్కారణములు, కిరాతవిజృంభణము	29
8	పరిక్షిత్పట్టాభిషేకము	51
9	పాండవుల స్వర్గారోహణము	57
10	పరిక్షిద్రాజ్యపాలనము	63
11	మాద్రవతీపరిక్షిత్తుల వివాహయత్నము.	72
12	పరిక్షిత్తు మాద్రవతిం బెండ్లియాడుట	76
13	గోపరిపాలనము	82
14	మృగయావ్యసనము	90
15	పరిక్షిత్తు శాపతప్తుండగుట	94
16	పరిక్షిత్ప్రయత్నములు	97
17	శ్రీశుకోపదేశము	98
18	తక్షకుని ప్రయత్నంబులు	107

పరిక్షిత్తు.

ప్రథమ ప్రపాఠకము.

ప్రథమానువాకము.

పూర్వగాథ.

శ్రీమహావిష్ణునాజ్ఞచేఁ బ్రవర్తించు నిప్పటిచతుర్ముఖుని ద్వితీయపరార్థమున, శ్వేతవరాహకల్పమునం దగు వైవస్వత మన్వంతరంబునందైన నీకలియుగమునఁ బదునాఱువందలయిరువదాఱు సంవత్సరములు గడచినపిమ్మట * శ్రీమంతంబగు నీ భరతఖండంబున నొకమహాసమరము ప్రవర్తిల్లెను. అది కురుక్షేత్రము కేంద్రస్థానముగాఁ గలది యగుటచేఁ గురుక్షేత్రసంగ్రామమనియుఁ గౌరవులకుఁ బాండవులకు నైన యుద్ధమగుటచేఁ గురుపాండవయుద్ధమనియు భరతవంశస్థులే యందుఁ బ్రధాననాయకు లగుటచే భారతయుద్ధమనియుఁ బేరువడసెను.

అమ్మహాజన్యమునఁ బెక్కువేలుగజములు, ననేకలక్షలనాయకులు, మడియుటయే కాక, డెబ్బదిరెండులక్షలకు

* విష్ణువాయు భాగవతాది పురాణములనుండి యీకాలనిర్ణయము చేయఁబడినది.

మించిన దృఢాంగులగు మనుష్యులును మృతినొందిరి. ఆవీరులలో శతాధికవయస్కులు మొదలు పదునాలేండ్ల ప్రాయము వఱకుఁ గలవారుండిరి. భరతఖండ మిప్పటివలె నప్పుడు ముప్పదిమూఁడుకోట్ల జనసంఖ్య గలదికాక, స్వల్పజనసంఖ్యాకలితమగుటచే నంతటి జననష్టమును సహింపలేక నతితమముగా సంక్షోభించెను. దేశమునందేమూలఁజూచినను, తండ్రులు సోదరులు సుతులు భర్తలు బంధువులు గతించుటచే నవయువనాథలగు సతీమతల్లికలకన్నీటిచే భారతభూమి పంకిలమై వారి రోదనములచే దిశలు ప్రతిరోదనముఁ జేయుచుండెను కురుక్షేత్రము యుద్ధమునకెట్లు కేంద్రస్థానమయ్యెనో, స్త్రీలరోదనమునకును నట్లనే కేంద్రస్థానమయ్యెను. అందు హాస్తిపురి మఱియు నడిమిబొట్టయ్యెను. ఆపట్టణమునందేవంకఁజూచినను, భర్తృబంధుసుతాదులమరణములచే శోకించువనితలరోదనములే — ఏవైపుఁజూచినను బంధుమరణకారకులగుఁ బాండవుల శపించువాక్యములే — ఏదెసఁజూచినను యుద్ధములోనిభయంకరవార్తాప్రసంగములే — ఏప్రక్కఁ గనుగొనినను భర్త్రాది మరణములచేనగుప్రవృత్తిభంగమువలననైన దరిద్రతకుఁ గాతరులగు స్త్రీలయొక్కయు, బాలబాలికలయొక్కయు, వృద్ధులయొక్కయు విలాపములే — ఏదిశంగనినను క్షతగాత్రుల హాహాకారములే ప్రవర్తిల్లెను. హాహాకారములతోఁగూడిన యుద్ధములోని సైనికులవిషాదమరణములఁ జూచియుఁ, బుది

లోని రోదనముల వినియు బంధుమిత్రపుత్రాదుల మరణము లచే విచారసాగరమగ్నుండయ్యు ధర్మరాజు కృపణతాసంతప్తహృదయుండయి విరక్తిచే రాజ్యమునొల్లననఁగా, సోదరులు ద్రౌపదిమొదలగువా రాతనిఁ బ్రవృత్తిమార్గమునకుఁ ద్రిప్ప నెంతగాఁ బ్రయత్నించినను నాతనిమనస్సు తేఱుకొనదయ్యె ను. పిమ్మట శ్రీకృష్ణభగవానుఁడును గర్మయోగంబునకుఁ ద్రిప్ప నెంతయో యత్నించె. యుద్ధారంభమున నర్జునుని మోహముం బోలె నేఁడు ధర్మజుని కార్పణ్యదోషోపహతస్వభావమును శ్రీకృష్ణుఁడు పోఁగొట్టలేఁడయ్యె. పిమ్మట శ్రీవ్యాసభగవానుఁడు తనమాహాత్మ్యప్రభావముచే నాతని కుపదేశించిన ప్రవృత్తిమార్గమే నివృత్తిమార్గమునుండి పెడమొగము పెట్టించి రాజ్యాభిషేకమునకును, పిమ్మట ద్రోణాదులహత్యల చేనగుపాపపరిహారమునకై మూఁడశ్వమేధయాగములఁ జేయుటకును హేతువయ్యెను వ్యాసువానతిని ధర్మరాజు "అహీన" మనునశ్వమేధముఁ జేయనెంచెను. పాండవులు సంతానవాశముచే సంతప్తులగుచు, నభిమన్యుకళత్రమగు నుత్తర గర్భవతి గాన తద్గర్భస్థశిశువునందే తమసకలమనోరథముల నాధారముఁ జేసికొని యూఱడిల్లుచుండిరి. అశ్వమేధయాగమునకు ద్రవ్యమును సంపాదించుటకుఁ బోకతప్పనందున, ధర్మజుఁడు, ససైన్యుఁడగు యుయుత్సునిఁ బురరక్షణమునకు నియోగించి సోదరులను, సైన్యమును దోడ్కొని వ్యాసోపదేశముచే,

నుత్తరాప్రసవమునకుఁ బూర్వమే హిమాలయోత్తరభాగ మునకుఁ బోయెను. ధర్మరాజాదులు పురము వెలువడినమఱు నాఁడె యశ్వమేధయాగనిర్వహణమునకు ధర్మజునిచే నంతకు మున్నె యాహ్వానితుఁడగు శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు తద్యాగ నిర్వహణకుతూహలాయత్తచిత్తుండయి సహోదరమిత్త్రపరివార ముగ హస్తిపురికే తెంచెను.

ద్వితీయానువాకము.

పరిక్షిజ్జననము.

శ్రీకృష్ణుఁడు హస్తిపురిఁ బ్రవేశించిననాఁడె యుత్తరకుఁ బ్రసవవేదన మారంభ మయ్యెను. ఆమెసూతికాగృహమరి ష్టోచితపరికరసహితమయ్యును, అరిష్టశూన్యమై అరిష్టహై న్యముగలిగి గదాధర పరిరక్షితమై యగదంకారసన్నిహితమై ధవళకుసుమయుక్తములు, సితసర్షపసహితములు, లాజపూ ర్ణములు నగుకుంభములచే శుభప్రదంబై విరాజిల్లుచుఁ, బ్రజ్వ లితాగ్నిచేతను, బ్రదీప్తశస్త్రాస్త్రములచేతను, పిచుమందపల్ల వాదులచేతను, బాలగ్రహాదిభూతపరిహారభూతమై, చికిత్సకలు దక్షులు చతురలు వృద్ధలు హితలు నగుపుణ్యావనితలచేఁ బరి పరివిధములఁ బరిశోధింపఁబడుచు నిర్మలమై యుండెను.

ఆమె ప్రసవవేదనాదోదూయమాన యగుచుండియు, నభిమన్యు మరణజ్ఞప్తిచేఁ జింతామగ్నయయ్యు, జనిష్యమాణ పుత్రముఖావలోకన కౌతూహల మొకవంక నాకర్షించి దుఃఖాపనోదన మొసర్చుచుండ స్వల్పప్రసవవేదన నొందియె పురుషశిశువుం గనెను.

వెంటనే పుణ్యాంగనలు పురుషుఁడుపుట్టెపుట్టె నని కేకలు వెట్టిరి. పౌరులందఱు సంతోషసూచకధ్వనులఁ జేసిరి. వెన్వెంటనే మృతశిశువని సూతికాగృహములోనివారు వెక్కివెక్కి యేడ్చిరి. కుంతీసుభద్రాదులకే కాక పౌరులందఱకుఁ గలిగిన యానందశోకరసముల భావశబలతయొక్క క్షణములోనే శోకరసమునకు స్థాయీభావహేతువయ్యెను. ఉత్తర మృతశిశువుం గనుటను వినుటచేఁ గృష్ణసాత్యకులకుఁ గూడ విషాదముజనింపఁ గృష్ణుఁడు సాత్యకితోఁ గొంతియున్నెడకు సత్వరంబునఁజనుదెంచుచుఁ దన కెదురుగ వచ్చు కుంతీసుభద్రాద్రౌపదులఁ గాంచి తానును విషాదాకులమానసుండయ్యె. అప్పు డాపృథ పురుషోత్తముకడ డగ్గుత్తిక నెలుంగు దగుల నిట్లని యేడ్చెను.

"కృష్ణా! నాకును మత్సంతతికిని నీవే గతివైయుంటివి. కుఱ్ఱయగు నీమేనల్లునకుఁ గ్రూరుండగు నశ్వత్థామయొక్క యిషీకాస్త్రహతిచే మృతబాలుం డుద్భవించెను. అయ్యశ్వత్థామ దారుణంబగు బ్రహ్మశిరోస్త్రముఁ బ్రయోగించునపు డుత్తరాగర్భస్థశిశువు నవశ్యముఁ గాచెద నని కృపాయత్త

చిత్తుండవై ప్రతినఁ జేసితివి. కాన యీనిసుఁగును బ్రతికింపవా? ఆశిశువుయొక్క జీవితముతోడనే నాజీవిత మున్నది. ఆశిశువు బ్రతుకకున్నయెడల ద్రౌపదీసుభద్రలు జీవింపరు. ధర్మజుండు నాతనిసోదరులు నట్టివారె. ఈవంశమున నుదక పిండప్రదానము లాశిశువు జీవింపకున్న నెడలును మత్స్యనందన నీచే నొకనాఁడు నీగర్భజనితుఁడు నాచేఁ గాపాడఁబడు నని యూఱడింపఁబడినది. కాన యామెయార్తిని దొలఁగింపవే! నీ వీకులమును నిలిపితివి. దాని నీబాలుని జీవింపఁజేసి స్థిరపఱుపవే" యని వెక్కి వెక్కి యేడ్చి యిలాతలంబున కొఱఁగెను. అపుడు ససంభ్రముఁడై గోవిందుఁ డాపృథను లేవనెత్తి యనునయవాక్యంబులం దేర్చుచుండ సుభద్ర యిట్లని విలపించెను.

"కృష్ణా! గురుపుత్త్రుండు భీముపై నెత్తిన మహాస్త్రముయొక్క ఫలము నర్జునుఁడును దత్పత్నియుఁ గూడను బొందిరి. నీమఱఁది యాయభిమన్యుపైఁగలయధికప్రేమముచే నాతని మరణమునకు వగచుచుండ నీమనుమఁడుఁగూడ నిట్లు వమ్మయిన నాతఁ డేమగునో నీకే తెలియును. ధర్మజుఁ డేరీతిని నెవ్వగ భరియించును? భీముఁడును గవలు నేరీతి దుఃఖశాంతినొందుదురు? కృష్ణా! వినుము. గురుసుతుఁ డస్త్రముఁ బ్రయోగించునపుడు నీవాతని నదలించి కుచ్చితుఁడా! నిన్ను మోఘాస్త్రుం జేతునంటివి. ఉజ్జ్వలతేజుఁడవగు నీమహితాను

భావము మాకుఁ దెలియుటచే నూఱడిల్లియుంటిమి. అశ్వత్థామాస్త్రభీతి నొందకుంటిమి. సత్య దయాశ్రితాభిరక్షలు నీకు నైజగుణములు. నీకనేకవందనములఁ జేతు. దేవా! వెఱ్ఱులమై మేము వగపుచే వివిధప్రలాపములు నీయెదురఁ జేయుచుంటిమి గాని లోకములన్నియు మృతినొందినను బునరుజ్జీవింపఁజేయు శక్తిగల నీవు మాకొలంబుఁ గాపాడక నీ మేనమఱందిపౌత్రుఁ జావవిడుతువా?

అంతఁ గృపాశోకంబులు మల్లడిఁగొను నుల్లంబుతో శ్రీకృష్ణభగవానుఁడు మేఘగంభీరస్వనంబున బాలు బ్రదుకఁ జేయుదునని యెల్లవారు మోదమందఁ బలికి కుంతీసుభద్రాదుల వెంట సూతికాగృహంబుఁ బ్రవేశింపఁ బురోగామియగు ద్రౌపది, యడలునఁ బుడమిఁ బడియున్న యుత్తరను లేవనెత్తి 'మత్స్యనందనా! మాధవుఁ డేతెంచెఁ గనుమా' యన, నమ్మానిని వికీర్ణవేణీభరంబుతో వెన్నునకు మ్రొక్కుచు "భక్తార్తిఁ బాపుట నీకతిదృఢవ్రతముగాదా? యీబాలుని బ్రతికింపవా? గోవిందా! నీవు నీమేనల్లునకుఁ గూర్తేని వాని కుమారుని ద్రోణనందనుఁడు పొలియఁజేయఁగలాఁడే? పతిహీనయగు పాపాత్మురాలను నాకుఁ బుత్రహీనతయు నైన నెట్లు బ్రతుకుదును? ఈనిసుఁగుచావు నిక్కమయేని నిక్కముగ నిప్పుడ నీమేనల్లునితావున కేనును బోవుదును. పద్మనాభా! నీవు వచ్చినపుడు నీసన్నిధికి బాలునెత్తుకొనివచ్చి

మ్రొక్కింతునని యాసపడుచుంటిని. ఆయాసను ద్రౌణి వమ్ముచేసె" నని విలపించి యంతనిలువక మృతబాలు నంకతలంబున నిడికొని తదాననం బాలోకించి "బిడ్డా! లోకగురుండగు తాత దామోదరుఁడు వచ్చియుండఁగా ధర్మవేదియగు తండ్రికి జన్మించిన నీవిట్లు ధర్మవ్యతిరేకముగా మ్రొక్కకుండుట యుచితమా! కన్నులివిచ్చి నన్నును గుంతీమహాదేవిని జూడవా? ద్రౌపదీసుభద్రలం గనవా?" యని బిట్టు పలవించుచు మూర్ఛిల్లెను. ఆమెయొక్క యప్పటియవస్థఁ గనుఁగొని కరుణాతిశయముచే మలీనతనొందిన మనంబులు, సబాష్పనయనంబులు, పాడఱినమోములుగల కౌరవాంగనలఁ గాంచినఁ బగవారికైనను విచారాతిశయము గలుగకపోదు. ఇట్లుండఁ గొంతదడవునకు మత్స్యరాజనందన తెలివొంది యట్లేయుండి ఫాలతలంబునఁ గేలు మొగిచి వెక్కివెక్కియేడ్చుచు గోపాలదేవునకు మ్రొక్కుచు శరణుశరణని పలికిన నప్పరమకృపానిధి మోడకోడకుమని పాదప్రక్షాళనోపస్పర్శనంబులఁ గావించి బ్రహ్మాస్త్రప్రయోగవిధిచే నశ్వత్థామప్రయుక్తంబును, బ్రహ్మశిరోనామకంబునునగు నమ్మహాస్త్రంబు నుపసంహరించి యబ్బాలుని మృతకళేబరమును శయ్యాతలంబునఁ బెట్టంబనిచి దరోల్లసితులై యెల్లవారు విన శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లనియె. "ఓ ప్రజలారా! సత్యమగునామాట వినుఁడు. మీరును బాండవులు నిబ్బాలుం గని యామోదింపఁ బ్రతికింతు నని ప్రతినసేసి,

తే. పగఱయెడనైన నే బొంకు । పలుకనేని
సమరముఖమున నెన్నఁడుఁ । జలితవృత్తిఁ
బిఱిఁది కడు గిడనేని యి । ప్పిన్నవాని
యంగమున జీవ మిప్రొద్ద । యావహిల్లు.

క. ధరణీసురకులముపెడం
గర మెక్కుడు ప్రియము నాకుఁ । గలదేని, సధ
ర్మరతుఁడనయేని, నియ్యు
త్తరాసుతుఁడు లబ్ధజీవి । తత్వము నొందుఁగ.

తే. మహితసత్యంబు పరమధ । ర్మంబు గాఢ
నిర్మలబ్రహ్మచర్యంబు । నిత్యసంప్ర
తిష్ఠితంబులై నాయందుఁ । దేజరిల్లు
నేని యిబ్బాలునకు జీవ । మిపుడ వచ్చు."

అని పలుకునంతలో నబ్బాలకునిలో జీవంబు ప్రవేశించి యంగకంబులు గదల నచటనున్నవారల హృదయాంబుజంబులా బాలకుని నయనాంబుజంబులువలె వికసించె. ఆసూతికాగృహంబున నబ్బాలకుని యంగకంబులు ప్రకాశించిన వడువునఁ బ్రకాశించె. బాలకుని రోదనధ్వనితోఁగూడ సూతికాగృహాగతులగు జనుల హర్షధ్వనులును వెనువెంటనే పౌరుల యానందధ్వనులును, తోడ్తోడ దుందుభి భేరీ కాహళాది మంగళధ్వనులు భూనభోంతరాళములఁ బాదుకొనియె. అట్టియెడ నుత్తర బాలునడ్డాన నిడుకొని వాసుదేవునికడ కేతెంచి

సాగిలఁబడి మ్రొక్కి వినుతించె. నాఁటినుండియె శ్రీకృష్ణునకుఁ బరిక్షిత్ప్రాణసంధాత యను మహాబిరుదము కలిగె కుంత్యాదులానందసాగరమున నోలలాడుచు శ్రీకృష్ణు నానందపరవశవాక్యంబుల వినుతించిరి. ఆహస్తిపురమునందు శోకరసముపోయి యానందరసము వెల్లివిరిసె. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుఁ డుత్తరాసూనుఁ జేత నిడుకొని, యిబ్బాలుం డాదిరాజగుణయోగియు వంశోద్ధారకుండును నగుఁగాక అని యాశీర్వదించి,

తే. ఆత్మకులము పరిక్షీణ । మైన జనన
మందెఁ గాన నియ్యభిమన్యు । నందనునకు
నర్హమగుఁ బరిక్షిన్నామ । మనియెఁ గృష్ణుఁ
డఖిలజనములు వినఁ గౌర । వాధినాథ.

మఱియుఁ గొంద ఱీబాలుఁడు గర్భస్థుఁడై యున్నకాలమున నె శ్రీకృష్ణుఁ, డశ్వత్థామప్రయుక్తాస్త్రవహ్నిచేఁ గాల్పఁబడు నని యిబ్బాలు నంగుష్ఠమాత్రపురుషుండై గదచే నస్త్రము నణఁచి రక్షించె ననియు, బాలుఁడు పుట్టినతోడనే గర్భమునఁ గాచిన యాశ్రీకృష్ణుని కై నలుదిక్కులఁ బరీక్షించెనుగానఁ బరీక్షిత్తుఁ డయ్యె ననియుఁ జెప్పుదురు. అందువలన నితనిఁ బరిక్షిత్తనియు, బరీక్షిత్తనియు రెండువిధములఁ బిలుతురు.

ప్రాణములు కుదురుకొనిన వెంటనే ప్రపౌత్రుఁ డని కుంతియుఁ బౌత్రుఁడని ద్రౌపదీసుభద్రలును, మేనల్లునితనయుఁడని కృష్ణబలదేవాదులు దౌహిత్రుం డని మాత్స్యులు రత్నా

భరణాముల నలంకరించిరి. ఒక్కయుత్తరయే కాక కుంతీద్రౌపదీ సుభద్ర లీబాలు నల్గురు ముద్దుగఁ బెంచుచు ముగ్గురుతల్లుల ముద్దుబిడ్డఁగాఁ జేసికొనిరి.

తృతీయానువాకము.

ధర్మజుఁ డశ్వమేధయాగముఁ జేయ నుద్యుక్తుఁడగుట.

మున్ను మరుత్తరాడ్యజ్ఞదత్త దక్షిణాధన మపారము గుటను, విప్రులు దాని ననుభవింప శక్తిలేమిని హిమాలయోత్తరభాగమున నేకమనస్కులై దీని నెవ్వరు తెలిసికొనిన వారిద యగుఁగాకయని నిక్షేపముఁ జేసిన యపారధనమును బాండవులు వ్యాసోపదిష్టవిధిచేఁ ద్రవ్వించి, యసంఖ్యాకంబులగు వేసడంబులపై, వృషభంబులపై, గుఱ్ఱంబులపై, బండ్లపై, మోయించుకొని పరీక్షిజ్జన్మవార్తను, శ్రీకృష్ణాగమనవార్తను, శ్రీకృష్ణుఁడు పరీక్షిత్తును బ్రదికించినవార్తను, మధ్యేమార్గంబున నాలించి, యపారానందసాగరమున నోలలాడుచు హస్తిపురిపరిసరంబునఁ గృష్ణాదులచే నెదుర్కొనఁబడి పరీక్షిత్తు జనియించిన నెలదినములకు శుభసమయంబునఁ బురిం బ్రవేశించి, ధృతరాష్ట్రాది కురువృద్ధుల కానంద మొసఁగ వందనపురస్సరంబుగ ధనప్రాప్తిలాభంబుల వారికి విన్నవించిరి. అంతఁ గృష్ణద్వైపాయనుఁ డేతెంచి ధర్మజునిచే నుచితసత్కారంబుల నొంది, "ధర్మనందనా ! నీవు గురువును, బ్రాహ్మణుఁడు నగుద్రోణు

వవత్యమూఁడి కామకృత బ్రహ్మహత్యకుఁ గారణభూతుఁడ నైతి ననియుఁ బితామహుఁడగు భీష్ముని, సోదరుఁడగు కర్ణుని వధించుటకుఁ గారణభూతుఁడనై జ్ఞానాజ్ఞానకృతదోషములఁ జేసితి ననియు, పితృసఖుఁడగు భగదత్తుని, జ్ఞాతులగు భూరిశ్రవ, సోమదత్త బాహ్లికాదులను దుర్యోధనాదులను జంపించుటకు హేతుభూతుఁడ నైతిననియు నీకు మనోవ్యథ మిక్కుటముగా నున్నది. నీసోదరులు నట్టివిచారమునె పొందుచున్నారు. ద్రోణవధమునకుఁ బ్రత్యేక మొక యశ్వమేధమును, జ్ఞాతి బాంధవ మిత్రాదుల వధమునకు వేఱొక యశ్వమేధమును, నింతటి యుద్ధమైనను, నీసామ్రాజ్య మంగీకరింపని పరరాష్ట్రాధిపుల నదిమి కప్పములఁగొని సమ్రాట్టను ఖ్యాతినొందుటకు మఱి యొక యశ్వమేధమును, మొత్తము మూఁడశ్వమేధములఁ జేయవలసియున్నది. దీనికి వేద మివ్విధమునఁ దెల్పుచున్నది. వినుము.

(1) "ఎవ్వఁ డశ్వమేధమును జేయునో యాతఁడు బ్రహ్మహత్యాదోషమునుండి తరించును. తరించును."

(2) "ఎవఁ డశ్వమేధయాగముఁ జేయునో యాతఁ

---

(1) "తరతి తరతి బ్రహ్మహత్యాం యో ఽశ్వమేధేన యజతే" కృష్ణయజుర్వేదః.

(2) "యో ఽశ్వమేధేన యజతే సర్వ ఏవ భవతి సర్వస్య వా ఏషా ప్రాయశ్చిత్తిః సర్వస్య భేషజగ్ం సర్వం వా ఏతేన పాప్మానం దేవా అతరన్నపి వా ఏతేన బ్రహ్మహత్యామతరం త్సర్వం పాప్మానం." కృష్ణయజుర్వేదః.

డన్ని సత్కర్మములను జేసినవాఁడౌ యగును. అన్నిపాపములకు నిదియే ప్రాయశ్చిత్తము. సమస్తమనోరోగములకు నిదియె దివ్యౌషధము. ఈయజ్ఞముచేతనే దేవతలు సర్వపాపములను బోఁగొట్టుకొనిరి. ఇంతమాత్రమె కాదు. దీనిచేతనె దేవతలు బ్రహ్మహత్యనుగూడఁ బోఁగొట్టుకొనిరి.''

అందువలన సకలజ్ఞాతివధమహాదోషమే కాక ద్రోణవధమునకుఁ జేయదగు ప్రాయశ్చిత్తముకూడ నీవు చేసికొనినవాఁడవగుదువు.

(1) "ఎవఁడు రాష్ట్రాక్రమణముఁ జేయునో వాఁడశ్వమేధముఁ జేయు"నని కలదు—"నీవింతటి సమరమున జయము నొందినను, ప్రాఁబగల మనమునఁ బెట్టుకొని ప్రాగ్దిశయందుఁ బ్రాగ్జ్యోతిషాధిపుఁడును భగదత్తుని సుతుఁడునగువజ్రుఁడును, మీపక్షముననె పోరి యుద్ధమున వీరమరణమునొందిన మగధేశుండగు సహదేవునిసుతుఁడు మార్జారి, తనతాతయగు జరాసంధపక్షాభిమాని యగుట నాతండును, దక్షిణదిశను త్రిగర్తలును, దశార్ణదేశాధీశుఁడగు చిత్రరథుండును, పశ్చిమమున సైంధవుని జ్ఞాతులును, నిషాదదేశంబున "ఏకలవ్య" సుతుండును, పశ్చిమోత్తరభాగంబున గాంధారరాజగు శకుని సుతుండును, నీసామ్రాజ్య మంగీకరింపక ధిక్కరించుచున్నారు. వారలనోడించి సామ్రాజ్యము నిల్పుకొనుటకై మూఁడవ

(1) యో రాష్ట్రం పరిమతి సోఽశ్వమేధేన యజతే. కృష్ణయజుర్వేదః.

యశ్వమేధ మవసర"మనిన యుధిష్ఠిరుఁడు "ఓమహానుభావా!
నే నశ్వమేధము చేయుటచే నాపాతకములు నశించునుగాని
తక్కిన నాసోదరులయొక్కయు, సాత్యక్యాదులయొక్కయుఁ
బాతకము లెట్లుతొలఁగునో యానతీయవే"యన నప్పారా
శర్యుండిట్లనియె. "యుధిష్ఠిరా! అందఱు నశ్వమేధము చేయ
నక్కఱలేదు. *అశ్వమేధయాగమున, అవభృథస్నానముఁ
జేసిన నందఱకును బ్రహ్మహత్యాదోషము తొలఁగు" నని
ధర్మశాస్త్రమునఁ గలదు. కావున "నీవు భూరిదక్షిణలతో
ముఖ్యముగా మూఁ డశ్వమేధములను జేయు" మన, మఱుం
దుండును దగినతెఱంగున ముచ్చటింప, ధర్మజుఁడు వల్లెయనె.
ద్వైపాయనుఁడు రాఁబోవు చైత్రశుద్ధపూర్ణిమనాఁడు సంక
ల్పముఁజేసి యశ్వమును భూప్రదక్షిణమునకై విడువుమన
నయ్యుధిష్ఠిరుండుం దగినవారలఁ దనయశ్వములలో నశ్వమే
ధోచితమగుదాని నేఱుఁడన వారట్టి యశ్వము నేఱి ముందల
నిలుప సంతసిల్లి యది పారాశర్యున కెఱుకపఱిచి యధ్వర్వ్యా
దుల నేర్పఱింపఁగోరెను. అందుల కాకృష్ణద్వైపాయనుండు
కర్మమీమాంసాకర్తయగు జైమినికిఁ బ్రియశిష్యుఁడయిన
యాజ్ఞవల్క్యు నధ్వర్యునిగాను, దనశిష్యులగు పైలాదులఁ
దక్కినఋత్విజులగాను నేర్పఱుప నయ్యాజ్ఞవల్క్యుండు శ్రౌత

---

* సూ॥ అశ్వమేధిసంవాఽవభృథ మేవా వేత్య ముచ్యతే॥ ఆబస్తంబ సూత్రము

విధులఁ దెలిసిన తనశిష్యు నొక్కరు మేధీయాశ్వముతో భూవల యముఁ జుట్టివచ్చునపు డయ్యెయెడలఁ జేయఁదగు కర్మకలాపంబుల నిర్వర్తింప నియోగించెను. అశ్వరక్షణమున కర్జునుఁడె యుక్తుఁడని కృష్ణాదులు తలఁచుటచే ధర్మజుఁ డాపార్థుచే ననిపించికొని నియోగించి భీమ నకులుల రాష్ట్రరక్షణమునకును, యజ్ఞార్హవస్తుసంపాదనమునకై సహదేవుని నియమించి, తాను ద్రౌపదీసమేతుండై గాంధారీ ధృతరాష్ట్రుల చేతను గుంతిచేతను విదురుచేతను ననుజ్ఞాతుండై శుభముహూర్తంబున స్వస్తివాచనపూర్వకంబుగా దీక్షితుఁ డయ్యె.

చతుర్థానువాకము.

అర్జును దిగ్విజయము.

పౌత్రలాభ ముదితుఁ డగుటను బార్థుండు కొంత పుత్త్రశోకాపనోదము సేసికొని పౌత్త్రుని బాల్యచేష్టలఁగాంచి యానందించుటకు విఘ్నకారియై యశ్వమేధాశ్వరక్షణ మొందు సంప్రాప్తంబగుడు విధ్యర్థంబుఁ గైకొని జయజయధ్వానంబులు మిన్నుముట్టఁ బ్రజలు నుతింప నయ్యశ్వంబు వెంటఁ బ్రయాణమయ్యెను.

అప్పు డయ్యజాతశత్రుఁ డర్జునుంగాంచి "సోదరా! మహాయుద్ధమున జనసంక్షయమయ్యె. వీరాధివీరులు మడిసిరి.

భూమి నిర్వీర్యమయ్యె. కొలఁదివీరు లుండినను వారు బాలు
రు, క్షీరకంఠులు. పదుచుఁదనమున నెవ్వరేని నిన్నెదిరించి
నను దొలుత దండోపాయమూనక సామాదికముచేతనే
కార్యముఁ జక్కఁబఱుపుము. కార్యము గానియపుడు యుద్ధ
ముఁ జేయుమ"ని బోధించి యాశీర్వదించి పంపె.

అవ్విజయుండును, యాజ్ఞవల్క్యశిష్యుం డశ్వమేధా
శ్వము ఖాదము సేయునపుడు, నిలుచునపుడు, నీరుఁద్రావు
నపుడు, విష్ఠించునపుడు, మూత్రించునపుడుఁ జేయువిధులను
విధ్యుక్తముగ నెఱవేర్చుచుండఁగా దిగ్విజయమునకు వెడ
లెను. (1) ఆనందిని, హరితస్రక్కును, రుక్మపట్టమును ధరిం
చి ధాన్యాదియగు నయ్యశ్వము చూపఱకు నింపుగనుండెను.
అశ్వసంరక్షణమునకై పురోగాములై కవచములఁదొడిగి కవ
దొనలఁబూని నూర్వురు రాజపుత్త్రులును, నూర్వురు రాజ
న్యులును, నిరుపార్శ్వంబులను నిషంగములు గలిగిన నూర్వు
రుసూతపుత్త్రులు, నందఱు గ్రామాధికారులపుత్త్రులును, శత
సంఖ్యాకులగు కరగ్రాహులపుత్త్రులును, వందమందిదండ
ధారులును, దృఢాంగులగు నశ్వసైనికులును, నశ్వమేధాశ్వ
ముం బలిసి రక్షించుచుండిరి.

ఆయశ్వము భూప్రదక్షిణముగఁ బోయి (2) ప్రాగ్జ్యో

(1) శతపథబ్రాహ్మణ, ఐతరేయబ్రాహ్మణములనుండి యీయంశ
ములు గ్రహింపఁబడెను.

(2) ఇప్పటి యస్సాము పూర్వము ప్రాగ్జ్యోతిషము.

తిషముఁ జొచ్చెను. తత్పురాధీశుఁడగు వజ్రదత్తుఁడు(భగదత్తునిపుత్త్రుఁడు) భగదత్తు నర్జునుఁడు సుప్రతీకముతోఁ గూడ మహాయుద్ధమునఁ జంపెను. ఆపగమనంబున నంటియుంటయు యౌవనగర్వంబు దన్నుఁ బురికొల్పుటయుఁ గారణంబులుగా పాండవసైన్యము నెదిరించి మేధాశ్వముం బంధించెను. అర్జునుఁ డన్నయానతిచే సామవాక్యము లెన్ని జెప్పిన నాతఁ డాలకింప నందున మహాజన్య ముభయులకును మూఁడునాళ్ళయ్యెను. నాలవనాఁ డర్జునుండు వజ్రదత్తు మహాగజమును నేలఁ గూల్చి యాతని నలయించి జితోస్మి యనిపించి సాదరముగ నాతని నశ్వమేధమున కాహ్వానించెను. పిమ్మట నయ్యశ్వము రాజగృహాపట్టణపరిసరమునం బరిభ్రమింప జరాసంధపౌత్రుండును మాగధేశుండునగు మూర్జాకి, తనతండ్రి సహదేవుఁడు పాండవపక్షపాతియైనను బితామహునియందలి యభిమానముచేఁ, బసుచుఁదనమునకుఁ బరిపాటియగు గర్వముచే నర్జును నెదిరించి ఘోరరణ మొనర్చి యోడి విజయునకు విజయమునిచ్చెను. పిమ్మట నాతనిచే నాహూతుఁడై ధర్మజు నశ్వమేధమునకు వచ్చెద ననెను. తరువాత నాయశ్వ మర్జునుండు వెన్నాడ ఉత్కల కళింగాంధ్ర చోళాది దేశముల నిరాతంకముగ నిర్గమించి ద్రావిడదేశమునకుఁ దరలెను. అట మణిపూరపురాధీశుండును, చిత్రాంగదార్జునులకు జన్మించి మాతామహుండగు మలయధ్వజునకు దత్తుఁడైన బభ్రువాహనుం డర్జునురాక దావ వ్వలన విని పితృభక్తిపురస్సరంబుగ నెదురొక్కని గౌరవించెను.

అయ్యర్జునుఁడును భీష్ము నన్యాయంబుగ శిఖండి నెపంబునఁ దాఁ జంపినందులకుఁ దనపైఁ గినిసి వసువులు గంగాదేవి యనుమతిఁ గొని తన్నుఁ జెడశపింపఁదలంపఁ దచ్ఛాపము హీవు ప్రేరేచుటచే బభ్రువాహనునిఁ జూచి యిట్లనియె. "నీవు క్షత్రియునకుఁ బుట్టినవాఁడవై తేని యాగాశ్వము బంధింపక విడిచిదవే" యని నిందింప నాతండేమియు మాఱుపలుక నేరక పురికి మఱలివచ్చుచుండఁ బుట్టఁబుట్టువానికూఁతురు నర్జునుభార్యయునగు నులూపి బభ్రువాహనునకుఁ గాన్పించి తన్ను సాపత్నిగా నెఱింగించుకొని యర్జునుతో సమరమునకుఁ బురికొల్పెను.

బభ్రువాహనుఁడును నేను క్షత్రియుఁడన యని యర్జును నెదిరించి ఘోరరణము గావించి యర్జునాస్త్రములచేఁ దాను మూర్ఛమునుంగులోన తనయస్త్రములచేఁ బార్థుండు సగముచచ్చునట్లు సేసెను. పిమ్మట నులూపి సంజీవమణిం దెచ్చి సేదదేఱిన బభ్రువాహనునిచే నర్జును నెదపై నుంపించు నంతలో నర్జునుండు నిద్దురనుండి లేచినవానివలె లేచి యులూపిచే యావద్వృత్తాంతమును విని యానందించి యులూపీ చిత్రాంగదా బభ్రువాహనుల నగ్గించి వారల నశ్వమేధయాగమున కాహ్వానముచేసి పశ్చిమాభిముఖుండై యజ్ఞాశ్వమును వెన్నంటి పోయెను.

అట్లు పోయిపోయి యాతఁడు త్రిగర్తదేశముఁ జొచ్చెను. త్రిగర్తలకు నర్జునునకు నడతెగని వైరము గలదు.

*త్రిగర్తాధీశుఁడగుసుశర్మ కురుక్షేత్రసంగ్రామమునఁ బదునెని మిదిదినములు ససైన్యసోదరుఁడై ఘోరముగఁబోరి యర్జునుని చేత నె మృతినొందెను. శ్రీకృష్ణునంతటి మహానుభావునిసయి తము సంశప్తకులచే నర్జునుఁ డేమయ్యెనోయని కంటనీరు వెట్టు నట్లు చేయఁగలిగినత్రిగర్తదేశీయు లశ్వముతో నర్జునుఁడే తెంచె ననివిని యూరకుందురా? తమపితృభ్రాతాదులర్జునుచేఁ జచ్చి నపగను మఱతురా? అశ్వమును బంధించి ఘోరసమరమునకు గడంగిరి. అర్జునుం డన్నయజాతశత్రుని సందేశము నెఱింగించి నను బితృపితామహాదుల మరణానుగ్లణ మెదల మెఱుగుచుం డుటచేఁ ద్రిగర్తనివాసులు సూర్యవర్మయను రాజుఁ బురస్కరిం చుకొని యర్జునుపైఁ గవిసిరి. ఆసూర్యవర్మయు నాతని సోద రులు కేతువర్మ ధృతవర్మలును వెనుదీయక పోర నతఁడుకరు ణపెంపున వారికి నొవ్వడరకుండ యుద్ధముచేయుటచే బలహీన తగా నెంచి ధృతవర్మ యర్జును గాండీవము చేతనుండి పడున ట్లుగా నేసి యాతనికి గోపము దెప్పించెను. పిమ్మటనాతనిచే నేటులుపడి సోదరసైన్యసహితముగాఁ బరువిడఁ గొందఱుత్రి గర్తలు శరణుసొచ్చిరి. అందుల కాతండు వారలఁ గాంచి

---

* త్రిగర్తదేశము రాజపుత్రిస్థానములోని కొంతభాగము. త్రి + గర్త=త్రిగర్త. గర్తమన గొయ్యి. సాంబరు, సరు, డిడ్వానా, యనుసరస్సు లుగల ప్రదేశమే యీత్రిగర్తదేశము కావచ్చును.

కాచితి నని వారల నధ్వరమున కాహ్వానముసేసి సింధుదేశము నశ్వానుయాయియై ప్రవేశించెను.

సైంధవ తత్పితృవధలచే నెదలు విషాదకలితంబులగుడు సైంధవులు సైంధవపుత్త్రుఁ బురస్కరించుకొని సైంధవసమేతుఁడగు సైంధవారినరికట్టిరి. అర్జునుండును నయవాక్యంబుల వారిం దేర్పఁజూచినను వారు కలఁకఁదేఱక యలుక మెయి నలుఁగుల నాతని ముంచిరి. ఫల్గునుండు నఫల్గుబాణంబుల సైంధవులను ముంప నాయుంపవెల్లిఁ బటాపంచలగు సైంధవపుఁ బటాలంబులఁజూచి సైంధవసూనుఁడు హృదయ మవిసి యంతఃపురంబుచేరి యంతకపురి కరిగెను.

పతిపుత్త్రమరణంబులచే దుస్సహశోకాంబుధినిమగ్నయగు దుస్సల బాలపౌత్త్రుఁ జేతులనుంచుకొని వైధవ్యాపాదకుఁడగు నర్జునుపాదంబులపైఁబడి నిర్వంశము కాకుండఁగ నీని నుఁగు నీపౌత్త్రుంబోలె రక్షింపు మనఁ, దోడంబుట్టువునైన దయతలంపక వైధవ్యయుక్తంగాఁ జేయు క్షత్రధర్మము నెద నసహ్యించుకొనుచు "సోదరీ! నీపౌత్త్రుఁడు నాపౌత్త్రునట్టి వాఁడ. నామేనల్లుఁడేఁ" డన, దుస్సల దుఃఖాతిరేకంబుతో నాతనిదుర్మరణంబు విన్నవింప నాతం డెదురుశోకించి యామె నోదార్చి యభయ మొసఁగి మంత్రిపురోహిత దండనాథాదులఁ బిలిపించి సైంధవపౌత్త్రుని సింధుదేశసింహాసనమునం దునిచి యీతండ యీదేశాధీశుండని యతని కభిషేచనము జేసి తనకరుణాళుతఁ జూపెను.

పిదప సైంధవవిషయంబు నతిక్రమించి శ్వేతవాహనుండు పంచనద విషయంబుఁ జొచ్చువాఁడు కట్టెదుర (1) "నిషాదస్థపతియు," నిషాదసైన్యంబుతోఁ గూడినవాఁడునగు నేకలవ్యపుత్రుతో మహాహవంబు సేయవలసివచ్చె. ఏకలవ్యునకు నర్జునునకు విద్యాభ్యాసనసమయమునుండియు వైరముగలదు గురుదక్షిణయనెడు నెపమున ద్రోణుఁడేకలవ్యునంగుష్ఠము గోట్టించుటకుఁ గారకుఁడర్జునుఁడ. శ్రీకృష్ణుఁడు జరాసంధునితోఁ బోరునపుడు జరాసంధపక్షమున వచ్చిన యేకలవ్యునంతకపురి కంపెను. కురుక్షేత్రయుద్ధమున నేకలవ్యపుత్రుని కేలనో ప్రవేశము గలుగలేదు. * సైంధవవధ నాఁటి మహారణము నిషాదదేశమున నయ్యె. పై కారణంబులచే నేకలవ్యపుత్రుఁడర్జునుని హింసోపదేశము సనక యెదుర్కొని యాతనితో ఘోరసంగ్రామముఁ జేసి యోడి శరణన నాతఁడు నిషాదస్థపతిం గాంచి విడిచి యశ్వముతో గాంధారవిషయముఁ జొచ్చెను.

గాంధారరాజగు శకుని యాలోచనావిశేషమె కురుపాండవభేదహేతువు, లోకోపద్రవకరహేతువునయ్యెను. పాం

(1) నిషాదులకు రాజు (లేక) నిషాదుఁడైన రాజు. మఱియు నిషాదుఁడు రాజుగాఁ గలవాఁడు—అనునర్థములు చెప్పవచ్చును. బహువ్రీహి యుటఁ బొసఁగదు.

* ఈవృత్తాంతము సంస్కృతభారతమునఁ గలదు.

డవుల కపకృతిఁ జేసినవారిలో నగ్రగణ్యుఁడు శకునియె. కౌరవానీకములోఁ గడవఱకుఁ బోరినముఖ్యులు గాంధారాశ్వకులె. సహదేవాదులు సంపూర్తిగ యుద్ధరంగగతులగు గాంధారుల నున్మూలించిరి.

అట్టిరణహత సైనికులబంధువు లర్జునునామమాత్రశ్రవణముననే కినిసి కడవఱకుఁ బోరాడ శపథములు పూని విన్వచ్ఛాంత్వనోక్తులను వినక, ఆతనిని వివిధాయుధంబుల వేధంప, విజయుండును వివిధాస్త్రంబులఁ బ్రయోగించి విజితులఁ జేసి విజయంబు గైకొనియె. గాంధారరాజపౌత్రుని గాంధారిదేవి జ్ఞప్తికిరాఁ గరుణించి యామండలమున కభిషిక్తుఁ జేసెను. తదనంతరము కాశ్మీరమున కేఁగి బాలుండగు ప్రథమగోనందు నాదరించె. ద్వారకనుండియే శుభాగమనవార్త నన్న కెఱుకపఱచుటచేఁ దనరాక కెదురుచూచు బంధుమిత్రాదులానందపరవశులు, ప్రేమాంతరంగులు నగునటులు చేయుచు విజయుండు విజయంబులు గైకొని క్షతావయవంబులతో బడలిన యొడలితో సీతకాఁ డొడ్డుసేరినరీతి సంతసిల్లుచు మాఘమాసాంతమునకె యశ్వముతో యాగశాలకేతెంచెను. ధర్మరాజుండును ఋత్విక్పురోహితామాత్యులతోడను, విదురాదులతోడను నాతని నెదుర్కొని యాతని నమస్కృతు లందుకొని యాశీర్వదించెను.

పంచమానువాకము.

అశ్వమేధము.

అంతం జైత్రపూర్ణిమ యాసన్నంబగుడు ఋత్విగగ్రే సరుండగు ద్వైపాయనుండు సర్వఋత్విగనుమతిని గార్త్రాంతిక నిర్మితాసన్నముహుర్తము ధర్మజున కెఱిఁగించి శాలాప్రవేశ మునకాతనిఁ ద్వరపెట్టెను. ధర్మజుఁడును పవనజునాననంబా లోకించి "శిల్పులను రావించి యాగానీతరాజన్యవరులకు ఋషి వర్యులకుఁ దక్కుచాతర్వర్ణ్యులకుఁ దగిన వసతుల నేర్పఱుపు"మని తాను శాలాప్రవేశమొనర్చెను. భీముఁడు పటశాలలను, పర్ణశాలలను నిర్మింపఁజేసి రాజన్యులను దదితరులను విడియించి భోజ్యంబులను చతుర్విధాన్నంబులను ఖాద్యంబులను పేయంబులను బుష్కలంబుగఁ దృప్తినిగలిగించెను. లక్ష జనులు భుజింప నొక్కపరిమ్రోఁగు నొకఘంట నేర్పఱుప నది యాగాదినుండి యాగాంతమువఱకు కన్నిదినములు నేకగతిఁ దెఱపిలేకుండ మ్రోఁగుచునేయుండెను. ఎన్నిలక్షలజనులు భుజించి తృప్తినొందిరో లెక్కింప నశక్యమయ్యెను. యాగముదర్శింప నేతెంచిన 'గోనంద, బభ్రువాహన, వజ్రదత్త, మార్జారార్యాది మూర్థాభిషిక్తులను, శ్రీకృష్ణబలరామ సాత్యక్యాదులను గవలఁ గూడి కరువలితనయుండగ్రజుననుమతిం బెక్కువిధంబులగౌరవించెను. ఆయాగమునకు వచ్చినవారిలో నభోజ్యుఁడు ననలంక

తుఁడు నసంతృప్తుఁడు నసన్మానియు నొక్కఁడైన లేకుండెను. మీ కేమికావలయునో మోమోటము లేకుండ నడిగి యర్థముం బొందుఁడని భీముఁ డర్థులకుఁ బ్రోత్సాహ మొనరించుచుండెను. అట్టియెడ ధర్మజుండు "ద్విసహస్రికనకేష్టికలచే నేర్పఱుపఁబడి శ్యేనాకృతియు, చతుశ్చిత్యము గలిగి పదునెనిమిది చేతుల పరిమితిగల వేదికతో" యజనం బొనర్చె, అచతుర్వేదియు, నషడంగవేత్తయు, నదేవగురుతుల్యుండు నగు ఋత్విక్కొక్కండును లేకుండుటచే నప్రాయశ్చిత్తముగాఁ బ్రవర్గ్యములు, సవనములు, యథావిధి నిర్వర్తించిరి. అందు ఖాదిర, బైదిల, పాలాశ, దేవదారు, శ్లేష్మాతక శాఖా కల్పితంబులగు యూపంబులు విధ్యుక్తంబులై నిరువదియొక్కటి నిర్మింపఁబడి, యందం దందంబుగఁ గనకయూపంబులు కొన్నినిలుపఁబడెను. వాసవిరక్షితంబును, వాస్తోష్పతితురగ సదృశంబును నగు వాజి, వాజిమేధవాటికాప్రవేశంబు నొందవచ్చి నప్రజలందఱు నాయశ్వమును దద్రక్షకుఁడగు నర్జునుశౌర్య విక్రమాదులను వేనోళ్ళం బొగడిరి. అయ్యది యూపంబునకు గట్టంబడి త్రిశతపరిమితిగల చతుష్పాత్తులు, ఖచరములు, జలచరములు యథావిధిని జుట్టను నిలువవిరాజిల్లెను యాజకులు యథావిధిని గార్యకలాపంబులు పారాశర్యునానతిచే నిర్వర్తించిరి. అధ్వర్యుఁ డశ్వవిశసనకాలమునకు యాజ్ఞసేనిని రావించి యామెచే నశ్వంబునకుఁ బరిచర్య చేయించి శస్త్ర

హుతంబులును, యుక్తంబులు నగు నశ్వాంగంబుల నామెచే హోమంబుఁ జేయించె. తక్కిన యవయవంబులను ఋత్విక్కులు వేల్చిరి. వపాహోమముచే బయలు వెడలు పరిమళము నాఘ్రాణించి ధర్మజుఁడు నాతని సోదరులు దక్కఁగల జనులు తమ సర్వపాపంబులు పరిహరింపఁబడినవని సంతసించిరి. సమస్తజనులకు సమ్మోదహర్షధ్వనులు సెలంగ ధర్మజుఁడు సదస్యులకుఁ గోటి వేల నిష్కముల నిచ్చి ఋత్విగగ్రేసరుండగు వేదవ్యాసునకుఁ దన సామ్రాజ్యము నంతయు దక్షిణగా నీయనుంకింపఁ బారాశర్యుఁ డిట్లనియె. "రాజా! నీయీయాగమున కధ్వర్యుండగు యాజ్ఞవల్క్యుని గురువు జైమినిమహర్షి యతఁడు వేదోదితంబులగు కర్మములకు నిదానంబగు తనపూర్వమీమాంసాశాస్త్రమున నిట్లు చెప్పియున్నాఁడు. (i)"రాజు రాజ్యమును దానమిచ్చుట కర్హుఁడు కాఁడు. అది సర్వజనులకు సమానముగ ననుభవింపదగినది." తత్సూత్రభాష్యకర్తయగు శబరమహర్షియు(ii)"సార్వభౌమున కన్నిటిని దానము చేయుట కధికారము గలదా? భూమి

(i) నభూమిస్స్యాత్సర్వాన్ప్రత్యవిశిష్టత్వాత్. పూర్వమీమాంస. 6-7-3.

(ii) అత్రైవసర్వదానే సంశయః. కింభూమిర్దేయా? నఇతి. కాపునర్భూమి రత్రాభిప్రేతా. యదేతన్మృద్గర్భం ద్రవ్యాంతరం పృథివీగోలకం. న క్షేత్రమాత్రం. మృత్తికా వా. తత్ర కింప్రాప్తం. అవిశేషాద్దేయా ప్రభుత్వసంబంధేనహి. తత్ర స్వశబ్దో. వర్తతే శక్యతేచ మానసవ్యాపారేణ స్వస్య స్వతా నివర్తయితుమితి. ఏవంప్రాప్తే బ్రూమః. నభూమిర్దేయా ఇతి. కుతః క్షేత్రాణా మీశితారో మనుష్యా దృశ్యంతే. నకృత్స్నస్య పృథివీగోలకస్యఇతి ఆహ. య ఇదానీం సార్వభౌమః. సతర్హి దాస్యతి. సోపి న

నీయవచ్చునా? యనుప్రశ్నములుకలుగ, కాదని చెప్పుచున్నాము. ఎట్టిభూమి? మట్టిమొదలు భూగోళమంతయు భూమియే. అందువలన నొక్కపొలముమాత్రమె కాదు. మట్టిమాత్రమె కాదు. (ఇంతకుముందు సార్వభౌముఁడు తనసర్వస్వము నీయవచ్చునని చెప్పితిమి.) దీనివలన నేమిప్రాప్తించెను? ప్రభువునకు భూమియందు స్వత్వమున్నదిగాన తప్పక భూమి దానమీయవచ్చునని ప్రాప్తించినది. స్వత్వత్యాగము మానసికముగా యుక్తమైనదియేగాని, భూమివిషయమై రాజునకు స్వత్వము లేదని చెప్పుచున్నాము. ఎందువలన ననఁ బ్రతిక్షేత్రమునకు యజమానులు వేఱుగ నుందురు. అందువలన రాజుప్రత్యేకముగా బొలమునీయుట కర్హుఁడు కాఁడు. తనపృథివీభాగమునంతయు నన్యాధీనముఁ జేయుట కర్హుఁడై యుండఁడు. సార్వభౌముఁడెంతకాలము సార్వభౌమత్వ మనుభవించునో యంతకాలమె కాని, యాపై నతనికి భూమిపై నధికారము లేదు. సార్వభౌమునకు భూమిపై విశేషించి మఱియొక యధికారమున్నది. వ్యవసాయకులు పండించినదిశత్రువులుకొనిపోకుండఁగాపాడుటకై

ఇతి బ్రూమః. కుతః యావతాభోగేన సార్వభౌమో భూమేరీష్టే తావతా అస్యాపి నకశ్చిద్విశేషః సార్వభౌమత్వే సత్వే తదధికం యత అసౌ పృథివ్యాం సంభూతానాం వ్రీహ్యాదీనాం రక్షణేన నిర్దిష్టస్య కస్యచిద్భాగస్య ఈష్టే. నభూమేః. తన్నిర్దిష్టాశ్చ యేమనుష్యాః తదన్యత్సర్వప్రాణినాం ధారణ విక్రమణాది యద్భూమికృతం తత్తేశత్వా ప్రితి. నకశ్చి ద్విశేషః తస్మాన్నభూమి ర్దేయా॥ శాబరభాష్య॥

పండినపంటలో నిర్దిష్టభాగమున కధికారి. భూమియం దుండినప్రాణిసమూహమునందు మనుష్యులకే భూమిపై నధికారము గలదు. అందువలన రాజు భూమిని దానమిచ్చుటకర్హుఁడు కాఁడు."

అని చెప్ప ధర్మజుఁడు భూదానమే యన్నిదానములకంటె శ్రేష్ఠ మనియు, యాగదక్షిణకై భూదాన ముత్తమ మనియు వింటి నన నాత్యనతేయుండు రాజు భూమిని దాన మిచ్చునెడల ప్రార్జితమును, శత్రురాజులనుండి యపరాధము గాఁగొన్న గృహక్షేత్రాదులనే దానమీయవలయు నని చెప్పెను. అంత నజాతశత్రుఁడు "సామ్రాజ్యమునంతయు మీ కిచ్చి నేను వనమున మునివృత్తి నుండ మనస్సున సంకల్పించుకొంటిని. అట్టి మనఃప్రతిజ్ఞ నెట్టులుమానుదును. రాజునకుఁ బ్రతిజ్ఞానిర్వహణ ముత్తమము కాదా?" యని పల్క ద్వైపాయనుఁడు సామ్రాజ్యము నాకిచ్చితివే యనుకొనుము, బ్రాహ్మణుఁ డేయుగమునను రాజ్యంబుసేయ నర్హుండు కాఁడు. కాన భవద్దత్తరాజ్యమునకుఁ దగినవెల నిర్ణయించి యాధనము దక్షిణగా నిమ్ము. కాదేని క్షణమాత్రసమ్రాట్టునగు నా యానతిలో నుండుజనుఁడ వగుటచే నాయాజ్ఞ ననుసరించి నీవే ప్రభుత్వముచేయు మన వల్లె యని సామ్రాజ్యమును ధారవోసి దానికిఁ దగినవెలగా ననేకకోటులకుప్యసువర్ణము నకుప్యసువర్ణము నిచ్చె. వ్యాసుండును ప్రధాన ద్వితీయ

తృతీయ చతుర్థాంతరములు గలఋత్విక్కుల కంతర్భాగములచే నాధనమును బంచి తనభాగమునకు వచ్చిన కుప్యాకుప్యద్రవ్యమును స్నుషగాన కుంతి కిచ్చి సమునిబృందుఁడై వనంబున కరిగెను.

అధ్వరాహూతులగు దేశాధీశులు ధర్మజుచే సత్కృతులై తమదేశంబులకు సంతసంబున నరిగిరి. తక్కినజనులుఁ దమతమనెలవులకు యాగనుత్యుపన్యాసంబు లొనర్చుచుఁ బోయిరి. బభ్రువాహనుండు హస్తిపురియందుఁ గొంతకాలముండి సోదరపుత్త్రుండు గానఁ బరీక్షిత్తు నెత్రి ముద్రాది రత్నాభరణములచే నలంకరించి తల్లియగు చిత్రాంగదను, సాపత్ని యగు నులూపిని నర్జునుకడ నునిచి కుంతీసుభద్రాదులచే నాదరింపఁబడుచుఁ బిమ్మటఁ బాండ్యదేశమునకుఁ బాండవులచే ననుజ్ఞాతుండై వెడలెను.

స ప్తా ను వా క ము.

పరిక్షిత్తు బాల్యదశ, ధృతరాష్ట్రాదులమృతి.

అశ్వమేధాగతావనిపు లభిమన్యుపుత్త్రుం గనుఁగొని పితృపితామహచిహ్నంబు లాతనియం దుండుటఁ జూచి యీతం డహితభీకరుండును, హితహితంకరుండు, వంశోద్ధారకుండునగు నని యానందించిరి. ఆపార్థపౌత్త్రుఁడు శుక్లపక్షపు

కరుణామూర్తి దినదినప్రవర్ధమానుండై యేనవయేట నక్షర స్వీకృతినొంది యచిరకాలముననే తగినయుపాధ్యాయులవలన విద్యంగఱచి యుచితకాలంబున నుపవీతుండై, సాంగవేద వేదియై రాజకుమారోచితవిద్యల నభ్యసించి, యుద్ధశాస్త్ర మును బితామహగురువగు కృపాచార్యునుండి తత్వజ్ఞానముతో నభ్యసించి, శస్త్రశాస్త్రముల నొందుటచే శస్త్రియు, శాస్త్రి యునై, ధర్మమును ధరించుటచే ధర్మియై నశ్వసాదియు గజ సాదియు నగుచుఁ బ్రజలకుఁ బ్రహ్లాదనమున శీతభానుండును బ్రతాపమునఁ దపనుఁడునై వేత్తలచే సదసత్తులుపదేశింపఁ బడినను సతునందే దృష్టిగలవాఁడై యలరారుచుండెను. ప్రతి విద్యయు నుపదేశించుకాలంబున నొజ్జలు తామే ప్రత్యుపదే శంబులఁ బరిక్షితుచే నొందితి మని తలఁచుచుండిరి. ఊనషో డశవర్షప్రాయమునఁ గాకపక్షశోభితమైన యాతనిమోము తమోభేదియగు రాకాశశివలెఁ దనరారెను. అతనిపితృమా తులాదుల యుద్ధవార్తలు, వారల దారుణమరణములు విన విన నాతనిహృదయమునఁ గరుణారస ముప్పొంగి పొరలుచు రణధర్మంబు గర్హింపఁబడు చుండెను.

యుద్ధాదినుండి పదుమూఁడేడులు నన విదురుండు తీర్థ యాత్రకై వెడలి మైత్రేయుకడ నేఁడాదికాలము తత్వజ్ఞాన మునభ్యసించి యుద్ధాదిగఁ బదునేడేండ్లు పూర్తియగునాఁటికి గజపురిం జేరి ధృతరాష్ట్రునొద్ద నెప్పటివలె నుండెను.

రణనిహతసుత హితాదులకై వైచిత్రవీర్యుంకు దుఃఖం పకుండఁగ యుధిష్ఠిరుఁ డెన్నేని యుపచారముల నాతనికిఁ జేయుచుండెను. యుద్ధమృతుల పారలౌకిక క్రియలఁ జేయునపుడు ధృతరాష్ట్రుఁడు తలంచినవానికంటె వేయిమడుంగులు దానధర్మంబులు సేయించియు, నగ్రహారములు, గ్రామములు, నారామములు మొదలగువానిని నిర్మించునటులఁ జేయించియు నిశ్చింతమనస్కుం జేయుచు నతనిక్షేమమున నారతము నిద్రుఁడై విచారించుచుండెను. ధనంజయుండును ధర్మజు ననుకరించుచుండెను. కుంతీద్రౌపదీసుభద్రలు సగౌరవమనస్కలై గాంధారీధృతరాష్ట్రులకు భోజన మజ్జనాదుల కేలోపము లేకుండఁ జేయింతురు. కవలు నట్లసంచరింతురు. వారియెడ ధృతరాష్ట్రునకుఁ బ్రేముడి యుండెఁగాని, భీముం గన్నపుడుమాత్రము పుత్రహంతకుం డని మనంబున సక్రోధుం డగుచుండును. భీముండును నన్యసహితుండగు ధృతరాష్ట్రునెడ గౌరవయుక్తుఁ డగుచుండును గాని యేరును లేని సమయమునఁ బూర్వము ధృతరాష్ట్రుచేతను, ధార్తరాష్ట్రులచేతను దాము పడిన బన్నంబుల నుగ్గడించి యట్టిచీకుల కిప్పుడు తామ దిక్కగుచుంటి మనియు, నేరిచేఁ దాము భంగపడితిమో యట్టిధార్తరాష్ట్రుల ననిఁ జంపఁగలిగితి మనియుఁ, బగ నీఁదగలిగిన స్వభుజాదండములకుఁ జందనమాల్యాదుల నర్చించుచుంటిననియు దెప్పుచుఁ జీకులగు దంపతులమనంబులఁ జీకాకుపఱచుచు క్షోభింపఁ జేయుచుండెను

కవ లీసంగతిఁ గర్ణాకర్ణిగా వినియు విసన ట్లూరకుందురు. సేవకు లేమియు ననసేరకుందురు. ధర్మజ ధనంజయులకును, గుంతీద్రౌపదులకును నీవృత్తాంత మించుకేనియుఁ దెలియదు. భీమునియుల్లసంబులు విదురుఁడు తీర్థయాత్రనుండి వచ్చు నాఁటి కేకోత్తరాభివృద్ధి నొందెను. ధృతరాష్ట్రుఁడు పుట్టం ధుఁడు; పైపెచ్చు జరాభారక్లిష్టుఁడు, మఱియు సర్వసుత సుహృ ద్బాంధవ మరణశోకభిన్నమనస్కుఁడు, పెంగా నెవరికి మున్నవ కృతిఁ దానొసఁగెనో నాఁటినుండి తాఁ బట్టెడన్నముఁ దినుచుండుట, మఱి యెవ్వనిఁ దా సహించుకొనెనో యట్టి శత్రుని యుద్ధాటిల వాక్యోపశ్లేషనయు, ఇందొకటొకటి యే దుఃఖసముద్రమున ముంచఁ గల్గు ననునని యన్నియు నొక్కనియందే సమావేశమైనచో నట్టివానియవస్థ యవా జ్ఞ్మానసగోచర మని వేఱుగఁ జెప్పవలయునా? అట్టి యన్న వివమస్థితిఁ గనుఁగొని విదురుఁడు రహస్యంబుగా నాంబికే యున కిట్లు లనియె.

శా. పుట్టంధుండవు, పెద్దవాఁడవు మహా
భోగంబులా లేవు, నీ
పట్టెల్లం జెడిపోయె, దుస్సహజరా
భారంబు పైఁగప్పె నీ
చుట్టా లెల్లను బోయి రాలు మగఁడుజ్
శోకంబున న్మగ్నులై

కట్టా దాయలపంచ నుండఁ దగునే
కౌరవ్యవంశాగ్రిణీ.

క. పెట్టితిరి చిచ్చు గృహమునఁ
బట్టితిరి తదీయభార్యఁ; బాడవులకుఁ
గొట్టితిరి వారు మనుపఁగ
నెట్టయిన భరింపవలెన యీపాపములన్.

క. బిడ్డలకు బుద్ధిసెప్పని
గ్రుడ్డికిఁ బిండంబు వండి కొనిపోఁ డిదె పైఁ
బడ్డాఁ డని భీముఁ డొంటి
గొడ్డెము లాడంగఁ గూడుఁ గుడిచెద వధిపా.

క. దేహము నిత్యము గా దని
మోహముఁ దెగఁగోసి సిద్ధమునివర్తనుఁడై
గేహము వెలువడు నరుఁ డు
త్సాహముతోఁ జెందు ముక్తిసంపద ననఘా.

ఇట్లు విదురుండు ధృతరాష్ట్రునకు ముక్తిమార్గం బుప దేశించిన నతండును బ్రిజ్ఞాచక్షుండై సంసారంబు దిగనాడి, మోహపాశంబువలన నూడి, విజ్ఞానంబునం గూడి ధర్మజు రావించి యాతనికి డగ్గుత్తికతో నిట్లులనియె. "ధర్మజా! మి మ్ముఁ బెక్కుడుములఁ బెట్టిన మహాపకారి నగునాకుఁ బుత్రు లు లేని లోపంబు లేకుండగఁ బను నైదేండ్లనుండి నీవు కాపా డితివి. "జాతస్య మరణం ధ్రువ"మ్మను నానుడి నీకుఁ దెలి

యనిది కాదు. మునివృత్తి గలిగి యోగముచే నంతమునఁ దనువుఁ ద్యజించుట రాజశ్రేష్ఠుల కుచితంబు గాన నే నాకీ తిని బత్నితోఁ దనుత్యాగముఁ జేయుటకు రాజ వగు నీయనుజ్ఞం గోరుచున్నా" నన, నాతఁడు కడుదుఃఖితుఁడై యెన్ని యోకీతుల నాటంకములఁ జెప్పుచుండఁ గృష్ణద్వైపాయనుం డచటికి తెంచి ధర్మజుని సమాధానపఱప నాతం డంగీకరింపక యెట్టి విచారింతమనెను. పిమ్మట ధృతరాష్ట్రుఁడు పౌరముఖ్యుల రావించి తనమనోరథముఁ జెప్పి వారలతో నిట్లనెను.

క. మహి నెన్నఁగ రక్షించిన
మహితగుణుని యన్న కొడుకు । మనుమం డని నా
కు హితంబు కోరి కరుణా
సహితులరై యిం డనుజ్ఞ । సద్వ్రతమునకున్.

అన వారెట్టకేలకు సమ్మతించిరి. ధర్మజుండును "నిద మిత్థ" మని నిర్ణయింపక పోవుటచే నది యనుమతిగాఁ గొని యాయర్ధరాత్రంబున విదురుం గలిసి పురంబు వెలువడి హిమాలయప్రాంతంబున కరిగెను. గాంధారియు,

చ. వినుతకురాక చొచ్చు రణ
వీరుని కైవడి రాజదండనం
బునకు భయంబు లేక వడి
బోయెడు ధీరునిభంగి నప్పుడ

వ్వనిత దురంతమైన హిమ
వంతముపొంత వనాంత భూమికిం
బెనిమిటితోడ నించుకయు
భీతివహింపక యేఁగెఁ బ్రీతితోఁ.

మఱునాఁడు ధర్మజుండు కాల్యంబులఁ దీర్చి యెప్పటి యట్లఁ దండ్రికి మ్రొక్కవచ్చి శూన్యంబగు తద్గృహంబుఁ గాంచి సంజయుచే వారిపోకడఁ దెలిసి విషాదంబున సభాస్థలికేతెంచి సభ్యులకుఁ దద్వృత్తాంతం బెఱింగించి తమ్ములతో ధృతరాష్ట్రుని జూడఁ బ్రయాణమగుచు యుద్ధమృతులగు ధార్తరాష్ట్రవనితలు, సపుత్రయగు నుత్తరయు, కుంతీద్రౌపదులు మున్నగు నంతఃపురకాంతలు, సంజయుండును వారితోడన బయనమైరి. కొందఱు పౌరులు వారితోడన రాఁదలంప ధర్మజుం డనుమతిసేసి పురరక్షణమునకు యుయుత్సుని నియోగించి యుచితపరికరంబులతో నెడనెడ విడియుచు హిమవంతంబుపొంత గంగాతీరంబున శతయూపమహర్షి యాశ్రమోపాంతంబునఁ గదలికావనంబునఁ బత్నీసహితుండై, ధృతరాష్ట్రుఁ డుండుటఁ దెలిసికొని యా యాశ్రమము సమీపించి యట విడిసెను. ధర్మజాదు లాశ్రమముఁ బ్రవేశించుసమయమునకు ధృతరాష్ట్రుఁడు గంగలోఁ గ్రుంకులిడి సకుశహస్తుండై గాంధారి నానుకొనివచ్చుట దా దవ్వులఁగాంచి ధర్మజుండు రోదనముసేయుచు నాతనిహస్తములనుండి యుదకకలశముంగొని "ఓ మహారాజా! నీకిట్టిదశ

ప్రాపించిన, విధి నేమనవచ్చును. ఇట్టియవస్థ నొందుట నీ కుచితమా? అని పలుభంగులఁ బలవించుచు నాశ్రమంబున కేతెంచెను. అచట సమాగతమయిన నరనారీకములకు ధృతరాష్ట్రునవస్థం జూచునపుడు కలిగిన రోదనంబులు యుద్ధాంతంబునఁ బౌలికలనిరోదనంబులం దలఁపించుచుండెను. అంతటిరోదనధ్వని నంతకుముం దెఱుఁగని పరిక్షిత్తు తల్లిమొకరోఁ జేరి యడలున వెక్కి వెక్కి యేడ్చుచుండెను. కొంతతడవునకు నారంద ఋషరమిల్ల ధర్మజుఁడు ప్రియో యుక్తులచే ధృతరాష్ట్రుని దిరిగి పురంబునకుం గొనిపోవఁ బ్రియత్నించెంగాని చిత్రకూటస్థుఁడగు రాముని భరతుఁ డయోధ్యకుఁ గొనిపోవఁ జేసిన ప్రయత్నమువలె నిదియు వ్యర్థమయ్యెను అంతఁ గృష్ణద్వైపాయనుఁ డేతెంచి నానప్రకారములగు వాకుఁ దిరిగి పురప్రవేశంబు సేయుమనుట యనుచితంబని, ధర్మజుండర్జుని యుయుత్సునకుఁ బట్టాభిషేకంబు సేసి నే నియుంధనృపతికుపచారంబులు సేయుచు నిట నుందు నన ద్వైపాయనుండు వేదంబున * వైశ్యాపుత్త్రునకుఁ బట్టాభిషేకము సేయరాదని కలదు. కాన యుయుత్సుఁడెట్లు పట్టాభిషేకార్హుఁడగు? క్షత్త్రియోచితంబగు ప్రజాపాలనంబె నీకుఁ గర్తవ్యంబు. పరిక్షిత్తుయుక్తవయస్కుండగుతరి నాతనికిఁ బట్టాభిషేకంబొనరించి నీవు నిట్ల సహోదరుండవై వనంబున కరుదెంతువుగాక యనుము నెట్టకేల కంగీకరించెను.

* "వైశ్యాపుత్రం నాభిషించేరన్" కృ. య.

పిమ్మటఁ బారాశర్యుండు ధృతరాష్ట్రుఁగని "పుత్త్రా! నీవు సర్వకామములను వర్జించునవసర మయ్యెఁగాన కడపటి దగు నీకోరిక యేదియో చెప్పుము. అది యెట్టిదుర్లభం బైనను దానిని దీర్ప నే నిచటికి వచ్చితి" నన నాతండు డగుత్తికతో "మహానుభావా! యుద్ధమృతులగు పుత్త్రపౌత్త్రాదుల నొక్కపరి చూచునభిలాషము గలదు. గాంధారికి నట్టియభిలాషమే కల" దన నేఁటిసాయంకాలమున నట్టివినోదము గలిగింతు నన నచ్చటినరనారీక మెప్పుడు సాయంకాల మగునా యని క్షణ మొకయుగముగాఁ దలంచునంతలో నుషాపతియు నస్తాద్రిం జేరె. సాత్యవతేయుఁడు సాయంసంధ్యాక్రియలను నిర్వర్తించి, ధృతరాష్ట్ర ధర్మరాజాది పురుషులును, గుంతీ గాంధార్యాదులును, యుద్ధమృతులగు కౌరవవీరుల భార్యలును, నాశ్రమస్థమునివర్యులు వెంటరా గంగాతీరమున కేఁగి వారిఁ దత్తటంబున యథోచితంబుగఁ గూర్చుండనియమించి గంగాజలంబులదిగి యుద్ధమృతుల నాహ్వానించెను.

వ్యాసు డాహ్వానము చేయ నాగఁగనుండి భీష్మద్రోణులఁ బురస్కరించుకొని దుర్యోధన దుశ్శాసనాది గాంధారేయ శతకంబును, దత్పుత్త్రులును ద్రుపద ధృష్టద్యుమ్నాదిపాంచాలురును, విరాటాది మాత్స్యులును, శకున్యాదిగాంధారులును, బాహ్లీక సోమదత్తాది కౌరవులును, నభిమన్యు ఘటోత్కచాది పాండవ కుమారవీరులును, తక్కుంగల శూరులు

ను, యుద్ధప్రస్థాన దివసమున నేయే యుడుపులను ధరించిరో యెట్టిశస్త్రాస్త్ర నిషంగాదులను వహించిరో యేయే వాహనాదుల నధిరోహించిరో యాయుపకరణములతో నాకీతినె విలువడి ప్రేక్షకులయెదుటను, పటంగతులవలె భాసిల్లిరి.

ధృతరాష్ట్రునకు ద్వైపాయనుఁ డనుగ్రహించుటచే నాతండు తాత్కాలిక చక్షుష్మంతుండయ్యె. గాంధారియుం గంతలు విప్పికొని స్వర్గాసీతరణవీరులను సభర్తృకయు సస్నుషయునై శోకానందాశ్చర్యభావశబలిత హృదయయైవీక్షించెను. తక్కంగల కుంత్యాదివనితలు పాండవులుఁగూడఁ దాదృశావస్థనె పొందిరి. పరలోకనీతులానాఁటిరాత్రి ప్రేక్షకనరనారీక మధ్యగతులగుటచే తన్నరనారీకమున కానాఁటిరాత్రియామ జీవితమునందమేయానందదాయినిగా నుండెను. అట్టియానందము కౌరవపాండవుల జీవితకాలమున మహావైభవయుక్తమగు నింద్రప్రస్థపురిలోని రాజసూయాధ్వరముననె సంభవించెను. ఇపుడది నిర్జనారణ్యమధ్యమున వ్యాసమహిమమునను కలిగెను. ప్రేక్షకులు, వీరులు జీవించినకాలమున నెట్టిప్రేమావస్థననుభవించిరో నేఁటిరాత్రియు నట్టియవస్థనే యనుభవించిరి. యుద్ధకాలమున నెట్టివైమనస్యములుండినను పరలోకాగతులయందు మందునకైన నట్టివైమనస్యము లేకుండెను.

వేగుఁజుక్క పొడముటను, పారాశరి ధర్మరాజాముల కాకాలము నెఱింగించి పరలోకాగతులు పరదినమున నీలోక

ముననుండరామిఁదెలిపి వారియానందమున కంతరాయమొన ర్చె. పిమ్మట నెప్పటివలెగంగావగాహనమునఁబరలోకాగతుల నామంత్రణముఁ జేసి యథాస్థానోద్వాసనముఁ గావించెను.

పరలోకాగతవీరు లంతర్హితులగుడు నొక్కపెట్టుగఁ గౌరవాంగనలలోరోదనధ్వనులుప్పతిల్లఁ జూచిపారాశరి యా ధృతరాష్ట్రస్నుషలంగాంచి మీయందెవరైనఁబతులతోఁ బర లోకమున సుఖింపఁగోరుదు రేని, వారి నీగంగాముఖమునఁబం పుదు నన సంతోషితస్వాంతలై దుర్యోధనాదులవనిత లిహాము నకు రోసి, మునిచెప్పినచొప్పున గంగఁబ్రవేశించి పరలోకగ తలైరి. తక్కినవారు శతయూపాశ్రమముఁ జేరిరి. ఇది యంత యుఁగాంచి పరిక్షిత్తు విషాదాశ్చర్యమగ్నమానసుం డయ్యె.

పిమ్మట వాసిష్ఠివచనంబులచొప్పున ధర్మజాదులు ధృ తరాష్ట్రు నామంత్రితుఁ జేసి స్వనగరంబున కేఁగునవసరం బగు డుఁ బృథాదేవి పుత్రుం గాంచి "పుత్రులారా! ఐహికముపై నాస వదలినది. తక్కంగల వారిమరణంబులకంటె కర్ణాభిమ న్యుల మరణంబులు నాకు హృదయశల్యములై బాధించుచు న్నవి. ఈబాధనపనయించుటకు శాంతాశ్రమనివాసముననభగ వద్ధ్యానమే భేషజమని తలంచితిని" అని పలికెను. పిమ్మట భీమధర్మజు లడ్డంకు లెన్నియేనిఁ జెప్పిరి. కాని, కుంతి వారియు క్తులకుఁ బ్రత్యుక్తులఁ జెప్పి వారలను నిరుత్తరులం జేసి తా నప్పుడు బావకుఁ దోడునీడగ నుండెను. సంజయుఁడును ధృత

రాష్ట్రాదులకు మార్గదర్శిగా నుండ నంగీకరించి యచటనే నివసించెను. పరలోకాగతప్రదర్శనమునకుఁ బూర్వదినముననె విదురుఁడు ధర్మజాదుల యాశ్రమప్రవేశము నాకర్ణించుచు చతుర్థాశ్రమ స్వీకారముఁ నొంది యవధూతయై మానవ్రత మునసె పాండవులఁగాంచి ధర్మజు నెదుటనే యసువుల విడిచి పారాశరికిఁ దగినముక్తి నొందెను.

పిమ్మటఁ బాండవులు సపరివారులై గజపురిఁ బ్రవేశించినయనతికాలంబుననె నారదువలనఁ గుంతీ, గాంధారీ, ధృతరాష్ట్రులు దావాగ్నిచుట్టుముట్ట దానినుండి తప్పించుకొనువలనుగానక యోగసమాధి నొంది ముక్తశరీరులై, ముక్తి నొందినటులును గావల్గణి దావాగ్ని నొక్కవలనఁ దప్పించుకొని హిమాలయోత్తరభూమి కరిగినటులును విని వారికై మిగుల విచారించి పారలౌకికక్రియలను పాలాశవిధిని నిర్వర్తించి నిష్పిత్ర్యాణులైరి. ధృతరాష్ట్రమృతిచే నిశ్శత్రుశేషులైరి.

స ప్త మా ను వా క ము.

యాదవాంతః కలహహేతువులు, తన్మరణములు, కిరాతవిజృంభణము.

ధృతరాష్ట్రాదులు స్వర్గతులైనయచిర కాలముననే ద్వారకలో బహూత్పాతము లుద్భవించి వృష్ణ్యంధక భోజులకు భీతింగలిగించెను. యాదవులలోఁ గృష్ణ బలరామ సాత్యకిసాం

బభ్రుద్యుమ్నాదులు వృష్ణికులజులు. కంస కృతవర్మాక్రూర శతధన్వాదులు భోజకులులు. యయాతిశాపంబున వృష్ణికులజులగు యాదవులకు రాజ్యార్హత లేదు. భోజులే రాజులు; ఆమర్యాద ననుసరించియే కంసుఁడు మధురలో రాజ్యము చేసెను. అతఁడు వృష్ణికులజులగు వసుదేవాదులను మిగులబాధించెను. శ్రీకృష్ణుఁ డుద్భవించి క్రూరుఁడగు కంసుని జంపి ప్రాచీనమర్యాదను నిలుపుతలఁపున యుయుధానుఁడను నామాంతరముగల యుగ్రసేనుని బట్టాభిషిక్తుం జేసి తాను మంత్రియయ్యె. కంసునిమామయగు జరాసంధుని బారికి జడిసి కృష్ణుఁడు మధురను విడిచి ద్వారకను రాజధానిగాఁ జేసెను.

సత్రాజిత్తనునాతఁడు భోజకులజుఁ డగుటను స్వజాతి ప్రముఖులగు శతధన్వాక్రూర కృతవర్మలలో నొకనికిఁ దన కూఁతు రగు సత్య నిచ్చి పెండ్లిసేతు నని మాట యిచ్చియు శమంతకమణి వ్యవహారముచేఁ * కృష్ణున కామె నిచ్చి పెండ్లిచేయవలసివచ్చె. వాగ్వ్యభిచారి యగుటను సత్రాజిత్తుపై గోపమూని శతధన్వుఁ డాతనిని రహస్యమున సమయించి పిమ్మట శ్రీకృష్ణునిచే హతుఁ డయ్యె. అపగమె కృతవర్మమనంబున నిడికొనికాఁబోలు కురుక్షేత్రసంగ్రామంబునఁ గృష్ణున కెదుటిపక్షమగు కౌరవపక్షమునఁ జేరె. మహాయుద్ధమునం జావక మిగిలిన కృతవర్మ ద్వారకం జేరెను. కృష్ణానుజుండగు

* వినాయకచతుర్థినాఁడు శమంతకమణికథను జెప్పుదరు.

సాత్యకికిఁ గృతవర్మపై నీసు మెండుగ నుండుటచేతనే కురుక్షేత్రసంగ్రామమునఁ బెక్కుసారులు కృతవర్మతోడను బోరుచుండువాఁడు. వృష్ణి భోజకులజుల యాంతఃకలహములు పెచ్చుపెరుఁగుచుండు సమయముననే యొకప్పుడు కణ్వ విశ్వామిత్ర నారద మహామునులు కృష్ణుఁ జూడ ద్వారక కేతేర కాలకర్మవశంబున మదోన్మత్తులగు యాదవకుమారులు పూర్వము శిశుపాలాపహృతయగు బభ్రుని భార్యయొక్క వేసమును కృష్ణపుత్త్రుఁడగు సాంబునకు వేసి యామునులకు మ్రొక్కించి "ఆర్యులారా! ఈమె బభ్రుని భార్య. నిండుచూలాలు ఈమెకు మగబిడ్డ కలుగునా యాఁడుశిశు వుదయించునా? జ్యోతిర్విదులగు మీరు సెలవియ్యవలయు" నన వారి ప్రల్లదంబులకు వారలిగి "ఈమె కడుపున ముసలాపత్యము జనించును. దానివలన యదు వృష్ణిభోజాంధకులు నశింతురు" అని ఘోరముగా శపించి వెడలిపోయిరి.

మునులు వెడలిన మఱునాఁడే సాంబుని గర్భమునుండి యశనిసదృశము నయోమయమునగు ముసల ముద్భవించెను. తద్వృత్తాంతము నెఱిఁగి వసుదేవుఁ డాయినుపరోకలిఁ దెప్పించి రజంబగునట్లు పొడిపించి శరధిలో విడఁజల్లించెను. అది కడలిలో మూఁడంచుల కనుపపులియై పెరుఁగుచుండెను. ఇటులుండ ద్వారకలో నేకోత్తరాభివృద్ధి యగు బహూత్పాతంబులకుఁదోడు మధుపానంబున మితిమీఱుటఁ గాంచి రా

జగు యుయుధానుండు (ఉగ్రసేనుఁడు) రామకృష్ణాదులగ్రహ ముఁలందొట్టి యేరియుండ్లయందును మధుపానంబు సేయరాద నియు నటులు చేసినవారు శూలారోపణశిక్షకుఁ బాత్రులగు దు రనియుం జాటింపించెను.

ఇటులుండ సముద్రతీరంబున నొక యుత్సవము సేయఁ దటస్థింప యాదవులందఱు బంధుమిత్రాదులఁగూడి వాహ నాదులపై నచటికి నేగిరి. ద్వారకలో వసుదేవోగ్రసేనులు బాలికాబాలురు నబలలుమాత్ర ముండిరి. ఉత్సవప్రస్థానము న ద్వారకలో నిషేధింపఁబడిన మధుపానమును సముద్రతీర మునఁ జేయుకుతూహలముతోఁ బ్రతిశకటమునను మధుకుం భములు యాదవులచే నిక్షిప్తములై తేఁబడెను. సముద్రతీర మున విడియుటతడవుగాఁ గృష్ణుఁడుదక్కఁ దక్కినవారందఱు నానావిధ మధువుల నాప్యాయనంబున నాస్వాదించిరి. దు ర్వ్యసనము శాసనమాత్రమున నొకపర్యాయమే విడఁవఁబ డదుగదా !

మధుపానముచేఁ దృప్తు లగువారు దృప్తు లగుటపింత యా ? మహావీరుండును గృష్ణభక్తుండు నగు సాత్యకి ప్రథ మమున నె మధుపానోన్మత్తతచే నవ్యక్త ప్రలాపంబులాడుచు సహజశత్రుండగు కృతవర్మను దూషింప నారంభించెను. సర్వ విధముల నతని కీడగు కృతవర్మయు నతనినేకాక భూరిశ్రవసు వధమునం దగు కృష్ణచర్యనుగూడ నుద్ఘాటించి తూలనాడ, సాత్యకి కృష్ణువదనం బుపలక్షించె. కృష్ణున కామాటలు

రోష హేతువుగా నుంటయు, కృష్ణుని క్రోధవీక్షణములు భోజులపైఁ గూరఁ బ్రసరించియుంటయు సుఖలక్షణంబు చేతనే సాత్యకి తెలిసికొని కేలనున్న వాలుచేఁ దటాలునఁ గృతవర్మ తలను నఱికివైచి యక్రూరాది భోజులపైఁ గవియ వారును గాలకర్మవశంబున నొడళ్లు తెలియక సాత్యకిఁ దుత్తునియలగు నటుల నసులచే నఱికి యసువులఁ బాపిరి. పిమ్మటఁ బ్రద్యుమ్న సాంబాదులును నాయుధంబులు లేకుండినను సమీపంబున మునిశాపజనిత ముసల చూర్ణోద్భూతమును నిశితధారా విరాజితము నగు మూఁడుంచులతుంగం బెఱికి దానినె యాయుధములుగఁ గైకొని భోజులను మోఁది వారిచే మాఱుమోఁదులం బడి మడియించి తామును మడిసిరి. శ్రీకృష్ణు నెదుటనె యీదృశ్యము ఝుకీశర వేగంబులను మించి నిమిషార్ధముననె జరిగెను.

అమితసంఖ్యగల భోజకులజులు శేషించియుండుటయు స్వపుత్రపౌత్రాదులు వారిచే హతులగుటయుఁ గాంచి త్రివిక్రముండు త్రికాలవేది యయ్యుఁ దత్కాలోద్భూతక్రోధంబున మూఁడుంచులతుంగచేతనే శేషించినముక్కుడి భోజకులజుల సంహరించి శవమయ మగు బట్టబయలఁ దిలకింప బభ్రు వను తనసాపత్న్యసోదరుండును సారథియగు దారుకుండును మాత్రమే హతశేషులై కానుపించిరి.

ప్రలంబఘ్నుండు కలహారంభమునకుఁ గించిత్పూర్వమె పానసభను వదలి దానికనతిదూరమున నున్న యొకవ

వన్పతిమూలముఁజేరి యోగనిష్ఠాగరిష్ఠుం డయ్యె. శ్రీకృష్ణున కపుడు దుర్యోధనవధానంతరమున నుండిన కౌరవయుద్ధరంగమును "జ్ఞాతులన్యోన్యము నీకతంబున కలహించి చచ్చినటుల నీజ్ఞాతులు నన్యోన్య కలహమునఁ జత్తు"రని తన్ను శపించిన గాంధారీశాపోక్తులును జ్ఞప్తికిరా భగవంతుండైనను మానవరూపమును ధరించుటచే నాతనిమనంబునకు వేదనగలిగెను. అట్లితఁడు కేవలమనుష్యుండె యైన నెట్లుండునో! వాసుదేవున కప్పుడు ద్వారకలోని యనాథవనితలు నరక్షితబాలబాలికలు నపారధనరాసులు నశక్తులగు తలిదండ్రులు ద్వారకాపరిసరమున దస్యుత్వమే వృత్తిగాఁ గలిగిన బలవత్కిరాతబృందము తలంపునకువచ్చి డోలాందోళిత మనస్కుం జేసె. పిమ్మటఁ గృష్ణుఁడు బభ్రుఁజూచి వేగమె నీవు కరినగరంబున కరిగి కిరీటి నిటకుఁ దోడితెమ్మన వాతండు వల్లె యని పోవుచుండఁ గృష్ణున కెదుటనె కూఁతవేటుదూరమున నొకకిరాతుఁడు దబ్బాలున బభ్రువుపైఁ బడి మూఁడంచులతుంగచే మోఁది యాతని విగతాసువుం జేసెను. కృష్ణుఁ డాకిరాతుని వెనుదగుల నుంకించియు వాఁడు కనుమొఱగినందునను భవిష్యత్కార్యతంద్రాళుతచేతను కిరాతుని వెదకుటనుమాని దారకుం జేరం బిలిచి నీవు వేగమె యింద్రనందను ద్వారకకుం దోడితెమ్మనిపంపె.

కృష్ణుఁడు నిర్వీరవతియగు ద్వారకం బ్రవేశించి యయుక్త యాదవమరణవృత్తాంతమును నన్న తపశ్చరణనియు

తుండగుటయు వసుదేవునకుఁ జెప్పె. మఱియు నిష్పురుషయగు ద్వారకలోఁ దానుండననియుఁ దాను నన్నువలె తపశ్చర్యకుం గడంగుదు ననియుఁ బార్థుం డింతకు నేఁగుదెంచి స్త్రీ బాలవృద్ధసంఘము నరసి రక్షించు ననియు నేఁటి కేడవనాఁడు ద్వారకసముద్రమగ్నయగుఁగాన నాఁటి కీపురిఁ గలుగు స్త్రీ బాలవృద్ధసంఘమును ధన ధాన్యాదులను తరలింపుమని నా మాటగఁ బార్థుతోఁ జెప్పునది యనియు మిథస్సంభాషణంబు నన తండ్రితో వాక్రుచ్చి యాదవనాశము గుప్తంబుగ నుంచు నది యని, వసుదేవునానతినొందియె త్వరితగతి నన్న యున్న తావున కేఁగ నాతఁడు యోగంబునన కృష్ణునెదుటనె పంచభూతమయుండగుచు నాతనిదేహంబునుండి యనంతరూపమగు భుజంగం బుద్భవించి యదృశ్యంబయ్యె.

దానిం గాంచి యచటనె వనస్పత్యంతరముం జేరి యుత్తానకృతదేహుండై శయనించి యొకజానువుపై రెండవజానువుం జేర్చి కృతమును స్మరించుచుండునంతలో దూరస్థుండగు నొక కిరాతుఁడు కృష్ణపాదాగ్రమును గలాపభృత్కలాపముగాఁ దలంచి తీక్ష్ణార్ధచంద్రవిశిఖంబు వింటం దొడిగి గాఢంబుగ నాటనేయ నది కలాపభృత్కలాపస్రవంతీ జనకంబగు నాపాదముంగాడి రక్తస్రవంతిం బుట్టించి యన్నమయంబగు నాతనిభౌతికదేహంబు నమృతమయం బగుటకుఁ గారణంబయ్యె. అంతలోఁ గిరాతుండేతెంచి తాఁ గొట్టినది కేకినిగాక కేకి

పింఛధారి నని నిర్విణ్ణుండై యల్లంతన యడలున మ్రొక్కుచు క్షమింపుఁ డనఁ గృష్ణుఁడు వానిని క్షమించి *దుర్వాసోముని శాపంబునఁ దనకట్లగుటఁ దెలసి, భౌతిక దేహంబు నీలోకమున విడిచి యమృతానందమయం బగు వైకుంఠం బను స్వధామం బునకుఁ జేరెను.

అట దారుకుఁ డర్జునకొఱ కేగుచు మధ్యేమార్గంబున శ్రీకృష్ణసందర్శనమునకై ద్వారక కేతెంచు నర్జునుఁ దారసించి, కృష్ణాదేశంబును, యాదవనాశంబును జెప్ప నాతఁ డొడల నమ్ములు సూఁడిన ట్లుద్వేగమనస్కుండై ద్వారకకుఁ ద్వరిత గతినేగుదెంచి వసుదేవునకుఁ గానుపింప, నాతఁడు కృష్ణుని యాదేశంబును సూత్రప్రాయంబుగఁ జెప్పి తానప్పుడయర్జునుని సన్నిధిన యోగమార్గంబునఁ బరమాత్మంబొందెను. తన్మరణం బునకు శోకించి యర్జునుండు వసుదేవునకుఁ బ్రపౌత్రుఁడును ననిరుద్ధపుత్రుండు నగు వజ్రుని గర్తగఁ జేసి, యానకదుందుభికి నౌర్ధ్వదైహిక క్రియలం జేయించి వేవేగమె కృష్ణాన్వేషణంబు

---

* ఒకప్పుడు దుర్వాసుఁడు శ్రీకృష్ణుఁ బరీక్షింపనెంచి ద్వారక కేతెంచి కృష్ణునాతిథ్యము నొంది రుక్మిణిని గృష్ణునః పరీక్షకై కొన్ని బాధల నందించి, తనకు క్షీరాన్నాసక్తి గలుగుటం దెలిపినఁ గృష్ణుఁ డట్లు సేయింప, భుక్తశేషక్షీరాన్నముఁ దనయొడలికిఁ బూయు మనఁ గృష్ణుఁ డట్లు సేసె. కాని యధఃపాదంబునఁ బూయకపోఁగా గృష్ణుతో "నీ కెందును నాపద లేదు కాని యధఃపాదంబున లేపనంబు సేయమి నీకధఃపాదంబుననె శరఘాతంబున గండంబు గలుగు" నని శపించెనఁట !

నకై వనధితీరవనిఁ దఱిసి, కాక కంకావృతంబగు యాదవుల పాలికలనింగని యమేయదుఃఖాన్వితుం డయి పోవఁ బోవ నొక్కయెడ నచ్యుతాగ్రజు నస్థిపంజరంబును, దాని కనతి దూరంబున నచ్యుతుని భౌతికశరీరంబును గాంచి వెల్లివిరిసి వచ్చు దుఃఖాంబుధిలో మగ్నుఁడై హా! కృష్ణా! యని నేల పై వ్రాలి మూర్ఛిల్లి, కొంతవడికిఁ దెలిసి, యాతని చేఁతలు నైకవిధముల నుగ్గడించుచు పునఃపునర్మూర్ఛలఁ దేలి తేలి తనది యరణ్యరోదన మనుకొని కరిష్యమాణకార్యం బూహించి సన్నిహితవనస్పతులనుండి సమిత్తులను సంగ్రహించి మథనాగ్నిచే నాపద్ధర్మవిధిని సచ్చిదానందవిగ్రహులగు రామకృష్ణుల భౌతికదేహంబులఁ జితాగ్నికర్పించి, యనృణుండ ననుకొనియె.

పిమ్మట భవితవ్యంబునకై త్వరమాణమానసుండై ద్వారకం జేరి నేఁటికి మూఁడవనాఁడె ద్వారక సముద్రంబుచే ముంపఁబడుననియు, మీరందఱు ధనధాన్యంబులఁ బదిలంబుగఁ జేర్చుకొని యెల్లిసాయంకాలమునకె ద్వారకాపురిని నిర్గమించి యోజనంపు దూరంబున శిబిరంబుల విడియవలయు ననియు, ఇది కృష్ణాదేశం బనియుఁ జాటింపించి కృష్ణభార్యలాదిగాఁగల యంతఃపురకాంతలను శిబికల నాందోళికల రథంబుల నధిరోహింపఁజేసి, అమితధనరాసుల నుష్ట్రంబుల, వేసడంబుల, వృషభంబుల, శకటంబుల గోనెల వేయించి

మోహించుకొనుచుఁ దాను వెనుకయై ద్వారకాబహిర్భాగం బునుండి యోజనదూరంబు నతిక్రమించి, యంతకుమున్న పరిజననిర్మితంబులగు పటకుటీరంబులఁ జేర్చెను. తక్కంగల పౌరులును స్వవస్తువాహన నివహంబులఁ గొని యర్జునాను మతంబున నట్లశిబిరంబులఁ జేరిరి.

మఱునాఁడు వేగుడు నుదధి తాళవృక్షోన్నత తరంగ మాలికలతో నుప్పొంగుచు బోరుకొలుపుచు ద్వారకాపుటభే దనంబు నొక్కపెట్టుగ నర్జునాదులు సూచుచుండ వారియెట్ట యెదుటనె ముంచి తత్పురోన్నతసౌధాదులతోడన లోనికిఁ గొనెను. స్వగృహాదులు జలమగ్నంబు లగుట ద్వారకాపౌరులం గాంచి శిబిరస్థజను లొక్కపెట్టునం గొల్లుమని యేడ్చిరి. పిమ్మట నర్జునానుమతంబున వారు పయనంబై మరుస్థలమార్గంబున నింద్రప్రస్థపురివైపున కరుదెంచుచుండిరి.

యాదవు లన్యోన్యకలహంబునఁ జచ్చుటయుఁ గృష్ణ నిర్యాణంబును జంఘాలురగు బోయలవలనఁ బంచనదప్రాంత పుబోయలు తెలిసికొని వారు ద్వారకం గొల్లఁగొన నేతెం చుచు మార్గమధ్యంబున పలపలనిమూఁకతో రక్షింపఁబడుచు నర్జునునియాధిపత్యంబున వచ్చుచున్న కృష్ణ కృష్ణానుయా యుల వనితాసహస్రంబును, అగణ్యధనరాసులను గాంచి విమోహితులు లుబ్ధులు నగుటచే నాలుబ్ధకులు పార్థుం డొం టరి యనియు రక్షకభటు లల్పసంఖ్యాకు లనియుఁ దాము

వేనకు వేలుగ నుంటి మనియు దీమసమున నానారీమండలం బుపైఁ బడి మండనంబుల మండనవతులనుగూడ దోఁచికొన నారంభించిరి. అది తెలిసి రక్షకభటులను బురికొల్పి తాను కవదొనలును, గాండివంబును బూని వారిపై శరవర్షంబు గురియింప వేటోకప్రక్క మఱికొందఱు కిరాతులు నారీమండలమును ధనరాసులఁ దోఁచికొనిరి.

వార్ధక్యవసుండు వృద్ధుండగుటచేతను, తన బాహుబల విజృంభణమునకుఁ గారకుఁడగు కృష్ణుండును, తత్సహచరులగు సాత్యక్యాదులు పరాసువు లయిరను విచారమునను నిస్సారుఁడై సవ్యసాచిత్వ, విజయత్వ, బీభత్సత్వ, ధనంజయత్వములను శ్రోత్రముతోఁగూడఁ గోలుపోయెను. కర్ణద్రోణాదులపైఁ బ్రయోగించిన దివ్యాస్త్రంబులు ప్రతిభాషింపకుండెను. శరధులంబోని శరధులు శూన్యంబు లయ్యెను. దృష్టిముష్టి బలంబులు సడలెను. పురుషవిగ్రహుండై యయ్యెను.

బోయలు విజృంభించి యావద్ధనరాసులను చూఱఁగొనిరి. కొందఱువనితలఁగూడ నపహరించిరి. మఱికొందఱు మానినులా ఘోరసమయంబున మానంబులు దక్క వని యాత్మహత్యలఁ గావించుకొనిరి. కొందఱు దుష్టాంగనలుమాత్రము బోయలను స్వయముగా న కాముకత్వమున వరించి వెన్నంటిపోయిరి. అర్జునుం డీమహోత్పాతదృశ్యముఁ గాంచి యిది యంతయు భగవల్లీల యనియు, దైవికము దాఁట నే

రికి శక్యమనియుఁ దలఁచి గాండీవంబుతోడను పెక్కండ్రను మోఁది యంతకపురి కనుచుచు శ్రీకృష్ణ బలరాముల యంతఃపురాంగనలను కృతవర్మాక్రూర సాత్యకుల కుటుంబములను, వజ్రునిఁ గాఁచుకొని యెట్టకేలకు బోయల బారినుండి వెడలెను. అక్కిరాతులును, అపారధనంబులుదక్కుటం జేసితృప్తి నొంది తమదారిఁ బోయిరి. ఖిన్నమనస్కుఁడగు నర్జునుండు తనకంటె దైన్యముతోనున్న వజ్రాదులంగూడి యింద్రప్రస్థపురిం జేరెను.

పిమ్మట నాతండు, మథురాపురీరాజ్యాంతర్భూతమై యొకప్పు డింద్రప్రస్థభూమి యుండుటచే యాదవుల కది "అభిజన" మగు నని తలంచి వజ్రున కింద్రప్రస్థమును, సాత్యకిసూనునకు సరస్వతీపురమును నేలుకొన నిచ్చి వార్ష్ణేయులు రాజ్యానర్హు లనెడి యాఁక్షను బోఁగొట్టెను. భోజులకు రాజుగఁ గృతవర్మపుత్రు నేర్పఱిచి, యాతనిని దక్షిణాపథములోని మృత్తికావతపురమున కభిషిక్తుం జేసెను. భోజకులజులగు నక్రూరుసంతతివారిని వజ్రుఁడు పోషించునటుల నాతనికిల్లడసేసెను. కాని వారు వజ్రపాలితులుగ నుండ నిష్టపడక స్వచ్ఛందచారులై యెటకో పోయిరి.

పిమ్మట నర్జునుం డవనతవదనుండై రుక్మిణ్యాది కృష్ణమహిషీమణులకడ కేగి కృష్ణుం డని నిరుద్ధస్వరుం డగుడు వారు దానిచేతనే కృష్ణనిర్యాణముం దెలిసికొని భర్తృస్మర

ణంబు సేయుచు సహగమనంబు సేసిరి. సత్యభామాదులు తపశ్చరణంబునకై హిమవదుత్తరభాగమున కేగి తపశ్చరణంబునఁ గాలాంతరమునఁ గీర్తిశేషలైరి.

పిమ్మట నర్జునుం డన్నకిది యంతయు విన్నవింప కరినగరంబున కరుగుచు మార్గమధ్యంబునఁ బారాశర్యుఁగాంచి కృష్ణనిర్యాణాది సమస్తయాదవనాశమును, తద్వనితాపహరణమును విన్నవింప నాతం డిది దైవకృత్యం బనియు, దీనికై చింతింప నవసరము లే దనియు నోదార్చి తనవారిని దానుఁ బోయె.

అ ష్ట మా ను వా క ము.

పరిక్షిత్పట్టాభిషేకము.

యాతాయాత జనంబువలన యాదవులనాశంబు వినియుఁ గృష్ణునిర్యాణంబు నెఱుంగక, దుర్నిమిత్తంబులు పొడసూప వికలహృదయుండై పార్థునిరాక కెదురుచూచుచు ధర్మజుఁడు భీమున కిట్లనియె.

మ. హరిఁ జూడ న్నరుఁ డేఁగినాఁడు నెలలే
డయ్యెంగదా రాఁడు గా
లరు లెవ్వారును యాదవుల్ సమదలో
లస్వాంతు లీవేళ సు
స్థిరులైయుండుదురా? మురారి సుఖియై
సేమంబుతో నుండునా?

మెర నై యున్నది చిత్త మీశ్వరకృతం
బెట్లోక దే మారుతీ.

మ. యవ పద్మాంకుశ చాప చక్ర ఝష రే
ఖాలంకృతంబైన మా
ధవు పాదద్వయ మింక మెట్టెడు పవి
త్రత్వంబు నేఁడాదిగా
నవనీకాంతకు లేదుపో మఱి మదీ
యాంగంబువామాక్షి బా
హువు లాకంపము నొందుచుండు నిలకే
యుగ్రస్థితుల్ వచ్చునో.

ఇట్లనునంతలో ఖేదచేతస్కుండై, విన్ననగు మొగంబు గలిగి యర్జునుండువచ్చి యన్న కెఱఁగి కన్నీరు మున్నీరుగ నేడ్వ ధర్మజుం డాతని లేవనెత్తి యిట్లనియె.

శా. మున్నుగ్రాటవిలో వరాహమునకై
ముక్కంటితోఁబోరుచో
సన్నాహంబునఁ గాలకేయుల ననిం
జక్కాడుచోఁ బ్రాభవ
స్కన్నుండై చను కౌరవేంద్రుపనికై
గంధర్వులం దోలుచోఁ
గన్నీరెన్నఁడుఁ దేవు తండ్రి చెపుమా
కల్యాణమే చక్రికిన్.

అని పలికినం గన్నీరు కరతలంబునం దుడిచికొనుచు నర్జునుం డిట్లనియెను.

క. మనసారథి మనసచివుఁడు
మనవియ్యము మనసఖుండు, మనబాంధవుఁడున్
మనవిభుఁడు గురుఁడు దేవర
మనలను దిగనాడి చనియె మనుజాధీశా.

చ. అటమట మయ్యె నాథజన
మంతయు భూవర నేఁడు చూడుమా
యిటువలె గారవించు జగ
దీశుఁడు కృష్ణుఁడు లేనిపిమ్మటం
బటుతర దేహలోభమునఁ
బ్రాణము లున్నవి వెంటఁబోక నేఁ
గటకట పూర్వజన్మమునఁ
గర్మము లెట్టివి చేసినాఁడనో.

శా. కాంతారంబున నొంటి దోడుకొని రాఁ
గాఁ జూచి గోవిందు శు
ద్ధాంతస్త్రీలఁ బదాఱువేల మదరా
గాయత్తులై తాఁకి దా
చెంతం బోయలు మూఁగి పట్టికొన నా
సీమంతినీసంఘమున్
భ్రాంతిన్ భామినిభంగి నుంటి విడిపిం
పన్ లేక ధాత్రీశ్వరా.

శా. ఆతే రారథికుండ నాహాయము లా
యస్త్రాసనం బాశర
వ్రాతం బన్యులఁ దోల్లి చంపుదుఁ దుదిన్
వ్యర్థంబులై పోయె మ
చ్చేతోధీశుఁడు చక్రి లేమి భసిత
క్షిప్తాజ్య మాయామహా
యాతంత్రోపరభూమిబీజముల మ
ర్యాదన్ నిమేషంబునన్.

అని చెప్పుచుండునపుడె ధర్మజుఁడు మూర్ఛిల్లి కొంత వడికిఁ దెలిసి పరిపరివిధముల విచారించి శ్రీకృష్ణునిచేఁతలు, నాతఁడు తమ కొనరించిన యుపకృతులు పేర్కొని యాతఁడు లేని యీలోకంబున నుండుటకు రోసి వైరాగ్యమార్గమునఁ దనువుఁ ద్యజించుట యుక్తమని భీమాదిసోదరుల కావృత్తాంతము నెఱింగింప వారును నన్నతో ననుయాయు లగుట కుద్యమింప ద్రౌపది యనుగమనంబున కొడంబడ, ద్రౌపదీసహితు లగుపాండవులు మహాప్రస్థానముసేయ నుద్యమించిరి.

పిమ్మట ధర్మజుఁడు విధివత్తుగా గురువులవలన విద్య నేర్చినట్టియు,యువయు యుగవ్యాయతబాహువుఁ, బరిణద్ధకంధరుఁడు, అంసలుఁడు నగుటను రాజ్యభారధూర్వహణసమర్థుఁడును, రాజ్యలక్ష్మీపరిగ్రహణయోగ్యుఁడు నగు పరిక్షిత్తును

మంత్రి సామంత దండనాథ పురోహితానుమతంబుగాఁ బౌరజ
నసమ్మతిని బొంది రాజ్యాభిషేకం జేయ నిశ్చయించెను.

ధర్మరాజానుమతి నొందినపరిక్షిత్తు శాంతిక పౌష్టిక క్రియలు నిర్వర్తింపఁజేసి, మొదట ఔదుంబర దారునిర్మితమగు నాసందిపై వన్యజంతువులలోను బశువులలోను క్షాత్రము కల దగుటచే వ్యాఘ్రచర్మము నుత్తరలోమముగాను బ్రాచీనగ్రీవముగాను బఱచి యవ దూర్వ వ్రీహ్యా ద్యోషధీ తోక్మములను దధి మధు ఘృతాదికమును, యథావిధిగ నమర్చి పురోహితులాయా వస్తువినియోగపూర్వక కర్మములను జేసినపిమ్మట పరిక్షిత్తు "నేను రాజ్యముకొఱకు, సామ్రాజ్యముకొఱకు, భౌజ్యముకొఱకు, స్వారాజ్యముకొఱకు, వైరాజ్యముకొఱకు, పారమేష్ఠ్యరాజ్యముకొఱకు, మహారాజ్యాధిపత్యముకొఱకు నన్ను నేను వశముఁజేసికొనుటకొఱకు దీని నధిష్ఠించుచున్నా"*నని యాసందిపైనున్న వ్యాఘ్రచర్మోపరిభాగంబున నెడమమోకాలిపైఁ గుడికాలిపిక్కనాని కూర్చుండెను. క్షత్రియుఁ డభిషేకముఁ జేయవలయుఁ గాన, ధర్మజుఁడు మంత్రపూతోదకము గల కలశమును దెచ్చి యౌదుంబరపర్ణమునఁ బుగ నుంచి యీయర్థము గలమంత్రములఁ జదివెను. "ఈయుదకములు శివతమములు, అన్నిటికి భేషజములు. ఇవి రాష్ట్రమును వృద్ధి నొందించునవి. ఇవి రాష్ట్రభృత్తున కమృతములు."

---

* ఐతరేయబ్రాహ్మణమున నీయంశము కలదు.

ప్రజాపతి యేయుదకములచే నింద్రుని, సోముని, వరుణుని, యముని, మనువును నభిషేకించెనో యట్టి యీయుదకములచేతనె యీతని నభిషేకించుచున్నాను. నేను నిన్ను రాజుల కధిరాజ వగు మనియు, ఋషుల కింద్రుఁడ వగు మనియు, భూములకు సమ్రాట్టు వగు మనియు, కోరుచు, బలముకొఱకు, శ్రీకొఱకు, యశస్సుకొఱకు, అన్నాదులకొఱకు, ఆయువుకొఱకు సవిత్రాది దేవతలఁ గోరుచు నభిషేకించుచున్నాను.

అని పరిక్షిత్తు నభిషేకింప నాతఁడు చేయఁగల విధుల నిర్వర్తించి *సభాసమితులు నాకు సుముఖములై యుండుఁ గాక యని ప్రజల కభిముఖుఁడై పలుకుచుఁ గనకసింహాసనము నెక్కెను.

అపుడు ధర్మజుం "డో పరిక్షిత్తా! అర్థులు పూర్ణకాములై గృహమునుండి ప్రతినివర్తు లగుటయే నీకులధర్మము. అదియే హుతము ఇష్టము తపము నగును." అని యుపదేశింపఁ బరిక్షిత్తు నమ్రభావంబున గుర్వాజ్ఞను శిరసావహించితి ననెను. పిమ్మట ధర్మజుఁడు పౌర జానపదులకుఁ దమ మహాప్రస్థానమునుగూర్చి తెలిపి తదనుమతి నొంది ద్రౌపదితోఁ

* అథర్వవేదమున రాజు సభాసమితులంగూర్చి చెప్పు వాక్యములు గాన్పించును. సభలోనివారు సభ్యు లనియు, సమితిలోనివారు సామిత్యు లనియుఁ బేరు కలిగి యుందురఁట! (అవి హౌసాఫ్ కామన్సు, హౌసాఫ్ లార్డ్సువంటివి కావచ్చును.)

దమ్ములతోఁ బయనంబయి, పరిక్షిత్తునకు సదసదుపదేష్టగాఁ గులాచార్యుఁడగు కృపుని నియమించెను. తమతో రా నుద్యుక్తురాలగు సుభద్ర నర్జునుఁడు యదువంశకరీరమగు వజ్రుని పాండవవంశకందళమగు పరిక్షిత్తుని గాపాడ నియోగించి, ఉలూపీ చిత్రాంగదలను బభ్రువాహనుకడ నుండ నియమించి పాండ్యదేశమున కనిచెను.

న వ మా ను వా క ము.

పాండవుల స్వర్గారోహణము.

ధర్మజాదులు జ్యేష్ఠానుక్రమముగాఁ బూర్వాభిముఖులై మహోదధిని జేరునపు డగ్నిదేవుఁడు బ్రాహ్మణరూపంబున వారిం దారసించి యభిమానధనుండగు ధనంజయుండు గాండీవంబు విడువకుండుటఁ జూచి "అర్జునా! మహాప్రస్థానివగు నీకు గాండీవధారణం బుచితంబుగాదు. శ్రీకృష్ణుఁడు చక్రంబుఁ గొనియే పరలోకగతుఁ డయ్యెనా?" అన నాతండు దానికి సంతసించి మహానుభావా! నీవెవ్వండ వన, తాను ధనంజ

యుం డగుట నెఱింగించి వరుణుం జేరుటకుఁగాను గాండీవ మును సముద్రమున వైపించి యంతర్హితుఁడయ్యె.

జ్యేష్ఠానుక్రమంబుగ నడచు ధర్మజ భీమార్జునాదులకు హస్తిపురినుండియే యొకసారమేయము పృష్ఠగామియై వచ్చు చుండెను. ఇట్లు వారు ప్రాగ్దక్షిణ పశ్చిమసముద్రతీరములఁ జూచుచుఁ బశ్చిమసముద్రతీరమున జలధిమగ్నయగు ద్వారకా పురిం జూచి, కృష్ణునిఁ దలఁచుకొనుచుఁ గ్రమంబుగ హిమవం తంబుఁ గడచి, జన్మస్థానమగు శతశృంగముఁ జూచిరి. అంత వెనుకను నడచు ద్రౌపది తటాలున భూమిపైఁబడి యసువుల ను విడిచెను. ఆవిధమును భీముఁ డన్న కెఱింగించి "ఈమెయం దేమి దోష మున్నది? సర్వసుగుణసంపద గల్గు నీమె యిట్లు పడుటకుఁ గతం బేమి ?" అన నజాతశత్రుం డాతనితో నిట్ల నియె. "భీమసేనా! ద్రౌపది మనయందఱియందు సమాన ముగ వర్తింపవలసియుండియు నర్జునునియందు మనంబునఁ బ క్షపాతంబు వహించియుండు. అకృతంబున నీమె ముందుగ నసు వుల విడిచినది" అని నిలువక పోవుచుండఁ గొంతదడవునకు సహదేవుఁడు భూమిపై వ్రాలెను. అది యెఱిఁగి భీముఁ డన్న తో "సహదేవుఁడు భూమిపైఁ బడుటకు హేతు వెయ్యది? జ్ఞాని యగు నీతఁడు నిర్దోషుఁడేకదా" అన సమవర్తిసుతుండు "వృకోదరా! సహదేవుఁడు జ్ఞానంబునఁ దనకుఁ దుల్యు లెవ్వ రును లే రని ప్రతిజనుని ధిక్కరించును. అదియే యాతని ప్రా

స్మరణమునకుఁ గారణము” అని చెప్పి నిలువక పోవుచుండఁ గొంతదడవునకు నకులుఁ డసువుల విడిచి భూమిపైఁ బడెను. భీముఁ డెప్పటివలె “అన్నా! కోమలహృదయుఁ డగు నీతఁ డేల పొలిసెను?” అన, యుధిష్ఠిరుఁడు “పావనీ! నకులుఁడు సౌందర్యవంతుఁడ నని తక్కుఁగలవారిని మానసంబున ధిక్కరించుచుండును. అదియే యీతని పతనకారణము” అని నిలువక నడచుచుండఁ గొంతదడవునకు విజయుఁడు విశ్వంభరపైఁ బడి విగతజీవుం డగుడు వృకోదరుం డెప్పటి యట్ల యన్నతో “సకలగుణాభిరాముండును గృష్ణాశ్రితుఁడు నగు నీవిజయుఁ డేల విగతజీవుఁ డయ్యెను?” అనఁ, బరేతరాట్సూనుఁడు “మారుతీ! పార్థుండు కురుసైన్యంబుల నొక్కనాఁడ గెల్తు నని చెప్పి యట్లు చేయలేకపోవుటచే నీతఁడు ముందుగ మృతి నొందుటకుఁ గారణ మయ్యె. మఱియు నీతండు తనకు సాటిధనుర్ధరు లెవ్వరు లేరని ప్రతివీరుని ధిక్కరించుచుండును. అందుచేత వివ్వచ్చుఁడు విగతజీవుఁ డయ్యెను.” అని వెనుకఁజూడక పోవుచుండెను. కొంతతడవునకు భీముండును గూలంబడి “అన్నా! నే నెందుల కిట్లు పడిపోవుచున్నాను?” అనఁ బితృపతిసూతి “పావనీ! నీచరితంబు పావనంబె యయ్యు నభిమానధనుండ వగు నీ వమితభోజివి. మఱియుఁ బరులబలంబును దృణీకరించి నిందించు దోషంబు నీయందుండుటం జేసి నీ కిట్టిపాటుకలిగెను.” అని యాతనివలని నైనఁ జూడక ధీరస్వాంతుండై

సారమేయద్వితీయుండై చనఁజన, నింద్రుండు మాతలిచోదిత రథం బెక్కి ప్రత్యక్షుం బగుడు ధర్మజుండు వినతి నొనర్ప నింద్రుండు "ధర్మరాజా! ఏతద్రథం బధిరోహింపుము. నీవచ్చరితంబునకు సశరీరస్వర్గంబ యుచితం"బనుడు శమనసూనుండు "స్వర్పతీ! సోదరభోగ్యంబు, పత్నీభోగ్యంబు గాని నాకభోగంబు నాకభోగ్యంబు. నాపత్నీ సోదరు లీభూలోకంబునఁ బడియుండ నే నెట్లు స్వర్గంబునకు రాఁగల"నన నింద్రుఁడు "ధర్మరాజా! నీపలుకులు ధర్మయుక్తంబులు. నీపత్నీసోదరు లిట భౌతికశరీరములను విడిచి యింతకుమున్న పరలోకంబున నున్నవారు. నీవట వారిం జూతు"వనెను. అప్పలుకులకు సమవర్తిసూతి సంతసించి సారమేయమునకుఁ గూడ రథారోహణమున కనుజ్ఞఁగోర నాకపతి నవ్వి "మంత్రపూత పురోడాశము కుక్క కర్హమగునే? స్వర్గ మెక్కడ? సారమేయ మెక్కడ? సకలధర్మవిదుఁడ వగు నీ కిట్లాడ నుచితంబే?" అన సమవర్తిసూతి తనసమవర్తిత్వముఁ గనఁబఱుచుచు విశ్వాసియగు కుర్కురమును విడువరామిం దెల్పి దీర్ఘముగ వాదింప నింద్రుం డాతని ధర్మబుద్ధికి మెచ్చె. సారమేయము సమవర్తియై శమననందనా! నీయోగ్యతం బరీక్షింప నిట్లు వచ్చితి నని స్వస్వరూపముఁ జూపి యంతర్హితుం డయ్యెను. అంత నింద్రసహితుండై ధర్మజుఁడు త్రివిష్టపంబుఁ జేరెను.

"రాజ్యాంతే నరకంధ్రువ"మ్మనునానుడి సార్థకము సేయ ధర్మజుఁ డింద్రునానతి నరకముఁ జూడనేఁగుచు స్వర్గంబున నొక్కయెడ భోగియగు దుర్యోధనుఁగాంచి యీసునకుఁ బుట్టినిల్లును, బహువీరహననహేతుభూతుండు నగు నీతండిట్లు స్వర్గసుఖమునొందఁ గారణం బేమని విచారించుచు, రౌరవ, తామిస్ర, కుంభీపాకాది నరకంబులఁ జూచుచు యాతనాదేహంబుల నొంది యాతనల ననుభవించు జీవులయార్తనాదంబుల నాలకించి యుద్విగ్నమానసుండై పోవంబోవ నొక్కయెడ నపూర్వ దృష్టస్వరూపంబుల నొంది యేగురుపురుషులు, నొకవనితయు, "మహానుభావా! యుధిష్ఠిర మహారాజా! అట నించుక నిలునిలు, నీదర్శనమాత్రంబున, నీగాత్రపుగాలి సోఁకినంతమాత్రమున మాయాతన లుపశమిల్లుచున్న"వని శ్రుతపూర్వస్వరంబులం బలుకుచు రాఁగని నిర్విణ్ణుండై "మీ రెవ్వ ?" రన "నేను కర్ణుండ, భీముండ, అర్జునుండ, నకులుండ, సహదేవుండ, ద్రౌపదిని" అని వారనిరి. ధర్మజుఁ డామాటల నాలించి దుఃఖార్తుండై కూలఁబడునంతలో దేవదూత యేతెంచి "మహారాజా! దేవేంద్రుఁడు దేవలోకంబునకు రమ్మని యానతిచ్చుచున్నాఁ"డన, ధర్మజుఁడాతనితో నిట్లనియె. "ఓయీ ! నాసతీసోదరులిట నరకయాతన లనుభవింపుచుండ నే నెట్లు స్వర్గంబునకు రాఁగలను ? నాకిదియే స్వర్గము. నేను రానని బిడౌజునకుఁబలుకుము" అన

నాతఁడు వోయిన యనతికాలంబున కింద్రుఁ డేతెంచి "రాజా! నీ సతీసోదరులు స్వర్గమును జేరిరి. కర్ణ, భీమ, అర్జున, నకుల, సహదేవులు, ద్రౌపదియు గ్రమముగా జ్ఞాతి సోదరాపకృతి చేతను, పరధిక్కారపారుష్యంబునను, అన్యథానుష్ఠాధిక్కా-రంబునను, స్వసౌందర్యపు గర్వంబునను, జ్ఞానంభావాహం భావమునను బార్థుపైఁ బక్షపాతంబునను దాత్కాలికపునర కము నొందిరి. అది యిటమీఁద లేదు. రా రమ్మన సంతసించి సునాసీరా! దుర్యోధనుం డేల స్వర్గము నొందె నన, పురందరుం డోయుధిష్ఠిరా! దుర్యోధనునం దెన్నిదోషంబు లున్నను నాతఁడు సుయోధనుండై రణహతుఁడగుటచే వీర స్వర్గముఁ జూఱఁగొనె. నీ వింకను మానుషదేహంబు నొంది యుండుటచే నీర్ష్యాసూయలు నిన్ను వదలలేదు. పురోదృశ్య మాన వియద్గంగలోఁ గ్రుంకు మన నతండట్లు చేసి దేవత్వ మొంది సూర్య పవ నేంద్రాశ్వినులఁ గూడిన కర్ణ భీమ పార్థ యమళులను మహాశక్తిం గలిసిన ద్రౌపదిం జూచి సంతసిల్లి యనిర్వచనీయమోక్షము నొందెను. ఇటఁ బరిక్షిత్తు నార దాదులవలనఁ బితామహులు సన్యస్తులై స్వర్గమునొందుట విని నారాయణబలి విధానమున నిష్పితౄణుండయ్యె.

ప్రథమప్రపాఠకము సమాప్తము.

ద్వితీయ ప్రపాఠకము.

ప్రథమానువాకము

పరిక్షిద్రాజ్యపాలనము.

పరిక్షిత్తు పితామహదత్తమగు రాజ్యము నొంది "*దినాంతమున సూర్యునిచే నిహితమగు తేజము నొందిన యగ్నివలెఁ" బ్రకాశించెను. ఆతనికి, బాల్యముననె కురువీరుల శిరోంబరములం బొమ్మపొత్తికలగాఁ జేసికొన నభిలషించి తదభిలాషమును నెఱవేర్చుకొనిన యుత్తర, కన్నతల్లి. పదునాఱవయేఁటనె యతిరథ మహారథులను వేలకు గోలకుఁ దెచ్చి భీష్మద్రోణాదులచే ఘనుగాఁ డీతఁ డని నుతింపఁబడిన యభిమన్యుఁడు తండ్రి. ముక్కంటితో నెక్కటికయ్యమునఁ బోరి మెప్పొందిన విజయుండు పితామహుండు. వీరసోదరి వీరపత్ని వీరప్రసవ యగు సుభద్ర పితామహి. భీమసుయోధనాగ్రజాది మహావీరులకుం గురువగు కృపాచార్యుం డాచార్యకుండు. తాను విద్యచే మనశ్శక్తిని, సాముగరిడీలచే శరీరశక్తిని, శస్త్రాస్త్రవిద్యాభ్యాసములచే శస్త్రాస్త్రశక్తిని, పరిశ్రమచే దృఢముష్టిలక్ష్యలాఘవములను నలవఱచుకొనినట్టి దిట్ట

---

*"సూర్యుని తేజస్సు రాత్రి యగ్నియందుఁ బ్రవేశించునని వేదమునఁ గలదు.

అయినను బరిక్షిత్తు పరరాష్ట్రముల నాక్రమించుట యుక్తము గాదనుకొనెను. కారణ మేమన, కురుపాండవయుద్ధ ఫలితముగా దేశము నిర్జనుష్యకల్పమై, జీవించిన పాండవేతరపక్షమువారు పుత్రకళత్రాదులతోఁ బరిదేవించుచుఁ బాండవభీతిని బలాయితులై పరదేశముల కేగుటచేతను, కృషి పాశుపాల్యాది వృత్తులు గలవారు సేనాశిబిరాది పరివారముగా సుయోధనునిచే నియమింపఁబడి యాధివ్యాధులచే నశించుటచేతను, పరిసరములఁ జెలరేఁగిన కిరాతులు దారి దోఁపుడుగాండ్రయి జనపదముల దోఁచికొన, నజ్జనపదవాసులు పలాయితు లగుటచేతను, కురుదేశమున వ్యవసాయము సన్నగిలినది. వృత్తులు నశించినవి. దీనికిఁ దోఁచు వడగండ్ల వానచేఁ బంటలు నశించినవి. * చాక్రాయణుఁడను "ఉషస్తి" ఋషి 'అటకి' యను భార్యతోఁ గురుదేశములో నొకగ్రామమున నేనుఁగులకాపరి యెంగిలి "అలచందల"ను దినవలసివచ్చినది. అట్టిపరిస్థితులం గాంచియుఁ జిన్నతనమునుండియు మహాయుద్ధమువలన నగు దుష్ఫలితములం దలంచియు మనస్సుకరఁగి పరిక్షిత్తు పరరాష్ట్రాక్రమణేచ్ఛను మాని ప్రజారంజన తత్పరుండై స్వరాష్ట్రాభివృద్ధికర కార్యములనునిర్వహింపఁగడంగె.

తొలుదొల్తను దేశమును విడిచి పోయిన కౌరవులను సన్మానించి రప్పించి వారు గృహములు కట్టుకొని పాడిపంట

* ఈకథ ఛాందోగ్యోపనిషత్తున వర్ణింపఁబడెను. ఈ కథ జనమేజయునిపుత్రుని కాలమున జరిగెనని పక్షాంతరము.

లనుభవించుకీతిని సముపాయములఁ జేసిరు. అందుల కాకు టుంబములవా రానందించుచుండిరి. ఆవృత్తాంతము నొక ఋషి యిట్టుల గానముఁ జేసియున్నాఁడు.

(1) "పరిక్షిత్తు సింహాసనమెక్కి మాకు క్షేమముఁ జేయుచున్నాఁడని యింటిని గట్టుకొనుచు, నొకకౌరవ్యుఁడు భార్యతో ననుచున్నాఁడు"

"నీకేమి కావలయును పెరుఁగా? పాయసమా? మద్యమా? దేని దెత్తు నని పరిక్షిద్రాజ్యమునందు భార్య భర్త నడుగుచున్నది."

కౌరవకుటుంబముల నిట్టుల సంతోషపెట్టి నదులనుండి నీటిని గాలువలమార్గమున భూమిపైఁ బ్రవహింపఁజేసి సస్యములు వృద్ధియై పంట లభివృద్ధి నొందునట్టులఁ జేసెను. ప్రజలు సుఖముగనుండిరి. ఆవృత్తాంతమును వేఱొక ముని యిట్టుల గానముఁ జేసెను.

(2) "ఏభూమియందు సముద్రములు నదులునీటి నిచ్చుచున్నవో, ఏభూమియందు మున్నటచే నన్నము లుత్పన్నము

---

(1) "పరిక్షిన్నః క్షేమమకరదుత్తమ ఆసన మాచరన్ కులాయం కృణ్వన్ కౌరవ్యః పతి ర్వదతి జాయయా"

"కతరత్తవ ఆహరాణి దధిమన్థం పరిస్రుతం జాయాపతిం విపృచ్ఛతి రాష్ట్రే రాజ్ఞః పరిక్షితః॥ అథర్వసంహితా 20-128.

(2) యస్యాం సముద్ర ఉత సింధు రాపో యస్యా మన్నం కృష్టయః సంబభూవుః॥

లగునో, అట్టిదీభూమి—బీటలోనుండి పండిన యవధాన్య మాకాశమునందలి వెలుఁగుకొఱకు పైకిఁ బొడుచుకొని వచ్చుచున్నది. పరిక్షిత్తు పాలించుచున్న రాజ్యమునఁ బ్రజలు సుఖముగా వృద్ధినొందుచున్నారు !"

యవలు మాత్రమె కాదు, వడ్లును బండుచున్న వని యు వర్షోదకముచే విరివిగా వ్యవసాయము చేయఁబడుచున్నదనియు నొకముని గానముఁ జేసియున్నాఁడు.

(1) "ఏభూమియందు వడ్లు యవలు నాహారములగునో ఏభూమియందు విరివిగా వ్యవసాయము చేయఁబడుచున్నదో మంచివానలుగలపర్జన్యపత్నియగునాభూమికినమస్కారము."

పరిక్షిన్మహారాజు కలియుగారంభపురాజు, ద్వాపరాంతమున యవలు గోధుమలు పల్లెలయందుఁ బండు ననియు జనులాగ్రామముల నాశ్రయింతు రనియుఁ గలియుగవృత్తాంతమనుపేర మహాభారతమున నిట్లు సూచింపఁబడెను.

" (2) యవలు గోధుమలు నాహారముగాఁగల జనపదములను జనులు చేరుదురు.''

అభీవస్వః ప్రజిహీతే యవః పక్వః పథోబిలం। జన సభద్ర మేధతే రాష్ట్రే రాజ్ఞః పరిక్షితః॥ అథర్వ సం॥ 20-128.

(1) యస్యామన్నం వ్రీహియవాః యస్యా ఇమాః పంచ కృష్టయః భూమ్యై పర్జన్యపత్న్యైనమోస్తు వర్షమేదసే॥ అథ, 12-14.

(2) శ్లో. యేయవాన్నా జనపదాగోధూమాన్నాస్తథైవచ। దేశాన్ సమాశ్రయిష్యంతి యుగాంతే పర్యుపస్థితే॥ మహాభారతవనపర్వము.

హిమవత్పర్వత పరిసరమున నుండిన రాజ్యము కురు రాజ్యము. ఆరాజ్యభూమి పాడి పంటలు, బంగారము, ఇనుము రత్నములు గలిగి రథమార్గములు బండిదారులు కాలిదారులు కలిగి జనపదముల కష్టసుఖములఁ దెలిసికొను స్థానిక పాలనసంస్థలు కలిగి నానాదేశముల వారు వచ్చిపోవుచు వర్తకము విరివిగా జరుగుచుండుటచే వివిధభాషలు మాటలాడువారు కలిగి చోరభీతి యెడనెడ మార్గములలోఁ గలుగుటచేఁ దన్నివారణోపాయములు కలిగి యందఱు సమానముగా సుఖము ననుభవించురీతి విరాజిల్లుచుండె నని యొక ఋషి పృథివీసూక్తమను పేర నిట్టుల గానముచేసెను.

(1) "భూమి బాధలు లేకుండునట్లు మానవుల నొక్కెడఁ గూర్చుచు నందఱు సమానముగా జీవించుటకుఁ దగియుండి నానావిధ బలముల నిచ్చు నోషధులను ధరించుచున్నది. ఆభూదేవి మనుష్యులను రక్షించుగాక."

(2) "చిన్నరాళ్లు పెద్దరాళ్లు ధూళి కలభూమి మనుష్యులను భరించుచున్నది. అట్టి యీభూమి బంగారము హృదయ

---

(1) అసంబాధం బధ్యతో మానవానాం యస్యా ఉద్వతః ప్రవత స్సమంబహు నానావీర్యా ఓషధీర్యా బిభర్తి పృథివీ నః ప్రథతాం రాధ్యతాం నః॥ అథర్వవేద. కాండ 12. సూక్త 1 ఋక్కు 26.

(2) శిలాభూమి రశ్మాపాంసుః సాభూమి స్సంభృతా భృతాతస్యై హిరణ్యవక్షసే పృథివ్యా అకరం నమః॥

స్థాపమునందుగలది. ఆబంగరుగనులు గల యీభూమికి నమస్కారము.”

(1) “ఏభూమినందు వృక్షములును, పుష్పింపక కాచెడి (మఱ్ఱిమొదలగు) వృక్షములును వ్యాపించియున్నవో యనేకవిధములుగా నినుమును ధరించియున్నదో యట్టిభూమి రక్షించుఁగాక.’’

(2) “తేజస్సును బలమును గలిగించు నన్నభాగమును నేతినొసఁగు నోభూమీ! నిన్ను స్తుతించుచున్నాను.’’

(3) ‘‘ధనము రత్నములు బంగరు దొరకెడి నిధులను గుహలను ధరించెడిభూమి మంచిమనస్సుతో నాకు ధనము నొసంగుఁగాక.”

(4) “అనేకభాషలను మాటలాడుచు నానావిధధర్మములు గల జనులకు వారివారి స్థితుల కనుకూలముగానుండిన యీభూమి గోవు పాల నిచ్చునటుల సహస్రవిధములుగా ధనము నొసఁగుచున్నది.’’

(5) “ఓదేవా! ఏమార్గములు విశేషముగా జనులచే నడవఁబడుచుండెనో యారథమార్గములు బండిదారులు కాలి

---

(1) యస్యాం విదృక్షా వనస్పత్యా ధ్రువా స్తిష్ఠంతి విశ్వహా పృథివీం విశ్వధాయసం భృతా మచ్ఛావదామసి॥ (2) ఊర్జం పుష్టం బిభ్రతీ మన్నభాగం ఘృతం త్వాభినిషీదే సుభూమే॥ (3) నిధిం విభర్తి బహుధా గుహా వసు మణిం హిరణ్యం పృథివీ దదాతు మే వసూని నో వసుదా రాసమానా దేవీ దదాతు సుమనస్యమానా॥ (4) జనం బిభ్రతీ బహుధా వివాచ

దారులు మంచివారికిఁ జెడువారికి నుపయోగపడుచున్నవి. ఆదారులయందుశతృవులునుదొంగలును లేకుండఁగఁగా పాడుము. ఈభూమియం దేది మంచిది కలదో దానిని మాకిమ్ము."

(6) "భూమిమీఁదఁ గల గ్రామములలో నరణ్యములలో సభలలో జనసమూహములలో సమితులలో మేము నీకుఁ బ్రియమైనటులు మాటలాడుదుముగాక !"

(7) "ఓ భూమీ ! నీయందుఁ గల హిమవత్పర్వతములు, అరణ్యము ఆనందము నిచ్చుఁగాక. పచ్చని నల్లని యెఱ్ఱ నిరంగులు గలుగు ననేకవిధ క్షేత్రములు గలిగి యింద్రునిచే రక్షింపఁబడుచున్న యీ భూమి జన్మాంతమువఱకు నానందమిడుఁగాక.

పరిక్షిత్తును స్తోత్రము చేసినయెడల పశు భాగ్యాభివృద్ధి యగు ననియు దేవతల స్తవనముతో నది నమ మనియు నంఁటి

సం నానాధర్మాణం పృథివీయథౌకసం । సహస్రం ధారా ద్రవిణస్య మే దుహాం ధ్రువేవ ధేనురనపస్ఫురంతీ॥ (5) యే తే పంథానో బహవో జనాయనా రథస్య వర్త్మాఽనసశ్చ యాతవే । యైస్సంచరం త్యుభయే భద్రపాపా స్తంపంథానం జయేమా నమిత్ర మతస్కరం యచ్ఛివం తేన నోమృడ॥ (6) యే గ్రామా యదరణ్యం యా స్సభా అధిభూమ్యాం యే సంగ్రామా సమితయ స్తేషు చారు వదేమ తే॥ (7) గిరయస్తే పర్వతా హిమవంతోఽరణ్యం తే పృథివి స్యోనమస్తు బభ్రుం కృష్ణాం రోహిణీం విశ్వరూపాం ధ్రువాం భూమిం పృథివీ మింద్రగుప్తాం అజీతోఽహతో అక్షతోఽధ్యష్ఠాం పృథివి మహమ్॥

ఋషులే తలఁచుచుండిరి. మఱియు నాతఁడు సర్వసముఁ డనియు నందఱకుఁ బ్రేమాస్పదుఁ డగురా జనియు, వేయునేల, భగవత్సముఁడేయని యజ్ఞకర్మలయందు బ్రాహ్మణాచ్ఛంసి "న్యూంఖ"గా గానముచేయుచుండెను. పరిక్షిత్తవము గల భాగము "నారాశంసి"యందురు. పరిక్షిత్తవముగల ఋక్కులకు "కుంతాపసూక్త" మనిపేరు. పరిక్షిత్తునందుండు గౌరవాతిశయముచే "మహీదాస" మహర్షి తన "ఐతిరేయబ్రాహ్మణము"లో (1) పరిక్షిత్తనఁగా నగ్ని యనియు, అగ్ని ప్రజలఁ జుట్టుకొని యుండునటులఁ బరిక్షిత్తు ప్రజలఁ జుట్టుకొని యుండు ననియు లేక ప్రజ లగ్నిని మూఁగినటులఁ బ్రజలాతని చుట్టు మూఁగుదు రనియు లేక పరిక్షిత్తన సంవత్సరమనియు సంవత్సరము ప్రజలఁ జుట్టుకొనినటులఁ బరిక్షిత్తు ప్రజలనావరించు ననియు లేక ప్రజలు సంవత్సరమును జుట్టునటులఁ బరిక్షిత్తుం బ్రజలు చుట్టుదు రనియు బ్రాహ్మణించియున్నాఁడు.

"అంగిరసు" అనుముని తనయథర్వవేదమున నిట్లు పరిక్షిత్తును గుఱించి చెప్పెను.

---

(1) "న్యూంఖః పారిక్షితీః శంసత్యగ్నిర్వై పరిక్షిద్ అగ్నిర్హీమాః ప్రజాః పరిక్షేత్యగ్నిం హీమాః ప్రజాః పరిక్షియంత్యగ్నే రేవ సాయుజ్యం సరూపతాం సలోకతా మశ్నుతే. యఏవంవేద. యదేవ పారిక్షితీః 3 సంవత్సరో వై పరిక్షి త్సంవత్సరో హీమాః ప్రజాః పరిక్షేతి సంవత్సరం హీమాః ప్రజాః పరిక్షియంతి సంవత్సరస్యైవ సాయుజ్యం సరూపతాం సలోకతా మశ్నుతే యఏవంవేద॥ ఐతరేయబ్రాహ్మణ 6-6.

(1) "ఓగాయకుఁడా! పశువులను భాగ్యమును సమకూర్పఁగల ఋక్కును బఠింపుము. విలుకాఁడు విశిఖమును గుఱిపెట్టునటుల దేవతలకుఁ బ్రార్థనను సిద్ధముచేయుము."

"పరిక్షిత్ స్తవమును వినుఁడు; ఆతఁ డందఱు ప్రజలకుఁ బ్రేమాస్పదుఁ డగు రాజు, మానవులకు భగవంతుఁ డగు నగ్నివలె నధికుఁడు."

పరిక్షిత్తుచేఁ బాలింపఁబడెడి కౌరవ్యులుకూడఁ గౌరవముగానే చూడఁబడినటులు "మహీదాస" మహర్షి కౌరవశబ్దమునుగూడ న్యాంఖగా నుచ్చరింపవలయు ననుటచే నూహింపఁబడుచున్నది. కౌరవ్యులు కల్యాణమగు కర్మమును జేయువారని, 'ఐతరేయబ్రాహ్మణము'న నిట్లు చెప్పఁబడెను.

(2) కౌరవ్యశబ్దమును న్యాంఖగా నుచ్చరింపవలెను. దేవత లేకల్యాణకర్మమును జేసిరో యది కౌరవ్యులచేఁ బొందుచున్నారు. అట్లే, యజమాను లేకల్యాణకర్మమును జేయుచుండిరో యది కౌరవ్యులచేయజమానులుపొందుచున్నారు."

---

(1) పరిక్షిత్ భగం భరస్వ గోవిదం వసువిధం। దేవత్రేమాం వాచం కృణోతునవీరో అస్తా॥ రాజ్ఞో విశ్వజనీనస్య యోదేవో మర్త్యా అతి। వైశ్వానరస్య సుష్టుతీమాః శృణోతా పరిక్షితః॥ అథర్వ. 20-127.

(2) బ్రా॥ న్యాంఖః కౌరవ్యాం శంసతిదేవావై యత్కించ కల్యాణం కర్మా కుర్వం స్తత్కౌరవ్యాభి రవాప్నువం స్తథైవై తద్యజమానాః యత్కించ కల్యాణం కర్మా కుర్వంతి తత్కౌరవ్యాభిరాప్నువంతి॥

ఐ. బ్రా. 6. 54.

పైయంశముఁబట్టి పరిక్షిత్తునకు లోఁబడిన కౌరవులు గౌరవకార్యములఁ జేయుచుండి రని తోఁచును. మఱియు "అంకురారోపణము" (గింజలను మొలపించుట) కల్యాణకర్మముగా యజ్ఞములయందును వివాహాది శుభకర్మములయందును నెంచఁబడును. కాన కౌరవ్యులు వ్యవసాయకులైనఁ గావచ్చును. యజమానునకుఁ గల్యాణకర్మమును జేయువా రనుటచేఁ బరిక్షిత్తునకు భృత్యులైన నగుదురు. 'న్యాంఖ' యను గౌరవబిరుదము కౌరవ్యుల కుండుటచే, పరిక్షితుకడ కౌరవ్యులు రాజపురుషులైనఁ గావచ్చును. ఇట్లు సర్వసమ్మతము గ సుఖకరముగ రాజ్యపాలనావ్యవహారములను స్థిరపఱచి దేశము ధన ధాన్య ప్రజాసంపద్యుక్తముగాఁ జేసి పరిక్షిత్తు వినుతినొంది సంతుష్టుఁడయ్యెను.

ద్వితీయానువాకము.

మాద్రవతీపరిక్షిత్తుల వివాహాయత్నము.

ఆశ్రమచతుష్టయములో గార్హస్థ్యము తక్కిన యాశ్రమత్రయమునకు నాధారభూతము. అందువలననే "బధిర పంగ్వంధ భిక్షుక బ్రహ్మచారి జటి పరివ్రాజకాదు"ల కాధారభూతము గృహస్థాశ్రమ మని యొకకవి చెప్పెను.

గృహస్థాశ్రమమును స్వీకరించుటకుఁ బూర్వము ముప్పదియాఱు లేక పదునెనిమిది కాకున్నఁ దొమ్మిది సంవత్సర

ములు గురువుకడ వేదాధ్యయనముఁ జేయవలయు నని మన్వాదులు విధించియున్నారు. అట్లే పరిక్షిన్మహారాజు ముప్పది యాఱేండ్లుత్తమవిధినే బ్రహ్మచర్యము నవలంబించి యధీత వేదవేదాంగుఁడై "ఫలవదర్థావబోధ పర్యంతము" రాజనీతి నభ్యసించి గార్హస్థ్యముచే "పురుషార్థత్రయమును" సాధింపఁదలఁచెను.

(1) "ఏస్త్రీయందు మనస్సు కన్నులు నిబద్ధమైయుండునో యాస్త్రీయందే సంతానాద్యభివృద్ధి యగును." అనియు రూప శీలాదులు గలుగునామె నుద్వాహము కావలెననియు మహర్షులు వక్కాణించుటచే నట్టి యామె "ఉత్తర మద్రదేశము" నేలినట్టి "శల్యునకుఁ" బౌత్రిఁడగు నుపశల్యునికుమార్తె మాద్రవతి యనునామె కల దని విని యామె వృత్తాంతము నరసిరమ్మని విదుషీమణులగు నంతఃపురపరిచారికల నంప వారు మాద్రవతినిజూచి కతిపయదినంబులకేతెంచి పరిక్షిత్తు మోలిఁ దమయభిప్రాయముల నిటుల విన్నవించిరి. "మహాప్రభూ! శిరీషకుసుమకోమలయు సర్వాంగసుందరి యునగు మాద్రవతి తన్వి, శ్యామ, సుభ్రువు, కేకికచ, మంజుభుజ, శిఖరిదశన, పక్వబింబాధరోష్ఠి, చకితహరిణీప్రేక్షణ, ఉడురాజముఖ, మృగరాజకటి, గజరాజరాజితమందగమన; పలుపలుకు లేల? అచ్చెలువపలుకొలికి పలుకులఁ బలుకుల వెలం

---

(1) "యస్యాం మనశ్చక్షుషోర్నిబంధ స్తస్యా మృద్ధిః"॥ ఆ. గృ॥

దని, రూపునఁగలుములచెలిని దలఁపింపఁజేయుచు యువతీసృష్టిఁబక్కిడాత్వేలుపుపాక్కిలిపసిబిడ్డండాదినెయీామెను సృష్టించెనో యనునట్లుండును. ఆమె యాకారమునకుఁ దగినవిద్యయు విద్యకుఁదగిన ప్రజ్ఞయుఁ బ్రజ్ఞకుఁదగిన సౌశీల్యమును సౌశీల్యమునకుఁదగినచేతలు కలిగి సర్వవిధముల నీకుఁ దగియున్నది. ఆమెయు నీవును గూడిన సరస్వతింగూడిన బ్రహ్మవలె, లక్ష్మిం గూడిన విష్ణువవలె, గౌరిం గూడిన గిరీశునివలె నుందువు''

అని చెప్పి మాద్రివతీచిత్రపటం బొందు సమర్పింపఁ బరిక్షిత్తు చిత్రదర్శనంబునన దృగవస్థను బిమ్మట మనస్సంగసంకల్ప జాగరావస్థల నంది మఱుచటి మధ్యాహ్నమునకె కార్శ్యము నొంది యరతిచే నాహారాభావము గలుగ సాయంకాలమువఱ కెట్టెటులో విరాళిని సహించి, హ్రీత్యాగముఁ జేసి, యయ్యరాతిభీకరుండు రాతిరి (1) "రాతితో మంతనంబుండి" మాద్రవతి నుద్వాహ మగుట కుద్యోగించి మఱునాఁడు మంత్రవంతులు ప్రయాణయోగ్యోచిత వస్తుసమన్వితులు నగు కృపాదివృద్ధులఁ గొందఱ సుహృత్తులను దనకొఱకు మాద్రవతి యను కన్యను వరింపుఁ డని పంప వారు కతిపయదినంబులకు మద్రపురి కేగి తద్దేశాధీశ్వరుం గాన్పింకొని.

"ఓమహారాజా ! ఆంగీరస గౌరవీత (2) సాంకృత్య

(1) "రాతినా సంభావ్య యథార్థం గచ్ఛతి" అ. గృ. సూ:

(2) భీష్మ ధర్మజులు వైయాఘ్రి గోత్రజులని భారతమునఁ గలదు.

ప్రవరాన్వితుఁడును వైయాఘ్రగోత్రజుండును, పాండురయశో విరాజితుఁడగు పాండువర్మకు నప్తయు, దుర్జనసంతర్జనుండగు నర్జునవర్మకుఁ బౌత్రుండును, వీరాధివీరుం డగు నభిమన్యువర్మకుఁ బుత్రుండును గృష్ణీకృత శత్రుయశస్కుండును గృష్ణపరీక్షితుండు నగు పరిక్షిద్వర్మకు మీపుత్రికాలలామయగు మాద్రవతిని వరింపవచ్చితి మనిరి.

ఆయుపశల్యుండు పాండు, నకులులకుఁ దమయాఁడుబిడ్డల నిచ్చుటచేఁ బూర్వసంబంధ మని సంతసించి వృద్ధమంత్రి పురోహితులకును దనరాణికి నెఱిఁగించి మాద్రవతికావృత్తాంతముఁ జెప్ప నంతకుముందె పరిక్షి ద్రూపగుణసంపదలను విని పరిక్షితునకు సమానమగు ననంగదశలననుభవించు నామాద్రవతి యత్యంతానందము నొంది చూపులచేతనే సమ్మతిఁ దెలుప నుపశల్యుండు గౌర్యాది పూజలఁ గావింపఁజేసి కృపాదులకు సమ్మతిఁ దెలిపి కులవృద్ధ పురోహితులతో వారికడ కేతెంచి, "కాశ్యపా వత్సారా సిత" ప్రవరాన్వితుండును గాశ్యప గోత్రజుండునై శత్రుహృదయ శల్యుండగు శల్యవర్మకు నప్త్రియు నిర్ణిద్ర పరాక్రముండగు మద్రవర్మకుఁ బౌత్రియు నతామిత్ర

భీష్మతర్పణవిధిని జెప్పు స్మార్తానుక్రమణికాదులలో భీష్ముఁడు సాంకృతి ప్రవరాన్వితుఁ డని చెప్పఁబడెను. ఆపస్తంభ ఆశ్వలాయన ప్రవరఖండలలో వైయాఘ్రగోత్రము మృగ్యము. సాంకృతిప్రవరకలదు. ఆప్రవర యిచట గ్రహింపఁబడెను.

విశల్యకరణియగు సుపశల్యావర్మకుఁ బుత్రియు సర్వమంగళ గుణములచే, సర్వమంగళాసమానయగు మాద్రవతిని పరిక్షిద్వర్మ కిచ్చుచుంటి మని చందనతాంబూలాదుల నిచ్చి బహూకరించి కార్తాంతికులను రావించి ముహూర్తముఁ దెలుపుఁడన వారు "జామిత్రశుద్ధియుఁ బంచకరహితము శుభగ్రహదృగ్బలము గల లగ్నము" నిర్ణయించి యాసన్నముహూర్తమునె తెలుపఁ గృపాదు లాశుభవార్తను వేవేగమె పరిక్షిత్తునకుఁ దెలుప జంఘాలుర ముందంపి వెంటఁ దాము గతిపయప్రయాణంబులు చేసి హస్తిపురిం జేరి యంతకుఁ బూర్వమె శుభవార్తఁ దెలిసిన పరిక్షిత్తునకు సవిస్తరముగఁ దాము పోయివచ్చినయంశముల నెఱింగించి సంతసింపఁ జేసిరి. ఉత్తరాసుభద్రలు కృపునిచే యావద్వృత్తాంతముఁ దెలిసి కలిసిన సంబంధమే యని సంతసించిరి.

తృతీయానువాకము.

పరిక్షిత్తు మాద్రవతిం బెండ్లియాడుట.

పరిక్షిత్తుచేఁ గృప యుయుత్సులు వివాహమంగళోచిత కర్మకలాపంబులు నిర్వర్తింప నియుక్తులై మిత్ర బంధుసామంత దండనాథాదులకు శుభలేఖలను వ్రాయించియుఁ గులవృద్ధుల నంపియుఁ దరలిపోవుదివసంబునకుఁ బూర్వదినంబుననె వారు వచ్చునటులు సేసిరి. యుయుత్సుచే స్వయముగ నాహూతుం

డగు బభ్రువాహనుండు సపరివారుండై రాఁ బరిక్షిత్తు, తండ్రి యభిమన్యుండె వచ్చినటులు సంతసిల్లెను.

పెండ్లికి, పెద్దలు వృద్ధులగు నైదువలు ముద్దియలు విద్దెల వారి తేటిన సద్గురువులు వివాహకర్మకలాపంబులు నిర్వర్తించు పురోహితులు మంత్రి దండనాథులు సహోధ్యాయులు సతీర్థులు మిత్రులు భృత్యులు పరిచారికా పరిచారకులు వీరభటులు పాచకులు వీణా వేణు భేరీ కాహళాది మంగళవాద్య నాదకులు పయనం బయిరి. వారిలో వివాహములకు సాధారణముగ వచ్చు 'పాత్రేసమ్మితులు' గాని 'దేవానాంప్రియులు' గాని లేకుండిరి. వారు రథములపై వాహనములపై శకటములపై నడకలపైఁ బ్రయాణంబులు సాగింపఁ దివురుచుఁ దోనే తేరఁ బరిక్షిత్తు నీలనీరదసన్నిభంబులగు వాజానేయములఁ బూన్చిన తేరిపై మృగరాజలాంఛనం బగు కేతనంబు నెత్తించి శుభాలంకృతుండై, యుచితపరికరంబుల నవలంబించిన సూతునితోఁగూడిన యారథము మంగళవాద్యంబులు భూనభోంతరాళంబు మాఱుమోఁగ్రియ నధిరోహించి యింద్రునివలెం బ్రకాశించుచు మద్రపురీ పరిసరంబుం జేరెను.

ఉపశల్యుండును మహోత్సాహంబున బంధుమిత్రామాత్య పురోహితాదులతో నెదురుసన్నాహంబుఁ జేసి యాచ్ఛాదనాలంకరణంబులం బరిక్షిత్తును బభ్రువాహనుఁదక్కుం గలవారిని గౌరవించి, పిమ్మట "ముక్తాఫల స్రజ్మణి చిత్రర

థ్యయు, తప్తకార్తస్వర వేశ్మజాలయు, మహేంద్ర నీలోపల హర్మ్యమాలయు, చంద్రాశ్మ సౌధాంతర లోలడోలయు, లస త్పతాకామలకాభిరామయు నగుట నశేష మనోభిరామ యగుచు స్వలంకృతమగు తనపురిలో నొక్కయెడ విశాలచామీకర చంద్రశాలయు, ఇందుకాన్తోపల బద్ధకుడ్యయు, చంద్రాశ్మనీలోపల స్తంభంబులపైనున్న కృత్రిమపుత్రికల హస్తంబుల నొప్పారు దీపికలచేఁ బ్రకాశమాన మగు నొక ప్రాసాదమునఁ బరివారసహితంబుగఁ బరిక్షిత్తును విడియించి పెండ్లివారికిఁ దగినయాహారోపహారాదుల నేర్పఱచెను.

పిమ్మటఁ గార్తాంతికు లాసన్నముహూర్తముం దెలుప మంగళస్నాతులు నలంకృతులునగు మాద్రవతీ పరిక్షిత్తులను ముత్తెంపుముగ్గుల రతనంపుతోరణంబుల శాతకుంభ స్తంభంబులఁ జిత్రవిచిత్ర కృత్రిమపుత్రికలచేతులం గల కరదీపికలచే విరాజిల్లు కల్యాణమంటపము నుభయపక్షములవారును జేర్చ బ్రాహ్మణులు స్వస్తివాచకంబు లనువదింపఁ బరిక్షిత్పురోహితుండగు "సుధౌమ్యుఁడును" నుపశల్యపురోహితుం డగు సుమంతుండును బ్రహ్మపీఠంబుల నధివసించి "ప్రీధమాన కైతకశిఖాలీలాయితసుస్మితు" లగు దంపతులఁ బెండ్లిపీటలకుఁ దెచ్చిరి. సుమంతుండు ప్రాచీనగ్రీవము నుత్తరలోమము గలుగు "అనడుహ" చర్మముపైఁ బరిక్షిత్తు నుపవిష్టుం జేయించె. ఉపశల్యుండు తనజాయ సువర్ణకలశంబున నుదకంబు పీడఁ బ్రో

క్షిత్పాదంబులఁ గడిగి తడియొత్తి యాతనిచే వార్పించి మధు పర్కప్రాశనముం జేయించి విష్ణుస్వరూపుండవగు నీకు నాపూర్వులు పదితరములవారును నాతరమున వచ్చు పదితరముల వారును నేనును శాశ్వతబ్రహ్మలోకము నొందుటకై కనక కంకణ్ఙారాలును కనకరత్నాభరణయుక్తయునగు నీమెను దానమిచ్చుచున్నానని పరిక్షిత్తు పిలిచియుండ (శ్రీ)ఖండఫల యుక్తమగు మాద్రవతీహస్తపుటము నాతని హస్తములలో మంగళవాద్యములు బోరుకొన నునిచెను. ధర్మము చేయుటకొఱకుఁ బ్రజాసంతతికొఱకీమెం బరిగ్రహించుచుంటి నని పరిక్షిత్తు పరిగ్రహించెను.

ముస్న ప్రధానహోమమొనర్చిన పరిక్షిత్తు మాద్రవతితోఁ గూడి ప్రవేశహోమముఁ జేసి విధ్యుక్తముగా దేవతల నీరీతిం బ్రార్థించెను. (1) "ఓ వరుణదేవుఁడా! ఈమెను అభ్రాతృకనుగాఁ జేయకుము. ఓ బృహస్పతీ! ఈమెను బతిహీనఁగాఁ జేయకుము. ఇంద్రుఁడా! ఈమె ననుతఁగాఁ జేయకుము." అని పిమ్మట మాద్రవతితో "ఓకన్యకా! నిన్నీపితృగృహమునుండి తప్పించి నాగృహమునకుఁ దీసికొనిపోవుచున్నాను. అచటినుండి నీవు విడివడ వీలులేదు. నిన్నచ్చటనే స్థిరముగా

(1) అభ్రాతృఘ్నీంవరుణాపతిఘ్నీం బృహస్పతే: ఇంద్రాపుత్రఘ్నీం ......కురు॥ ఏకాగ్ని కాండ॥

నుండునటులు చేయుచున్నాను." అని "ఓయింద్రా ! ఈమె సుపుత్త్రురాలనుగాను మంచిభాగ్యము గలదానినిగాను జేయుము." అని ప్రార్థించెను. పిమ్మటఁ బెండ్లికి వచ్చినపెద్దలనుద్దేశించి "ఆర్యులారా! ఈమె మంచిమంగళములతోఁ గూడినది. ఈమెను మీరాశీర్వదించి చేరి యైశ్వర్యయుతో నీమెకూతునటులఁజేసి మీగృహముల కేగుఁడు." అనెను. పిమ్మట యథావిధిగ (1) "నాజీవమునకు హేతువగునీమంగళసూత్రమును నీకంఠమునఁ గట్టుచున్నాను. ఓసౌభాగ్యవతీ ! దీనితో నూఱేండ్లు జీవింపుము" అని మంగళసూత్రధారణ మొనర్చె. పిమ్మట నుపశల్యుండు దాస దాసీజనమును రథ గజతురగాదులను, రత్నాభరణములను, అల్లునకు చూపఱు లమితానందము నొందురీతి నమితముగ నిచ్చి కొమరితకు నరణముగా నమూల్యవస్త్రాభరణముల నొసంగి కన్యాదాన ఫలావాప్తికై షోడశవిధ మహాదానములను బ్రాహ్మణుల కొసంగెను. ఎడనెడ వధూవరులు, లాజహోమము, సప్తపదులు మొదలగు క్రియలఁ జేయునపుడు వధూవరులు ప్రేమను దృఢపఱచునట్టివియు నెప్పుడు విడనాడరానట్టివియు నగు వివిధప్రమాణములఁజేసిరి. అందీక్రింది భర్తృవాక్యముచే భార్యకు సర్వాధికారమిచ్చిన ట్లెంచఁబడెను.

(1) శ్లో. మాంగల్య తంతునా నేన మమ జీవన హేతునా॥ కంఠే బధ్నామి సుభగే త్వంజీవ శరదాంశతం॥

(1) "ఓకన్యకా! నీ కీపతికులమునందుండు ప్రేమ సంతానముతోఁ గూడ వృద్ధియగుఁగాక! ఈగృహమందు గృహయాజమాన్యము కొఱకు జాగరూకురాలవై యుండుము." (2) "ఓనారీ! నీవు మామగారియందు రాణివి కమ్ము. అత్తగారియందు రాణివి కమ్ము. ఆడుబిడ్డలయందు రాణివి కమ్ము. బావమఱఁదులయందు రాణివి కమ్ము!"

ఇట్లు పెండిలితంతు జరుగుచుండ నెడనెడ బ్రాహ్మణులయొక్క వేదోక్తాశీర్వచనములు కవులయొక్క కృత్యాశీర్వచనములు పెద్దల యాశీర్వచనములు వందిమాగధుల స్తుతిపాఠములు నొందుచు దంపతులు లక్ష్మీనారాయణాంశముచే విరాజిల్లిరి. ఉపశల్యుండా నవసంబంధుల నమేయామూల్యవస్త్రాభరణాదులచే సత్కరించెను.

పిమ్మటఁ బరీక్షిత్తు సపరివారుండై సమోఘతో హస్తిపురికేతెంచి యుత్తరాసుభద్రలకు నవవధువుఁ జూపి మ్రొక్కి వారల నానందాబ్ధినిమగ్నులం గావించెను. హస్తిపురియందుఁ గురుదేశమునందును మహారాజపరిణయచిహ్నముగాఁ బెక్కుఉత్సవములు విందులు నాట్యములు విరాజిల్లెను. పరీక్షిత్తు తన పరివారమునకె కాక దేశస్థులకం

(1) ఇహప్రియం ప్రజయా తే సమృధ్యతామస్మిన్ గృహే గార్హపత్యాయ జాగృహి. (2) సమ్రాజ్ఞీ శ్వశురే భవ సమ్రాజ్ఞీ శ్వశ్ర్వాం భవ ననాందరి సమ్రాజ్ఞీ భవ సమ్రాజ్ఞీ అధి దేవృషు. ఋ 10-85-46.

దఱకు వివిధ బహూకారముల నొసంగి సత్కరించెను. మా
ద్రవతియుఁ గ్రమంబున మహారాజునకుం దగినమహిషి యని
పించుకొనుచుఁ బ్రజలకుఁ గన్నతల్లివలె ననేకోపకార కార్య
ములఁ జేయుచు మహారాజుచేఁ జేయించుచు ధర్మార్థ కామ
ములఁ బరీక్షిత్తుం బరితృప్తుం జేయుచుఁ దాఁబరితృప్తి నొం
దుచుఁ బరీక్షిత్తునకు ఛాయవలెఁ బ్రవర్తిల్లుచు ననంత శ్రీమ
తియని ప్రఖ్యాతి నొందుచు గర్భవంధ్యయుఁ గాకవంధ్య
యుఁ గాక, 'జనమేజయ, శ్రుతసేన, భీమసేనో, గ్రసేను,
లను పుత్రరత్నంబుల నల్వురఁ గ్రమంబునం గని యానంద
వాహిని నోలలాడి పతిని బ్రజల నోలలాడించెను. అన్నలువురు
పుత్రులు క్రమంబున విరాజిల్లిరి.

చతుర్థానువాకము.

గోపరిపాలనము.

భారతీయులకు గోవుకంటెఁ బవిత్రమగు వస్తువేదియుఁ
గానరాదు. వేదములు—యజ్ఞములు—పురాణములు—
వ్రతములు— శుభకర్మములు— అశుభకర్మములు—వ్యవ
సాయము— ఐశ్వర్యము —భోజ్యము—భోగ్యము— ఇది
యది యన నేల—సమస్తము గోవుతో సంబంధించియే
యుండును—

జీవించినంతకాలము గోవుచేఁ దరించితి ననుకొనెడి
యార్యమతస్థుఁడు చచ్చినపిమ్మటఁగూడ గోదానము చేసినన

కాని పరలోకమునందలి *"వైతరణీనది"యను నరకముఁదరిం పలేనని తలంచుట గోమహిమాతిశయమునకు నిదర్శనము గాదా! గోదానవిశేషముచే నృగేంద్రద్యుమ్నాదు లతిశయ కీర్తినొందిరి. గోవిషయక వివాదములచే విశ్వామిత్రుఁడు శాంతి ప్రధాన మగు ఋషిత్వ మొందుటయుఁ బరశురాముండు శాంతిని వీడి యుగ్రత్వము నొందుటయుఁ గలిగె. (1)"సత్య కాముఁడను జాబాలీ పుత్రుండు (జాబాలి) శూద్రత్వము వీడి బ్రాహ్మణ్యము నొందుట గోపరిపాలనముచేతనె తటస్థించెను.

కాన గోవు భారతీయులలో నెట్టి మార్పునైనఁ గలి గింపఁగలదు. గోసంబంధమగు నన్నివస్తువులు భారతీయులకుఁ బరమపవిత్రములు. గవ్యమెకాక గోమూత్రము గోమయము కూడ పవిత్రములుగా నెంచఁబడును.

పంచగవ్యప్రాశనము పవిత్రకార్య మని యార్యులు త లంతురు. (2) "ఏఁగితోఁగూడిన యొక్కయావైన నెవనియిం టనుండదో వానికి శుభము లెట్లగును? అజ్ఞానమెట్లుపోవును?" అనిస్మృతి గోసంరక్షణము ప్రతిగృహస్థునకును విధియని చెప్పు చున్నది. నేఁటికాలమున నం బాశ్చాత్యులు, మహమ్మదీయులు

* మృతినొందినవాఁడు వైతరణీనదిని దాఁటునిమిత్తము దినవార కర్మములో గోదానముఁ జేతురు. దానికి వైతరణీగోదానమని పేరు.

(1) ఛాందోగ్యోపనిషత్తున నీగాథకలదు.

(2) శ్లో॥ యస్యైకాపిగృహేనాస్తి ధేనుర్వత్సానుచారిణీ । మంగ ళాని కుతస్తస్య కుతస్తస్యతమఃక్షయః॥ అత్రిస్మృతిః॥

గోవును హింసించుటచే వారి నార్యమతస్థు లనుమానదృష్టితో వీక్షించుటకుఁ గారణమై గోవునం దుండుగౌరవముచే "గోసంరక్షకసమితు'' లుద్భవించుటకు హేతు వగుచున్నది. గోహత్యను జేయకున్నయెడలఁ దురుష్క- భారతీయ వివాదము లంతరించి దేశ మిత్యోధికాభివృద్ధి గలదై యుండును. గోమాత తనబిడ్డకుఁ బాల నీయక మనుష్యుల బ్రతుకునకై ప్రాణాధారక మగు పయస్సు నిచ్చుటచేతనె పరోపకారపారీణ యని తలఁపఁబడును. అట్లే బ్రాహ్మణుఁడును స్వార్థమును వీడి పరార్థపరుండగుటచేతనే గోవునకుఁ బిమ్మటఁ బవిత్రుఁడుగా నెంచఁబడును. అందువలననె సద్ద్విజుఁడు ప్రతిదినము ప్రాహ్ణమధ్యాహ్న సాయాహ్నముల సంధ్యావందనమును ముగించునపుడు (1) నాలుగు సముద్రములపర్యంతము నుండు గోబ్రాహ్మణులకు శుభమగుఁగాక" యని చెప్పును. గోసంరక్షణమును గురించి ప్రాచీనఋషులు రాజులు విశేషశ్రద్ధాళువులై యుండిరి.

(2) అత్రి కణ్వ జమదగ్నులు గోరోగోత్పత్తి హేతువగు క్రిమిజాతిని నశింపజేయు సాధనములం గనిపెట్టి రనియు "అల్గండు, కురూరు, శలులా"అనుక్రిములవలన గోవులకు రోగము లుద్భవింపుచున్న వనియు వేదమునం గలదు. వేద

---

(1) చతుస్సాగరపర్యంతం గోబ్రాహ్మణేభ్యశ్శుభంభవతు॥

(2) చూడుఁడు నాచేరచింపఁబడిన వ్యవసాయచరిత్ర.

ములో గోపూజాసంబంధ మగు పెక్కు సూక్తములుగలవు. గోవు తల్లి, వృషభము తండ్రి యని భారతమునఁ గలదు. వృషభమునుగుఱించియు వేదమున విశేషముగా నున్నది. ప్రతివత్సరము మనదేశమున మకరసంక్రమణకాలమున నాఁబోతుల నలంకరించి చేయు నుత్సవములు పరిక్షిన్మహారాజు కాలమునుండియే చేయఁబడుచుండెను. వృషభసూక్తమని పేరు గలిగిన వృషభస్తవరూపక మగు నీక్రింది ఋగర్థము మనోహరముగ నుండును.

(1) "ఈవృషభము తన నాలుగుపాదములచేతను ఆలక్ష్మిని ద్రొక్కివేయుచు భూమిని కర్షణవ్యాపారముచే భేదించుచుఁ గర్షణాదివ్యాపారములచేఁ గష్టపడిన వ్యవసాయకుని ఖేదమును బోఁగొట్టుచున్నది." గోవును దన్నుట మహాదోషమని యథర్వవేదమునను శ్రీమద్రామాయణమునను నిట్లు చెప్పఁబడెను.

(2) "ఎవఁడు కాలితో గోవును దాఁకుచున్నాఁడో, సూర్యునికెదురుగ మలమూత్రములను విడుచుచున్నాఁడో వానిమూలమును నశింపఁజేయుచున్నాను,"

---

(1) పద్భిః సేది మవక్రామ న్నిరంజంభాభి రుత్ఖిదన్ శ్రమే ణానడ్వాన్ కీలాలం కీనాశ శ్చాభిగచ్ఛతః॥ అథ 4-11-10.

(2) యశ్చ గాం పదాస్ఫురతి ప్రత్యఙ్ సూర్యంచ మేహతి తస్య వృశ్చామి తేమూలం. అథర్వ 18-1-56.

(1) "ఆర్యుఁడగు శ్రీరాముఁ డరణ్యమున కేగుటకు నేనిష్టపడియుంటినేని, పాపాత్ములకు సేవకుఁడ నగుదునుగాక. సూర్యుని కెదురుగ మలమూత్రములను విడుతునుగాక, నిద్రించు గోవును కాలితోఁ దన్నుదునుగాక." (ఇది శ్రీరాముఁ డరణ్యమునకుఁ బోవుటకు నే నిష్టపడియుండలే దని భరతుఁడు కౌసల్యకడఁ జేసిన ప్రమాణములలోనిది.)

ఎంతయో గోవు గారవింపఁబడుచుండు పరీక్షిద్రాజ్య సమయముననే కురుజాంగలమునఁ గొన్ని ప్రదేశములలో ధర్మ విరుద్ధములు జరుగుచున్నవనియు రాజశాసనవ్యతిరేక కార్యములు చేయఁబడుచున్న వనియుఁ బరీక్షిన్మహారాజు విని రాజపురుషులచేఁ బ్రతిక్రియలఁ జేయించిన, జరుగుచున్న యధర్మములకుఁ దోడు రాజపురుషుల యతిచారములు కొన్ని ప్రజోపద్రవకరములై యుత్పత్తిల్లుట లోకస్వభావమని యెఱిగిన ధర్మప్రభువగుటచే స్వయముగనే పోయి తదధర్మముల నణఁపఁదలఁచి యుచితపరికరంబుల ధరించి రథారూఢుండై పోవఁబోవ నొక్కెడ భూ ధర్మ దేవతారూపంబులనున్న గోవృషంబులఁ గలిప్రవిష్టుండను రాజలక్షణలక్షితుండును నగు క్రూరుం డగు శూద్రుండు సమీపించి,

---

(1) ప్రైష్యం పాపీయసాం యాతు సూర్యంచ ప్రతిమేహతు హంతు పాదేన గాం సుప్తాం యస్యార్యోనుమతేగతః॥ రామా. అయో. 75-22

శా. కైలాసాచల సన్నిభంబగు మహా
 గంభీర గోరాజముం
గాలక్రోధుఁడు దండహస్తుఁడు నృపా
 కారుండు క్రూరుండు జం
ఘాలుం డొక్కఁడు శూద్రుఁ డాసురగతిం
 గారుణ్యనిర్ముక్తుఁడై
నేలం గూలఁగఁ దన్నెఁ బంచితిలఁగా
 నిర్ఘాంతపాదాహతిన్.

మఱియును

శా. ఆలోలాంగక నశ్రుతోయకణజా
 లాక్షిన్ మహాంభారవన్
బాలారూఢ తృణావళీ కబళలో
 భవ్యాప్తజిహ్వాగ్రనాం
దోళస్వాంత సజీవవత్స నుదయ
 ద్దుఃఖాన్వితన్ ఘర్మకీ
లాలాపూర్ణశరీర నామొదవు ను
 ల్లంఘించి తన్నె న్వడిన్.

ఇట్లా ధేనువృషభంబుల రెంటిని గంటకుండై తన్నుచున్న రాజలక్షణముద్రితుఁడయిన శూద్రునిం దాదవ్వులంజూచి సువర్ణపరికర స్యందనారూఢుండగునభిమన్యునందనుండు కోదండంబునగుణంబు చేసి మేఘగంభీరరవంబులగువచనంబులనిట్లనియె.

శా. నిన్నుం గొమ్ములఁ జిమ్మెనో కదిసెనో నిర్భీతివై గోవులం
దన్నం గారణ మేమి మద్భుజసనా థక్షోణి నవేళలం
ను న్నేరంబులు సేయరా దెఱుఁగవా భూ ర్తత్వముఁన్ భూమిభృ
త్సన్నాహంబు నొనర్చె దెవ్వఁడవు నిన్ శాసించెదన్ దుర్మతీ.

ఓరిదుష్టా! దండింపఁదగనివారల దండించిన నిన్ను దండింతు నని వృషభంబు నుద్దేశించి యిట్లనియె.

మ. కురుధాత్రీశ్వర బాహువప్రియుగళీ గుప్తక్షమామండలిం
బరికింపన్ భవదీయ నేత్రజనితాం భశ్శ్రేణిఁదక్కన్ జనుల్
దొరగంజేయ రధర్మసంజనిత జంతుశ్రేణిబాష్పంబులన్
గురుభక్తిన్ విదళింతుఁజూడు మితనిన్ గోమూర్తి దేవోత్తమా!

అని భూదేవత యగు గోదేవితో నిట్లనియె.

క. సాధువులగు జంతువులకు
బాధలు గావించుఖలులు భంజింపనిరా

జాధము నాయుస్స్వర్గ
శ్రీధనములు వీటఁబోవు । సిద్ధము తల్లీ.

క. దుష్టజన నిగ్రహంబును
శిష్టజనానుగ్రహంబుఁ । జేయఁగ నృపులన్
సృష్టి విధించెఁ బురాణ
ద్రష్టలు సెప్పుదురు పరమ । ధర్మము సాక్షీ.

అని యిట్లు ధరణీధర్మదేవతల బుజ్జగించి మహారథుం డగు ధనంజయపౌత్రుండు క్రొక్కారుమెఱుంగుతెఱంగు ధిక్కరించు తేజంబుతో దిక్కులకు వెక్కసంబయిన కలిని రూపుమాప నుద్యోగించిన, వాఁడును రాజరూపంబు విడనాడి వాడినమొగంబుతోడ భయవిహ్వలుండై హస్తంబులు సాఁచి తద్రాజపాదమూల విన్యస్తమస్తకుండై, ప్రణామంబుసేసి చంపకు మోరాజతిలకా! శరణాగతు రక్షింపుము. ఈ తప్పు క్షమింపు మనినఁ బరిక్షిన్మహారా జిట్లనియె.

క. అర్జునకీర్తిసమేతుం
డర్జునపౌత్రుండు భయర । సావృతజనులన్
నిర్జితులఁ జంప నొల్లఁడు
దుర్జనభావంబు విడిచి । తొలఁగు దురాత్మా.

నీవు పాపబంధుండవు. మదీయబాహుపాలితం బయిన మహీమండలంబున నిలువవలవదు. రాజదేహంబున వర్తించు నిన్ను నసత్య లోభచౌర్య దౌర్జన్య దురాచార మాయా

కలహకపట కలుషాది ధర్మేతర సమూహంబు లాశ్రయించు. సత్యధర్మంబులకు నివాసంబగు నీదేశంబున నుండరా దని వాని దేశాంతరగతుం జేసి భూధర్మదేవతలం గాపాడె. ఇట్లు పరిక్షిత్తు సధర్మముగా సకలజనులకు నానందకరముగా నఱువదేండ్లు రాజ్యముం జేసెను.

పంచమానువాకము.

మృగయావ్యసనము

వేఁట సప్తవ్యసనములలో నొకటి యని ధర్మశాస్త్రజ్ఞులు వక్కాణింతురు. సింహవ్యాఘ్రాది ప్రాణిహింసక జంతు సంతతిని వేఁటాడుట ప్రజాపరిపాలనమున కొకవ్వాఁడు ధర్మము యగును. (1) "దుర్బలకులజిఘాంసువు లైన ఝషంబులను నీడద్రుమపీడాకరంబు లైన నీడజంబులను,ననవద్యతృణహింసా నృశంసంబు లగు మృగంబులను మృగయావినోదంబున వధియించి మహీధవుండుకిల్బిషంబును బొందఁడు" అని రాజునకు వేఁట ధర్మకార్యముగా నొకఁడు చెప్పెను. ప్రభువు(2)"భోగి యై బలిసిన, వేఁటచే మేదశ్ఛేదకృశోదరుఁడగుఁగావునలాఘవముచేనశ్వాద్యుత్థానయోగ్యశరీరముకలవాఁడగును. మఱియు

---

(1) శ్రీహర్షుని మతము. (2) కాళిదాసుని మతము.

జంతువుల భయ క్రోధా ద్యవస్థలఁ గాంచ వీలగును. బాణముల గుఱిమాఱి కొట్టుటలో లక్ష్యశుద్ధిని గావించుకొనవచ్చును. కాన రాజులకు వేఁట దుర్వ్యసనమనంజనదు." అని మఱియొక మహాశయుఁ డనెను నిర్బాధకజంతుసంతతిగూడ వేఁట నెపమున వధింపఁబడుట యెట్టిధర్మమో ?

మఱియు నేది హింస్రకజంతువో యేది కాదో యాయుధారోపణముఁ జేయు వేఁటగాఁ డెటులు నిర్ణయింపఁ గలఁడు? పూరిమేసి యేఱునీరు ద్రావెడి యేణగణంబుల వధించుటలో నెట్టిధర్మంబు కలదు? గడ్డిని దినుటయె మృగంబులకు దోసంబగునెడల సదా యోషధీచ్ఛేదనంబున నెయుదరంబు నింపుకొనెడి మనుజసంతతికూడ మనుష్యేతర జాతికి నధర్మియె యగుఁగాదె? కావుననె యహింసాతత్వవేత్తలు వాతాంబు జీర్ణపర్ణాశను లగుచున్నారను వాదము కూడ చేయఁబడుచున్నది. వాతాంబువులలోఁగూడ సూక్ష్మక్రిమిసంతతి లేదా? దానిచే నెట్లు హింస సిద్ధించు నని * "ధర్మవ్యాధుఁడు" వచించె. ఎట్లయిన రాజులకుఁ గృతయుగమునుండి నేఁటివఱకు వేఁట ప్రజాసంరక్షణపరత్వము కంటె వినోదముకొఱకె ముఖ్యముగాఁ జేయఁబడుచున్నది. ఎటులైన నతివేలమగు వేఁట దుర్వ్యసన మనంజెల్లు. సకల ప్రాణిసాధారణానందకరమైన వసంతమునను నీటికొఱకు

* ధర్మవ్యాధుని చరితము మహాభారతమునఁ గలదు.

క్షోభించెడి గ్రీష్మమునను దప్పిచే నోరెండ నీరెచ్చటలభించునా యని కోశములమేరనుండి వాపోవుచు వచ్చుమృగంబులం బొంచి వధించుటలో నెట్టిధర్మము, వినోదముఁ గలదో మృగయానిపుణులగు ధర్మప్రభువులకే విశదముకావలయును. నేఁటికాలమున నీమృగయావినోదమునకై కొందఱు ప్రభువులు కొన్నిలక్షలరూప్యములను వెచ్చించి యరణ్యములయందు నీటిపట్టువుల గొన్ని యంత్రసాధనములఁగూడ నేర్పఱచుచుండిరఁట !

సాధుజంతువులగు గోవృషభంబుల పీడనుజూచి సహింపని పరీక్షిత్తు ఒకనాఁడు ధర్మమనియే ధనుర్ధరుండై మున్యాశ్రమోపద్రవకర శ్వాపదశిక్షణమునకై మృగయావ్యవహారోచిత వేషభాషాదికములు గలుగు పరివారముతోఁ గూడి, శ్వగణి వాగురికులచేఁ బరిధమాస్థితమగు గహనముఁ బ్రవేశించి భూరి భూదారంబుల నక్షీణైణంబుల, హింస్రకసింహంబుల, మాయక గోమాయువుల, జిఘాంసువ్యాఘ్రంబులఁ దక్కుంగల ముక్కిడిమృగములఁ బెక్కుభంగులఁ జంపియు జంపించియు మృగప్రళయంబుఁ గావించి కసిదీఱమినొక్కమృగంబువెంట ధూర్జటి యజ్ఞమృగంబును వెంబడించిన రీతిని వెంబడించి యేయనదియలక్ష్యంబై కించిద్ఘ్రాతం బగుటఁ బడక యదృశ్యం బగుడు నది యవమానకరం బనిదాని న్వదకి పట్టుకొన నెంచి మిట్టపల్లంబులు వెదకుచు దారితప్పి దప్పిక వొడముడు, దాని నెందుం గానక డోలాందోళిత

మానసుండై పిపాసచే నెక్కడేని మృగంబుగాని పానీయంబు గాని కాన్పించునా యని వ్యసనపిపాసలు పురిఁగొన నరయుచుఁ బోయెను.

అట్లు పోవంబోవ మొదవులచన్నులను వత్సంబులు గుడుచునప్పు డుద్గతం బగు ఫేనంబు లాహారంబుగాఁ గొని విజనంబగు నేపినస్థానంబున విజితేంద్రియుండై తపంబుసేయు వృద్ధుఁడగు "శమీకుని" సమీపించి 'విప్రోత్తమా! నాచే నేటువడిన మృగం బెయ్యెడ కరుదెంచెనా?' అనుడు మౌనవ్రతంబున నుండుటయె కాక బహిరింద్రియంబులను సంయమించి చిత్తంబు నీశ్వరాయత్తంబు సేసియుండుటచేఁ బరిక్షిత్తు నీక్షింపక, మానిపలుకులు వినక స్థాణువువలెనె శమీకుం డుండఁ బరీక్షిత్తు చూచి యాతఁడు తన్నవమానించెనని తలంచి ఋషియని సమాధినిష్ఠాగరిష్ఠుఁడని వృద్ధని రాజు సత్పురుషు నవమానింపరా దని తలంపక సమీపంబునఁజచ్చి దుర్గంధమిళితంబగు సర్పశవంబును వింటికొపున నెత్తి శమీకునఋుతంబెట్టి యవమానించె. వ్యసని కుచితానుచితపరిజ్ఞానము సున్నయగుఁగాదె? అప్పుడైన నాశమీకుఁడు స్థాణువువలెనే యుండంజూచి పరీక్షిత్తు కించిద్విచారసంసక్తమానసుం డయ్యును రాజసంబున సర్పంబుం దిగఁద్రోయక యెతనచక్కిం జని హాస్తిపురిం బ్రవేశించి యథోచితంబుగ రాజ్యంబుసేయుచుండె.

ష ష్ఠా ను వా క ము

పరిక్షిత్తు శాపతప్తుం డగుట.

శమీకునకు శృంగియను కుమారుఁడు గలఁడు. ఆతం డవంధ్యకోపి, తపస్వి, వాగ్మి, మేధావి, యువ, ఆతఁడు నా శ్రమంబునఁ గృశుఁడను మునిపుత్రితో నాడునపుడు కృ శుండోడ శృంగి యాతని నెకసక్కెమాడె; అపుడు కృశుం డు శృంగిం జూచి తండ్రియఱుత నొకరాజు చచ్చినపాము నిడ నాఁడుదానివలె మిన్నకుండిన నీ కెట్టిగౌరవ ముండె నన శృంగి సక్రోధుండై "ఏమేమీ! నాతండ్రి కంధరంబున నొక్కరాజకిల్బిషుండు మృతసర్పంబు వైచెనే! చెప్పు చెప్పు" మని కృశునిచే సవిస్తరంబుగఁ బరిక్షిత్తుచే శమీ కుం డవమానితుం డగుటఁ దెలిసికొని మాతండ్రి నవమా నించిన యధమావనిపుఁ డేడుదినంబులలోఁ దిగ్మతేజస్వి యగు తక్షకుని విషంబున నవశ్యంబు మృతుం డయ్యెడు మని జలంబు లెత్తి శపించెను. పిమ్మటఁ దండ్రికడ కేగి యప్పటికిని వెలిని మఱచి లోన మనంబును బరమేశ్వరు నంద సక్తంబుసేసిన తండ్రింగాంచి ఖేదమానసుండై తండ్రి యంసంబున వ్రేలు మృతసర్పంబు నవలఁ బాఱఁజిమ్మె. కొం తదడవునకు శమీకుండు బహిరింద్రియంబులను మనంబును బ్రవేశపెట్టి మెల్లన కాలుసేతులు కదలిచి కనులువిప్ప నాత

నితో శృంగి పరీక్షిత్తునుద్దేశించి యతనివర్తనంబును దా నాతనికిచ్చిన శాపంబును విన్నవించిన శమీకుండు దుఃఖితుండై యిట్లనియె.

క. క్రోధము తపముం జెఱచును
క్రోధము యణిమాదులైన గుణములఁ బాపున్
క్రోధము ధర్మక్రియలకు
బాధ యగుం గ్రోధగాఁ దపస్వికిఁ జనునే ?

క. క్షమ లేని తపసితపమును
బ్రమత్తు సంపదయు ధర్మబాహ్యప్రభురా
జ్యము భిన్నకుంభములతో
యమాలష్ట్రల యప్రఘుసంబులగు నవియెల్లన్.

“శృంగీ! క్షమ విడిచి నీవు క్రోధంబు చేకొని సకల క్షమారక్షకుండైన పరీక్షిత్తుం బరీక్షింపక శాపంబిచ్చితివి. చెట్టచేసితివి. రాజరక్షితులయి కాదె మహామును లధికతపంబులు సేయుచు వేదవిహితానుష్ఠానంబుల నడపుచు మహాశక్తిమంతులై యున్నవారు. అట్టిరాజుల కపకారంబుఁ దలంచునంతకంటెను మిక్కిలియగు పాతకం బొండెద్ది. మఱియు నరాజకంబైన రాజ్యంబున ననేకదోషంబు లుత్పన్నము లగును. ఉద్వృత్తులను రాజు శాసించి ధర్మంబును నిలుపును. కాన రాజును ధిక్కరింపరాదు. రాజుచే ధర్మము ప్రతిష్ఠింపఁబడును. రాజుచే యజ్ఞక్రియలు నిర్విఘ్నము లగును. యజ్ఞములవలన దేవతలు

నిలిచిరి. దేవతలవలన వాన కురియును. వానవలన సస్యములు పండును. సస్యములవలన మనుష్యాదులు జీవింతురు. కాన రాజే సమస్తజీవులకు నాధారము. దానంజేసి రాజునకు ద్రోహముం దలఁపరాదు. మఱియుఁ బరిక్షిత్తుండు రాజమాత్రుండె? భరతకులపవిత్రుండు ప్రపితామహుఁడగు పాండుభూపతి వలె మనలఁ గాపాడుచుండెను.

ఉ. క్షత్రియవంశ్యులై ధరణి
గావఁగఁ బుట్టినవారు బ్రాహ్మణ
క్షత్రియ వైశ్య శూద్రులనఁ
గా గలజాతులవారలన్ స్వచా
రిత్రముఁ దప్పకుండఁగఁ బ
రిక్షితు కాచినయట్లు రామ మాం
ధాత్రి రఘుక్షితీశులు ము
దంబున గాచిరె యేయుగంబునన్.

"ఆతండు వ్యసనాసక్తుండు గావున రాజస్వస్థాలిత్యంబు నొంది నన్నవమానించి యుండును. అట్టిమహారాజు వచ్చినప్పుడాతిథ్య మీయకపోవుట మనతప్పుకాదె? ఏదేనిప్రక్రియ నాలోచించి శాపంబునకుఁ బ్రతిక్రియ సేయుట లగ్గు" అన శృంగి పశ్చాత్తప్తుండయ్యె నిప్పటికె నాశాపోక్తులచేఁ దక్షకుండను జ్వలదహనాకృతి నొంది పరిక్షిద్వధోపాయంబున నుండు నికేలయుడుగు. నావచనంబు మోఘుంబుగా దనె. శమీకుండు

చింతించి తనశిష్యుఁ డగు గౌరముఖుం డనువానిం బిలిచి నీ వరిగి పరిక్షిత్తుతో యీవద్వృత్తాంతముం జెప్పి తక్షకవిషాగ్ని కిఁ దగినమంత్రతంత్రౌషధ క్రియలఁ గావించుకొమ్మనియు జాగరూకతను మెలఁగు మనియుఁ జెప్పు మన వాఁడేగి గుర్వా నతిఁ బరిక్షిత్తునకు విన్నవించి క్రమ్మఱ గురుసన్నిధిం జేరెను.

సప్తమానువాకము

పరిక్షిత్ప్రయత్నములు

అకార్యకరణంబునకుఁ గించి త్పశ్చాత్తప్తుండగు పరిక్షిత్తు తనచే శమీకుఁ డవమానితుం డయ్యు సత్వగుణప్రధానుండు నతిరాజభక్తితత్పరుండును నై యవమానించిన తన్నుఁ బ్రాణావనోద్యుక్తుంగాఁ బురికొల్పుచుఁ బంపిన సందేశంబున కమితాశ్చర్యానందంబుల నొందె. శృంగియొక్క కోపప్రసాదంబునకు మిగులఁ గుందె. పిదప, తక్షకునిబారినుండి తప్పించుకొను నుపాయంబుల మంత్రులతో నాలోచించి పురపరిసరమునందుండిన పుణ్యప్రవాహినియగు విష్ణుపదీసరివంతిలో నేకస్తంభ నిర్మితంబగు ప్రాసాదంబును నిర్మింపఁ జేసి తత్ప్రాసాదంబున నేకతమ మంత్రులతోఁ గూడి రాజకార్యముల నడపుచు జాంగలికులు నగదంకారులు మంత్రతంత్రౌషధక్రియానిపుణులు, యోగులు మునులు దక్క నన్యుల కప్రవేశం బగునటు

లు ద్వారికులకు శాసించి సీమాంతముల శత్రునివారణమున
కుఁ దగు సైన్యములఁ గాపుంచి యనుమానితులఁ బరిశోధిం
పఁ గంటకశోధకులకు జాగ్రత్తసెప్పి,మనుష్యశక్తికిఁ దగినరీతిని
బ్రాణ రాజ్యత్రాణములకై జాగరూకుఁడుగ నుండియు "జా
తస్య మరణం ధ్రువ" మ్మనునానుడికూడ వేఁపోక పరీక్షిను
బురికొలుప నాధ్యాత్మిక చింతానిమగ్నుం డయ్యెను.

యోగీశ్వర సార్వభౌముండగు శ్రీశుకుండు తత్కాలాగ
తుం డగుటచేఁ బరీక్షిన్నరేంద్రుఁడు తనభాగ్యవిశేషంబునకుఁ దలఁచి
యథోచితోపచారంబుల నబ్బాదరాయణి నర్చించి తనకుఁ గ
లిగిన వ్యసనాతిరేకము, శమీకున కొనర్చిన యపచారము,
శృంగికోపప్రసాదము శమీకుని సాత్వికానుగ్రహము, తనజా
గరూకతయుఁ, జెప్పి తనకు ముక్తిగలుగున ట్లుపదేశంబుఁ జే
యుఁడని ప్రార్థింప నమ్మహర్షి యిట్లని వైరాగ్యోపదేశము
నొనర్చెను.

అష్టమానువాకము

శ్రీశుకోపదేశము.

క. గోవిందనామకీర్తన
గావించి భయంబుఁ దక్కి । ఖట్వాంగధరి
త్రీవిభుఁడు సూఱగొనియెను
గైవల్యము తొల్లి రెండు । గడియలలోనన్.

కావున నీ కేసుదినంబులు వ్యవధి యున్నది. ఇంతలో నింద్రియదమనంబుసేసి హరిపాదాంబుజంబుల నాశ్రయించిన ముక్తి దొరకుట యరుదే? అని తనవాఙ్ఞపుణ్యాంబుమీఁజ సద్బోధంబు చేయుచు నెడనెడఁ బరీక్షిత్తుసేయు సంప్రశ్నంబుల కుత్తరంబులు సెప్పుచు సాంఖ్యతత్వము నిట్లు చెప్పెను.

—। సాంఖ్యదర్శనము ।—

సాంఖ్యవిద్యావిధానమును వినుము. పురుషప్రకృతులనఁ జేతనజడములు. ఇవి యనాదులు, స్వయంభువులు, సర్వసృష్టియుఁ బ్రకృతినుండిజన్మించినదే కాని పురుషకృతముకాదు. దేహమునందుఁ బురుషుఁడు(ఆత్మ) నిమిత్తమాత్రుఁడై యుండి ముక్తిసమయమున నందుండి వేఱైపోవును. ప్రకృతి గ్రుడ్డివానివంటిది. ఆత్మ కుంటివానివంటిది. స్వతంత్రముగా గ్రుడ్డివాఁడుగాని కుంటివాఁడుగాని నడువనేరఁడు. కాని గ్రుడ్డివానిభుజముపైఁ గుంటివాఁడు కూరుచుండి తప్పుత్రోవను బోకుండఁ గనుపెట్టి యెంతదూరమైనఁ బోవచ్చునుగదా! అట్లే తటస్థుండగు పురుషుండును జడమైన ప్రకృతియుఁ గలిసి యీప్రపంచమంతయు నిర్మించుచున్నారు యజ్ఞయాగాదికర్మములవలన ముక్తిలేదు. పురుషుఁడన నీశ్వరుఁడు కాఁడు. జీవుఁడె యగుఁగాన పరోపకారాదులవలననె ముక్తి కలుగు నందురు. వీరు నిరీశ్వరవాదులు. ఏతన్మతప్రవక్త కపిలమహర్షి.

బౌ ద్ధ మ త ము.

జీవేశ్వరులకుఁ గలసంబంధము లతీంద్రియములు. అవా జ్మానసగోచరములు. అజ్ఞేయములు, కాన వానినిగుఱించి తెలిసికొనుట యనావశ్యకము. ప్రత్యక్షానుమానములే ప్రమాణములు; వేదాదిశబ్దములు ప్రమాణములుగావు. అని బౌద్ధులముఖ్యాభిప్రాయము. సౌగతులమతమున సృష్టినిగుఱించి నాలుగుముఖ్యసిద్ధాంతములుగలవు. అవి 'భావన' లనఁబడును. అవి యెవ్వియన,

(1) "సర్వం దుఃఖం దుఃఖమ్ (2) సర్వం క్షణికం క్షణికమ్. (3) సర్వం స్వలక్షణం స్వలక్షణమ్ (4) సర్వం శూన్యమ్ శూన్యమ్॥

అనఁ బరిక్షిత్తు విని వాని యర్థము వివరింప వేఁడుచుంటినన నిట్లు శుకయోగీంద్రుఁడు వివరించె.

(1) సర్వం దుఃఖమ్మన సంసారమంతయు దుఃఖమయమనియు నీసంసారమున సుఖము లేదనియుఁ దాత్పర్యము.

(2) సర్వం క్షణికమ్మనఁ బ్రతిపదార్థము క్షణకాలము మాత్రమె యుండును. ఉత్తరక్షణమున నుండదు. ఆత్మయనునది యొకస్వతంత్రద్రవ్యము కాదు; విజ్ఞానము, వేదన, సంజ్ఞ, సంస్కారము, రూపము నను పంచస్కంధముల పరిణామము. ఇపు డాలోచించునాత్మ పైక్షణమున కుండదు. క్రొత్తది వచ్చును. ఇది విజ్ఞానమయము. పూర్వవిజ్ఞాన ముత్తరవిజ్ఞానము

నవలంబించి తా నంతరించును. ఇట్లు విజ్ఞాన మెప్పుడును బ్రవహించుచుండును. ఇది యొకనదివంటిది. ఎప్పటి కప్పుడు నవీనోదకము వచ్చుచుఁ బ్రాఁతనీరు పోవుచున్నను నదీసంజ్ఞ యొక్కటిగానె యుండురీతి నాత్మ యొక్కటియే యని చెప్పుట వ్యావహారికము. ఇది సౌగతమత సాధారణధర్మ మగుట చే వీరికి క్షణికులను నన్వర్థనామము గలిగెను.

(3) సర్వం స్వలక్షణ మ్మనుటలో సృష్టిలోనియొక వస్తువుతో నింకొకవస్తువుం బోల్ప వీలు లేదు. ఈవస్తు వావస్తువవలెనున్న దనుట తప్పు. కావున నేవస్తులక్షణమా వస్తువుదే యగు, నన్యవస్తువునకుఁ జెల్లదు.

(4) సర్వం శూన్యమ్మన నేదియు లేదని యర్థము. సర్వశూన్యవాదులలో (౧) యోగాచారులు (౨) మాధ్యమికులు (3) సౌత్రాంతికులు (౪) వైభాషికులు నను చతుర్విధవాదులుకలరు. (౧) యోగాచారులు బాహ్యశూన్యత్వము నంగీకరించి విజ్ఞానము సత్య మనిరి. (౨) మాధ్యమికులు సర్వము శూన్యమే యనిరి. దీనింబట్టియే బౌద్ధమతమునకు సర్వశూన్యమత మని లోకంబునఁ బ్రసిద్ధి కలిగె.

(3) సౌత్రాంతికులు, బాహ్యార్థములు కేవల మనుమేయములు; ప్రత్యక్షములు కా వనిరి. (౪) వైభాషికులు బాహ్యార్థములే ప్రత్యక్షములు. విజ్ఞానమే యనుమేయ మనిరి.

ఇందువలననే బౌద్ధులు బాహ్యావాదు లను పేరుపెట్టి తదితరమతస్థులు వారిని "బాహ్యాకు" లనిరి.

బౌద్ధమతమునఁ గర్మమున కెక్కుడు ప్రాముఖ్యము గలదు. కర్మ మన యజ్ఞయాగాదికము గాదు. మనుజుఁ డొనరించు పనులన్నియుఁ గర్మము లనియే యర్థము మనుజుఁడు తానొనరించు సదసత్కర్మముల ఫలము ననుభవింపక తప్పదు. దానికిఁ బ్రాయశ్చిత్తము లేదు. తప్పించుకొన వీలులేదు. అందులకై పునర్జన్మముల నెత్తవలసి యుండును. కాన జన్మరాహిత్యముఁ గోరువారు కర్మసన్యాసముం బొందవలయును. ఈబౌద్ధమతమునకుఁ గలియుగమునఁ బ్రచార మెక్కువ కాఁగలదు. ఈమతప్రవక్త శాక్యుఁడు.

పూర్వమీమాంస.

ఇది వేదప్రధానమతము. సాంఖ్య, సౌగతమతముల నిట్లిది ఖండించుచున్నది.

(1) "సుగతుఁడే (బౌద్ధమతప్రవక్త) ధర్మజ్ఞుఁ డందుమా; కపిలుఁడు (సాంఖ్యమతప్రవక్త) ధర్మజ్ఞుఁడు కాఁ డనుట కేమైన కథగలదా ? వా రిద్దఱు ధర్మజ్ఞులే యందుమా ? వారి కభిప్రాయభేద మేల కలుగవలెను ?"

కావున సాంఖ్య సౌగత మతములు ముక్తి నొసంగఁ జాలవు.

---

(1) శ్లో. సుగతో యది ధర్మజ్ఞః కపిలో నేతి కా కథా
తావుభౌ యది ధర్మజ్ఞౌ మతభేదః కథం తయోః.

(1) వేద మంతయు ధర్మమునకు మూలము. దానిం దెలిసినవారు చెప్పు స్మృతులు వారి చర్యలును ధర్మమునకు మూలము. సాధువుల యాచారములును ధర్మ మన నొప్పు. ధర్మముఁ జెప్పువారు లేనపు డాత్మకుఁ దృప్తి నొసఁగు కర్మమును ధర్మమె యగును.

కాన వేదోదిత నిత్య నైమిత్తిక కర్మముల నాచరింప ధర్మమను నొక దేవతావిశేష ముద్భవించి మరణానంతరము స్వర్గాదిసుఖముల నొసంగును. అని పూర్వమీమాంసాశాస్త్రజ్ఞులు నుడువుదురు. "ఏతన్మతప్రవక్త జైమినిమహర్షి."

యోగసిద్ధాంతము.

ప్రాణాయామాది సాధనములవలన నంతర్బాహ్యేంద్రియములను స్వాధీనపఱచుకొని సమాధినిష్ఠాగరిష్ఠుండై ముక్తి నొందవలయు నందురు. తన్మతప్రవక్త "పతంజలిమహర్షి."

న్యాయదర్శనము.

యథార్థజ్ఞానసంపాదనమునకై ప్రత్యక్షము, అనుమానము, ఉపమానము మొదలగు వానిగుఱించి చెప్పుచు నెదుటిపక్షములవారి సిద్ధాంతములను ఖండించు యుక్తులే యిందు విపులముగాఁ గాన్పించును. ఈశ్వరతత్వ మిందు మృగ్యమై యున్నది. ఏతన్మతప్రవక్త "గౌతముండు."

---

(1) శ్లో. వేదోఖిలో ధర్మమూలమ్ స్మృతిశీలేచ తద్విదామ్
ఆచారశ్చైవ సాధూనా మాత్మనస్తుష్టిరేవచ. (హారదత్తుఁడు)

వైశేషికదర్శనము.

ఇది న్యాయదర్శనమును సర్వవిధములఁ బోలియున్నది. ఇందు బరమాణువాదము ముఖ్యము. పరమాణువులు, అణుకద్వ్యణుకాదిక్రమునఁ మాఱి యీప్రపంచముగా సృష్టింపఁబడెను. జగత్తునందుండు ప్రతిపదార్థము నణుమయమ యగు. అణుసంయోగమువలననే సుఖదుఃఖములు, ధనికనిర్ధనికత్వములు, రోగములు, తన్నివారకౌషధములు మొదలగునవి కలుగుచున్నవనియుఁ బ్రళయకాలమున నీపదార్థములన్నియు నశించి యీప్రపంచము పరమాణువులుగా మాఱుననియు, వీరిమతము. ఈమతమున నీశ్వరనామమె స్పృశ్యమగుట నీమతము నిరీశ్వరమతమునఁ జెల్లును. ఈమతప్రవక్త "కణాదుఁడు." పై న్యాయ వైశేషికదర్శనములను, తర్కశాస్త్రమందురు.

ఉత్తరమీమాంస.

(వేదాంతము)

ఇది మత్పితృపాదు లగు బాదరాయణులవారు ప్రవక్తగాఁ గలది. జీవబ్రహ్మసంబంధములగు నుపనిషద్వాక్యముల నేఱి బాదరాయణసూత్రము లనుపేర మగ్గురుపుంగవుండొనరించెను. ఈసూత్రములకె బ్రహ్మసూత్రము లని పేరు. ఇందుఁ జేర్పఁబడిన యుపనిషద్వాక్యములను "ఉపబృంహిత వాక్యము" లందురు. ఇందాత్మానాత్మవివేకము జీవబ్రహ్మసంబంధము విపులముగాఁ జెప్పఁబడెను. ఈమతముపై ద్వైతాద్వైత విశిష్టాద్వైతాభిప్రాయములు గలవు.

ద్వైతము.

జీవుఁ డెప్పుడు నీశ్వరుఁడు కానేరఁడు. యాతనాదేహధారియై పరలోకమున జీవుఁడు సుఖదుఃఖము లనుభవించు ననియు జీవుఁ డుత్కృష్టపుణ్యకర్మములచే నీశ్వరసాన్నిధ్యము నొందు ననియు ద్వైతమతము చెప్పును.

అద్వైతము.

ఈమతమున జీవుఁ డీశ్వరుఁ డగుటకు సత్కర్మముల నాచరించుచుఁ దత్కర్మఫలత్యాగి కావలయు నని చెప్పఁబడును. శివ విష్ణ్వాది భేదను లనవసరము. ఏదేవుం బూజించినఁ బూజింపవచ్చు నని యద్వైతమతము చెప్పును.

విశిష్టాద్వైతము.

ఇందు జీవుఁ డీశ్వరుఁడు కానేరఁడు గాని జీవుఁడు ముక్తిసమయమున నీశ్వరునకు సాటియగు స్వరూపము నవలంబించు నని చెప్పఁబడును. కొందఱీమతస్థులు లక్ష్మీసమేతుఁ డగు విష్ణువే పరతత్వ మందురు వారిని వైష్ణవులనం జను. మఱి కొందఱు పార్వతీసమేతుఁడగు శివుఁడే పరతత్వ మందురు. వారిని శైవులనం జను.

ద్వైతాద్వైతవిశిష్టాద్వైతమతమునకు నుపనిషత్తులు, బ్రహ్మసూత్రములు మాత్రమె కాక యుష్మత్పితామహుండగు నర్జునుండు కురుక్షేత్రసంగ్రామసమయంబున స్వ పర జన సంహారకారణం బగు పరివిదారణంబునకు విచారించుచు మో

హాోపహతచేతస్కుఁ డగునపుడు ముహూర్తమాత్రంబుననే తన్మోహమును మాన్పిన శ్రీకృష్ణభగవానుని యుపదేశవాక్యములును బరమప్రమాణములు, వానికి భగవద్గీత లని పేరు. ఏమతమైనను ముక్తినొంద నగును. కాని భక్తిమతమె త్వరితముగ మనుజు ముక్తి నొందించుటకు దగ్గఱదారిం జూపు నని శుకుండు చెప్పఁ బరిక్షిత్తు, భక్తిమతమున కెట్టి సాధకము లుకలవు ? ఎట్లు దేవదేవుని భజింపవలయు నని యడుగ శుకయోగి యిట్లు సెప్పెను.

మనోవాక్కాయకర్మములచే సఖ్యము, శ్రవణము, దాసత్వము, వందనము, అర్చనము, సేవ, ఆత్మలోనెఱుక, సంకీర్తనము, చింతనము నను నీ తొమ్మిదిమార్గములచే శ్రీహరిని నమ్మి సేవించినయెడల ముక్తి నొందఁగలవు.

అని హరిసేవావిధానంబు లుపదేశించి పరమేశ్వరుని విరాట్స్వరూప మభివర్ణించి పరిక్షిన్మనంబునఁ బరమేశ్వరభక్తి తత్వంబు పాదుకొనం జేసి యాతనితో శుకయోగి మఱియు నిట్లనియె.

ఉ. ఏను మృతుండనౌదు నని
యింతభయంబు మనంబు లోపలన్
మానుము సంభవంబుగల
మానవకోట్లకుఁ జావు నిత్యమౌఁ

గాన హరిం దలంపు మికఁ
గల్గను జన్మము నీకు ధాత్రిపై
మానవనాథ ! పొందెదవు
మాధవలోకనివాససౌఖ్యముల్.

అని చెప్పి శుకయోగి యథేచ్ఛముగఁ జనఁ బరిక్షిత్తు దేహపతనపర్యంతము సేయఁగల యుచితకర్మములఁ జేయుచు,

ఆ. సుతుల హితుల విడిచి । చుట్టాల విడిచి యి
ల్లాలి విడిచి బహుబ । లాళి విడిచి
రాజు హృదయ మిడియె । రాజీవనయనుపై
ధనము లిడిచి జన్ముఁ । దనము విడిచి

నవమానువాకము.

తక్షకునిప్రయత్నములు.

తక్షకుఁడు శృంగిచేఁ బ్రేరితుండై పరిక్షిత్పితామహుండగు నర్జునుండు తొల్లి, ఖాండవదహనంబునఁ దనకును దన యనుయాయులకు నిక్కట్టు కలుఁగఁజేసె, యపకారంబు సేయుటయకాక, అప్పుడ తనజ్ఞాతియగు నశ్వసేనుతల్లిని వధించియుఁ గర్ణయుద్ధంబున నశ్వసేను వధించియుఁ దనజాతికె మహాపకారకార్యంబులఁ జేసియుండుటచే నాతనిపౌత్రుఁడగు పరిక్షిత్తునైన వధించి పగ నీఁగుదు నని తలంచి, ప్రత్యక్షయుద్ధంబునఁ బరిక్షిత్తుఁ జెనక శక్యంబుగాదని స్వభావంబు

సని కుటిలవర్తనుండగుటచేఁ గుటిలవర్తనముననే యాతనిం జంప నిశ్చయించి తనకుఁదోడుగఁ గొందఱు భుజంగులఁగొని మాఱువేసంబుల నవలంబించి హస్తిపురి కేతెంచుచుండెను.

కశ్యపుని కథ.

తక్షకుఁడు విషప్రయోగంబుననే పరిక్షిత్తును వధించునని కురుదేశమునం దంతటను జనులు చెప్పుకొని పరిక్షిత్తుపై గలభక్తిచే విచారమగ్నులగుచుండ "జాంగలికుండును మహాతపస్వియు నగు కశ్యపుండను విప్రుండు విని విన్నవాడు గాన పరిక్షిత్తునకు విషప్రయోగంబైనఁ దాను బ్రతికించి దేశోపకారమును జేసి రాజుచే నమితమగు బహుమతి పొందవచ్చునని తలంచి విషాపనోదకములగు మణిమంత్రౌషధాదులఁ గొని యొకజనపదంబునుండి హస్తిపురి కేతెంచుచుండెను. అట్లు వచ్చు కశ్యపుని దక్షకుఁడు హస్తిపురికి గవ్యూతిమాత్రదూరంబున దారసించి విప్రోత్తమా! మీ రేదేయూరి కేఁగుచుంటి రేయేవిద్యల నభ్యసించితి రని ప్రస్తావన పూర్వకంబుగ నడుగ నాతం డిట్లనియె.

కశ్య—దేశమును సుభిక్షముచేసి సత్పరిపాలనముసేయు శ్రీమత్పరిక్షిన్మహారాజు నొకబేలయగు విప్రుఁడు గిని, కురుదేశముపైఁ గనుమువైచి యెట్టులైన నీదేశమున కుపద్రవముగల్పింపఁదలఁచు తక్షశిలానగరాధీశుండగు తక్షకుఁడిబ్రోత్సహింప భుజంగుండను రంధ్రాన్వేషియు నగు నాతక్షకుండు

ప్రత్యక్షంబుగఁ బరీక్షిత్తుతో ననిసేయలేక విషప్రయోగంబు నఁగుటిలగతి నా మహారాజుం జంపయత్నించుచుండెనని వింటిని.

తక్ష—అగుఁగాక మీ కందుఁ బ్రసక్తి యేమున్నది.

కశ్య—నేను జాంగలికుఁడను. ఎట్టివిషప్రయోగంబు నైనఁ ద్రుటిలోఁ బాపఁగలను. నాప్రభువునకీ యట్టియిక్కట్టులు సంభవించిన నాప్రజ్ఞ గనఁబఱచి నేనాతని విషవిముక్తుం జేతును.

త—తక్షకుం డాశీవిషాగ్రేసరుఁడని యెఱుఁగుదువా?

క—అగుఁగాక నేనాతని తాతను. మఱియు నాతని విషంబులఁ ద్రుటిలో నివారింపఁగలను. నా రాజునకు దేశమునకు సంభవించు నుపద్రవంబులు బోఁగొట్టి సంరక్షింప సిద్ధముగ నుంటిని.

త—(కశ్యపుని రాజభక్తికిని దేశభక్తికిని మెచ్చి) కశ్యప స్వామీ! నీ దేశభక్తికి రాజభక్తికి మెచ్చితిని. నేన యాతక్షకుండ. నీ వెంతవాఁడ వయ్యును నావిషాగ్ని నార్ప లేవు. నిదర్శనముఁ జూపు మని సన్నిహితంబును బెక్కులూడలతో జంతువులతోఁ గూడినదియు నగు నొక్క న్యగ్రోధముపై దనవిషంబును బయోగింప నది భగ్గున మండి భస్మశేషంబయ్యె. దానిఁ దక్షకుండు కశ్యపునకుఁ జూపి దీని కెట్టిచికిత్సఁ జేయగలవనియెను.

క—చూడుము నాప్రజ్ఞనని యాభస్మముఁ జక్కఁగఁ బ్రోగుఁ జేసి మంత్రోదకముం బ్రోక్షింప నది యంకురించి

యంతన ద్విదళితంబై విటపియై యెప్పటివలెఁ బెద్దమఱ్ఱియై సకలజంతు సంతానముతోఁ గూడియుండె. ఆవృక్షంబున నంతకు ముందు మత్తాకులమై హస్తిపురినుండి వచ్చి చెట్టునధిరోహించిన శ్రోత్రియబాలుండును జచ్చి తిరుగ బ్రదికి విటపాంతర్హితుండై వీరలనుడువులు వినుచు సేసఁదేఱుచుండెను.

త—(ఆశ్చర్యాతిశయంబు నొంది) విప్రోత్తమా! నీ మహిమ కత్యానందాశ్చర్యములం బొందితిని; పరిక్షిత్తిచ్చు ధనముకంటెఁ బెక్కు మడుంగులు ధనము నీకిచ్చెదను. పరిక్షిత్ప్రాణసంరక్షణోద్యమమును మాత్రము మానుము.

క—నీవు సేయుపని నాదేశమునకు ముప్పుఁగలిగించును. నాదేశ మిపుడు రాజన్వంతము. నీవు పాండవులు పరలోకప్రాప్తినొందినసందుఁ జూచి శకునిపౌత్రుని మోసగించి గాంధారదేశమును ధ్వంసముఁజేసి తక్షశిలారాజ్యమును స్థాపించితివి. అట్లే మాకురుదేశముఁగూడ ధ్వంసముఁ జేయఁదలఁచితివా? నీవుపాలించినయెడల రాజన్వంతంబగు కురుదేశము జిహ్మగుఁడవగు నీచే రాజవంతమె యగును గాని రాజన్వంతము కానేరదు.

త—నీరాజభక్తికి మెచ్చితిని, నీజాతివాఁడు-తపస్వి-వృద్ధుఁడు-అనపరాధియునగు శమీకు నవమానించినరాజు నిన్నునే పవమానింపఁ డనుట కేమి నిదర్శనము? నేనుమీజాతియందుఁ బ్రేమకలవాఁడనై శృంగియుపదేశముచేత నె

పరిక్షిత్తుఁ జంప నేతెంచితిని. గాంధారరాజ్యము నాక్రమించి నటులు మీరురురాజ్యము నాక్రమింపను

క—దేశమున కుపద్రవమువచ్చినపుడు జాతిమతవివక్షత లుండరాదు. కుటిలగమనుఁడవగు నిన్నుఁ బ్రేరేపించిన మాశృంగియు నాకు శత్రుండె. ఏమైనం గానిమ్ము నీవు మా దేశము నాక్రమింప వనుటకు నమ్మక మేమి? నీమాట కే నొడంబడను

త—(తనలో) ఈతనకిఁ బుట్టుదల మితిమీఱియున్నది. పరిక్షిత్తును నేను చంపినను, అతఁడు చేసిన లోకోపకారకార్యములచేఁ బ్రజల కాతనిపై భక్తి మిక్కుటమై యున్నది. అందువలన నాగులు దేశ మాక్రమింప దేశస్థు లంగీకరింపక తిరుగఁబడి నాతక్షశిలారాజ్యమును ధ్వంసముఁ జేసి నన్నా రాజ్యభ్రష్టునిగఁ జేయంగలుగుదురు. అందు కీబీద బాఁపని వాక్యములె తార్కాణములు. ఎటులైన మిత్రుఁడగు శృంగి కుని నెఱవేర్పవచ్చిన నేను మోఘకార్యుండ నని నాగు లను కొనకుండఁ దగిన యుపాయము కావింపవలయును. ఇట్లు దప్పక సేయుదును.

(ప్రకాశముగా) కశ్యపా! నీవాక్యముల కానందించితిని. నీ వొకపని నే నొకపని చేకొని చేయుట యుక్తము. నీవు చెప్పిన చొప్పున నీదేశమువంకం దేఱిచూడను. రాజప్రాణములనుమాత్రము నాకు వదలుము. నీదారిద్ర్యవిచ్ఛిత్తి

యగు నంతరంబె మితిమీఱిన ద్రవ్యము నీ కొసంగెదను. పరిక్షిత్తుకుమారుఁడే రా జగును. నేను మీ దేశమున కుపద్రవముం గావింపను. నమ్ముము. దీనికి నీ వంగీకరింపుము. నావారియెదుటఁ జేసినప్రతిన నెఱవేర్పనిమ్ము. దీనికి నీ వాటంకపఱచిన యెవరిశక్తి వారు చూచుకొనవలసియుండును. నా సైన్యముతో మీ దేశముపై దండయాత్ర సలిపెదను. భవిష్యత్తు దైవాధీనమ యగు. నేను నొకరాజపుత్రుఁడ, ప్రతిజ్ఞానిర్వహణము నాకు విధి యని తలంపుము

క—(తనలో) వీఁడు కుటిలగముచుండు. దేశముపై దండయాత్ర నడపిన దేశోపప్లవ మగును. ఆడినమాట తప్పకుండఁగ నితఁడు పరిక్షిత్తునుమాత్రము వధించినఁ గొంత మేలె యగు. అనపరాధి నవమానించినందుల కాతఁడు ప్రతిఫల మనుభవింపఁదగు. అయిన నాతనికుమారుఁడు రాజు కాఁగలఁడు కదా! నా కమితధనముకూడ లభింప నున్న దని తలంచుచుఁ దక్షకునితో (ప్రకాశముగా) తక్షకా! నీవు నీవిజిహ్వాతఁ జూపిన నామంత్రతంత్రములచే నీరాజ్యమును నిన్నును నశింపఁజేతును. కాన మాట నిలుపుకొమ్ము. పరిక్షిత్తు నీ వెటులుసేసిన నే నంగీకరింతును. అనపరాధి యగు తపస్వి నవమానించినందుల శాఫలము పరిక్షిత్తనుభవించుగాక. తత్కుటుంబమువారి కుపద్రవము రానీయకుము. నీ

వును మద్గోత్రిజుండ వగుట నీవ్రతినను నిర్వహింపఁ జేయు
టయు నాకు విధియే. నా కెంత ధన మిచ్చెదవు ?

త—నీ చెప్పినచొప్పునఁ జేయుదును. కురురాజ్యము
నకుఁగాని పరిక్షిద్వంశజులకుఁగాని యెట్టి యుపద్రవమును
రానీయను, నీకిదె కోటినిష్కములు నిచ్చుచున్నాను. అని తన
భృత్యులచేఁ గొనిరాఁబడు ధనంబులోఁ గోటినిష్కంబుల
నెంచి వేసడంబులపై వేయించి పరిరక్షకులతోఁ గశ్యపువిం
టికిఁ జేర్ప నాజ్ఞాపించెను. కశ్యపుఁడుం దనజీవితంబున నంత
టి ధనరాశిం జూడనివాఁడగుట నత్యానందంబుం బొంది
స్వజనపదంబునకు వెడలిపోయెను.

భేదోపాయముచే నట్లు కశ్యపుని లోఁబఱచుకొని త
క్షకుఁడు, అనుయాయులతో హస్తిపురిం జేరి రాజప్రాసాద
దముఁ జేరునుపాయంబులఁ గానక రాజు మంత్రతంత్రౌషధ
విదులగు వనాటబ్రాహ్మణులకు బైరాగులకుమాత్రము ప్ర
వేశము నిచ్చుచున్నాఁడని విని తనయనుయాయు లగు నాగ
కుమారులకు మునిశిష్యుల వేసములు వేయించి మంత్రోద
కములు, మంత్రించిన ఫలములు ఓషధులు వారు తమయా
శ్రమమునుండి తెచ్చినటు లభినయింపఁజేసి పంపెను. అట్లు
పంపఁబడినపండ్లలోఁ గొన్నివిషప్రయుక్తం బగునటులు విష
క్రిమిదష్టంబు లైనవియు, మఱికొన్ని మూర్ఛనినంతన చం
పువిషముం బ్రవేశపెట్టినవియుఁ గలవు. ఇట్లు నాగల నంపి

తాను తిరస్కరణీవిద్యచేఁ బైనుండెను. ఆనాగులు దౌవారికులచే ఋష్యాశ్రమములనుండి విషాపనోదకమంత్రోదకఫలాదులు దెచ్చితి మని రాజునకుఁ గబు రంపి ప్రవేశమున కనుజ్ఞ నొంది ప్రవేశించి (1) "దీర్ఘమాయురస్తు" అని కపటాశీర్వచనంబుఁ జేసి యివి మున్యాశ్రమానీతంబులు మా గురువులు మీ కంపి రని యానామతరు లగు మానుల పేరులు సెప్ప, కాలకర్మవశంబున నాతండు వానిని స్వీకరించి వారి నిర్గమనంబున కనుజ్ఞ నిచ్చి శుకోపదేశంబున నిట్లు పరమేశ్వరుని ధ్యానించుచుండెను.

—(పరమేశ్వరనుతి, పరీక్షిన్మరణము)—

ఉ. ఏవిభు వందనార్చనము
లేవిభుచింతయు నామకీర్తనం
బేవిభు లీల లద్భుతము
లెవ్వడు సంశ్రవణంబుసేయ దో
షావలిఁ బాసి లోకము శు
భాయతవృత్తిఁ జెలంగునండ్రు నే
నావిభు నాశ్రయించెద
నఘౌఘనివర్తను భద్రకీర్తనున్.

(1) దీర్ఘం + ఆయుః (లేక) దీర్ఘ + మాయుః, అనిపదవిభాగము (మాయుః=వైద్యరోగము.)

ఉ. ఏపరమేశు పాదయుగ
మెప్పుడుఁ గోరి భజించి నేర్పరుల్
లోపలిబుద్ధితో నుభయ
లోకములందును జక్కఁ బాసి యే
తాపము లేక బ్రహ్మగతిఁ
దారు గతశ్రములై చరింతు రే
నాపరమేశు మ్రొక్కెద
నఘౌఘనివర్తను భద్రకీర్తనుఁ.

చ. తపములఁ జేసినైన మఱి
దానము లెన్నియుఁ జేసినైన నే
జపములఁ జేసినైన ఫల
సంచయ మెవ్వనిఁ జేర్చుకున్న హే
యపదములై దురంతవిప
దంచితరీతిగ నొప్పుచుండు న
య్యపరిమితుఁ భజించెద
నఘౌఘనివర్తను భద్రకీర్తనుఁ.

మ. అణువో, కాక కడుఁ మహావిభవుఁడో
యచ్ఛిన్నుఁడో, భిన్నుఁడో,
గుణియో, నిర్గుణుఁడో, యటంచు విబుధుల్
గుంఠీభవత్తత్త్వమా

ర్గణులై యేవిభు పాదపద్మభజనో
త్కర్షంబులం దత్త్వవి
క్షణముం జేసెద రట్టివిష్ణుఁ బరమున్
సర్వాత్ము సేవించెదన్.

ఉ. ఎవ్వనిచేఁ జనించు జగ
మెవ్వనిలోపల నుండు లీనమై
యెవ్వనియందు డిందుఁ బర
మేశ్వరుఁ డెవ్వఁడు మూలకారణం
బెవ్వఁ డనాది మధ్యలయుఁ
డెవ్వఁడు సర్వముఁ దాన యైనవాఁ
డెవ్వఁడు వాని నాత్మభవు
నీశ్వరునే శరణంబు వేఁడెదన్.

అని పరిక్షిత్తు పరమేశ్వరుఁ బ్రార్థించుచుఁ గుహానా మునికుమారులు సన్నిధినుంచిపోయిన ఫలంబులం దత్కాల సన్నిహితులగు మంత్రులకుఁ గొన్నియిచ్చి యందుం జూపున కందంబుగ నున్న ఫలం బొండు తీసి మూర్కొనుడు నందుండు పరిమళమిళితమైనవిషము శ్వాసనాళములలోనికిఁ జొచ్చి రక్తప్రసారము నాఁపుచుండె. అంతలో రాజు మూర్ఛనొందుచు నందుండు క్రిమిసంఘాతపుఁగాటుచే నసువులను విడిచెను. సన్నిధి నున్న మంత్రులు స్వహస్తస్థితఫలంబు లట్టివ యగు నని వానిం బాఱవైచుచు విషవైద్యులఁ బిలుచుతోం

దరలో నుండఁ దక్షకుఁ డాతనినై పుష్యముచే నా౹పాసాదం బున కగ్నిఁ దరికొల్ప నదియొకక్షణమునన రాజకవంబులో భస్మపటలం బయ్యె. తత్ప్రాసాదస్థ పరివారం బెటులనో ౹పాణంబులతో నీవలంబడిరి. భయ౹భాంతులై వారు చూచు చుండఁగనే తక్షకుండును మాయామాణవక వేషధారు లగు నాగులు నెల్లనిదీర్ఘదేహంబులతో నంతలోన యదృశ్యులైరి. హాతాత్కృత మగు నీదారుణకర్మమునకుఁ ౹బతిసేయనేరక రాజకుటుంబరక్షణమును రాజ్యరక్షణమును నమాత్యులు జాగరూకులై చేయుచుఁ బంచశరద్వయస్కుఁడు బాలుండు నగు జనమేజయుపైఁ గర్తవ్యముంచి పరిక్షిత్తునకుఁ బారలౌకిక౹కియలు పురోహితుఁడు సేయునటులఁ జేయించిరి. పితృమేధానంతరమునఁ బౌరపురోహిత మం౹తిదండనాథులుకూడి జనమేజయునిఁ గురురాజ్యమునకుఁ బట్టాభిషిక్తుం జేసిరి.

ఇది

౹శ్రీమత్కౌండిన్యగో౹త పవి౹త పెండ్యాల వేంకయాఖ్యపు౹త్రి, మహాభారతచరి౹త వ్యవసాయచరి౹తాది వివిధ౹గంథ౹పణేతృ వేంకటసు౹బహ్మణ్యశా౹స్త్రి విరచితంబగు పరిక్షిచ్చరితంబు సర్వంబును

సమాప్తము.

లఘుటిప్పణి.

అ

అంసలుఁడు = బలిసినవాఁడు

అగదంకారుఁడు = వైద్యుఁడు

అటమటము = వ్యర్థము

అతివేలము = హద్దుమీఱినది

అనుయాయులు = కూడవచ్చువారు

అనువాకము = కొన్నిపనసలుగలవేద భాగము

అఫల్గుబాణములు = వ్యర్థముకానిబాణములు

అలక్ష్యము = కనఁబడనిది

అవంధ్యము = వ్యర్థముకానిది

అశ్వసాది = గుఱ్ఱపురౌతు

అసదు = తక్కువ

అహంభావము = గర్వము

ఆ

ఆందోళిక = అందలము

ఆకర్ణనము = వినుట

ఆజ్యము = నేయి

ఆశీవిషము = పాము

ఆసంది = నాల్గువైపులను సమముగనుండు మంచమువంటి యొకయాసనము

ఇ

ఇల్లడ = పదిలమని చెప్పి యొప్పగించుట

ఇతోధికము = ఇంతకంటె హెచ్చు

ఈ

ఈఁగు = తొలఁగించు

ఉ

ఉత్తలోమము = పైనిరోమములు కలది

ఉత్తానీకృతము = వెల్లికిలచేయఁబడినది

ఉద్ఘాటితము = దెప్పిపొడవఁబడినది

ఉద్వృత్తులు = గర్వముకలవారు

ఊ

ఊనషోడశము = పదునాఱింటికిఁ దక్కువ

ఊషరము = చవిటినేల

ఏణము = లేడి

ఒ

ఒఱగొడ్డెము = మనసును నొప్పించెడి మాట

ఔ

ఔదుంబరము = మేడిచెట్టుసంబంధమైనది

క

కంధరము = మెడ

కదళీవంధ్య = అరటిచెట్టువలె నొకసారిప్రసవించినస్త్రీ

కనగ్రాహి = కప్పముపుచ్చుకొనువాఁడు.

కరీరము — మొలక

కలాపము = నెమలిపురి, చంద్రుఁడు

కలాపభృత్తు = నెమలి, శివుఁడు, కృష్ణుఁడు

కల్పము = బ్రహ్మదినము; ప్రళయము; (బ్రహ్మయొక్క జీవితమున నీక్రింది యేడుప్రళయములు కల్గును. (1) పార్థివకల్పము (2) కూర్మకల్పము (౩) బ్రహ్మకల్పము (4) వరాహకల్పము (5) శ్వేతవరాహకల్పము (6) ప్రళయకల్పము (7) సావిత్రికల్పము) అనునవి. (ఇపుడు శ్వేతవరాహకల్పకాలము) షడంగములలో నొకటి.

కాకవంధ్య = కాకి రెండుగుడ్లను బెట్టినరీతిని, ఇద్దఱు బిడ్డలనే కనినస్త్రీ

కాకపక్షము = పిల్లజుట్టు

కాతరులు = భయస్వభావులు

కార్తస్వరము = బంగారము

కార్తాంతికుఁడు = జ్యోతిషికుఁడు

కుహన = కపటచర్య

కృష్ణీకృతము = నలుపుచేయఁబడినది

క్షిప్తము = చిమ్మఁబడినది

గ

గవ్యూతి = రెండుక్రోశములదూరము

గోమాయువు = నక్క

చ

చంద్రశాల = మేడపైనుండినది

చక్షుష్మంతుఁడు = కన్నులుగలవాఁడు

చామీకరము = బంగారము

జ

జన్యము = యుద్ధము

జాంగలికుఁడు = విషవైద్యుడు

జామిత్రశుద్ధి = లగ్నమునకేడవ యింటగ్రహములు లేకుండుట

జిఘాంసువు = చంపునిచ్ఛకలది; శత్రువు

జితోస్మి = (జితః + అస్మి) జయింపఁబడినవాఁడనైతిని

జ్ఞానంభావము = జ్ఞానముకలదనుకొనుట

ఝ

ఝరి = సెలయేఱు

ఝషము = చేఁప

త

తన్వి = పలుచనిశరీరముకలది

తాత = తండ్రి; పితామహుఁడు; బ్రహ్మ

తిగ్మతేజస్వి = తీక్ష్ణమైనప్రభావము కలవాఁడు

తొట్టి = మొదలుకొని

తోక్మము = లేతమొలక

ద

దక్షిణ = వైదికకార్యమున పురోహితాదుల కిచ్చు ద్రవ్యము

దస్యుత్వము = దొంగతనము

దేవానాంప్రియులు = మూర్ఖులు (అ
లుక్సమాసముచే నిట్టియర్థము క
లుగును)

ధ

ధనంజయుఁడు = అర్జునుఁడు, అగ్ని
ధర్మము = ధనుస్సు; న్యాయము
ధూర్జటి = శివుఁడు

న

నరనారీకము = పురుషులయొక్క
స్త్రీలయొక్క సమూహము
నవోఢ = క్రొత్తపెండ్లికూతురు
నారాయణబలి = సన్యాసికిఁ జేయు
శ్రాద్ధము
నారాశంసి = నరులను గురించి చె
ప్పువేదవాక్యము కలది
నిశ్శత్రుశేషుఁడు = శత్రుశేషము లే
నివాఁడు
నిషంగము = అమ్ములపొది
నిష్పితౄణుఁడు = పితౄణము తీ
ర్చినవాఁడు
నిసుగు = శిశువు
నిస్స్వుఁడు = దరిద్రుఁడు
నీడము = గూఁడు
నీడజము = పక్షి
నృశంసము = హింసించునది
నైకవిధములు = అనేకవిధములు
న్యూంఖ = పదునాల్గోకారముల ను
చ్చరించిన పిమ్మట శబ్దము ను
చ్చరించుట. అందు 1,7,18 ఓ
కారములను ప్లుతములనుగాను త
క్కినవాని ననుదాత్తములుగాను
ఉచ్చరింపవలెను. ఉదా. ఓ౩ఓ
ఓఓఓఓ ఓ౩ఓఓఓఓఓ ఓ౩ఓఓ
ఓఓఓ పరిక్షిత్ (చూడుఁడు,
పాణిన్యష్టాధ్యాయియొక్క 8 4
21యొక్క కాశికాభాష్యవ్యాఖ్య)

ప

పంచకరహితము = తిథివారనక్షత్రల
గ్నముల సంఖ్యను కలిపి తొమ్మి
దిచే భాగింపఁగా 1,2,4 6,8
సంఖ్యలు మిగులకుండుట
పంచగవ్యములు = గోవుయొక్క,
మూత్రము, పేడ, పాలు, పెరుఁ
గు, నెయ్యి
పక్కిడాల్వేల్పుపొక్కిలిపసిబిడ్డఁ
డు = బ్రహ్మ
పరిణద్ధము = బలిసినది
పరేతరాట్సూనుఁడు = ధర్మరాజు
పలపలనినవాఁడు = [illegible]నవినవాఁడు
పాత్రేసమ్మితులు = ఏపనిని జేయక
భోజనపాత్రలు వేయునపుడు తి
నుటకు సిద్ధముగానుందురు? (కొన్ని
సమాసము లిట్లు నిందార్థములం
జెప్పును. చూడుఁడు పాణిన్య
ష్టాధ్యాయిలోని పాత్రేసమ్మి
తాదిగణము) [ము
పారమేష్ఠ్యరాజ్యము = మోక్షరాజ్య
పితృమేధము = [illegible]కుఁ జేయు
నంత్యకర్మ

పురుషార్థత్రయము = మూఁడగు ధ
ర్మార్థకామములు
పురోడాశము = యజ్ఞములోఁ జే
యు వరిపిండిరొట్టె
ప్రతప్తము = కాఁచఁబడినది
ప్రథమాస్థితము = ముందుగాఁ బ్రవే
శ పెట్టఁబడినది
ప్రపాఠకము = కొన్ని యనువాక
ములుగల వేదభాగము
ప్రవర్గ్యము = యజ్ఞములోని యొక
కర్మము
ప్రస్థానము = ప్రయాణము
ప్రాహ్ణము = పగటితొలిజాము

ఫ

ఫలవద్గ్రావబోధము = ఫలముతోఁ
గూడిన యర్థమును దెలిసికొనుట
(వేదశాస్త్రములను జదివి యజ్ఞా
దులను జేయుట)
ఫేనము = నురుఁగు

భ

భవితవ్యము = కాఁదగినది
భసితము = బూడిద
భావశబలత — భావములకూడిక
భూదారము = అడవిపంది
భూరి = విస్తారము
భేషజము = మందు

మ

మధుపర్కము = పెరుఁగు, బెల్లము,
నేయి కలిపినది (లేక) పూర్వ
కాలమున పవిత్రకార్యములలో
వండఁబడిన మేకయొక్క, ఎద్దు
యొక్క మాంసము
మరుత్తరాట్ = మరుత్తను నొక
మహారాజు
మాయావి = మోసగాఁడు
మిథస్సంభాషణము = రహస్య సం
భాషణము; అన్యోన్యసంభా
షణము
మేదశ్ఛేదము = క్రొవ్వుచే నణపఁ
బడినది

య

యమళులు = కవలవారు
యవలు = ధాన్యవిశేషము
యుగము = బండికాఁడి; కాలభేద
ము దెల్పు కృతాదియుగము;
జత
యువ = పడుచువాఁడు; ఒకసంవ
త్సరము

ర

రథ్య = రథములుపోవుమార్గము; రథ
సమూహము; గుఱ్ఱము
రాజకిల్బిషుఁడు = పాపపురాజు
రాజన్వంతము = మంచిరాజు గల
దేశము
రాజవంతము = రాజుమాత్రము కల
దేశము
రాజసము = రజోగుణము
రాతి = మిత్రుఁడు

రుక్మపట్టము = బంగారపుపట్టా

ల

లాజహోమము = వరి పేలాలతోఁ
  జేయఁబడు హోమము

వ

వనస్పతి = చెట్టు; పూవక కాఁచెడి
  చెట్టు
వాగురికుఁడు = వలవేఁటగాడు
వాగ్వ్యభిచారి=మాటతప్పినవాఁడు
వార్ధశ్రవసుఁడు = అజ్ఞుఁడు
విహ్వలుఁడు=భయాదులచే నవయవ
  ముల స్వాధీనము తప్పినవాఁడు
విశల్యకరణి = బాధను తొలఁగిం
  చు నోషధి
వేశ్మజాలము = ఇండ్లవరుస
వైరాజ్యము = పై నింకొక రాజు లే
  కుండుట
వ్యసని = కామక్రోధాదులవలనఁ
  గలిగిన వేఁట, ద్యూతము మొద
  లగు నభ్యాసములు కలవాఁడు;
  ఆపదనొందినవాఁడు
వ్యాయతము = దృఢమైనది; పొడు
  వైనది

శ

శరధి = అమ్ములపొది; సముద్రము
శాదుని = ధర్మరాజు
శిఖరిదశన = మొనలుదేలిన దంత
  ములు కలది
శిబిక = పల్లకి
శ్యామ = పసుచుది; పదునాఱేం
  వయస్సుగల స్త్రీ; ఆకుపచ్చ
  రంగుకలది
శ్వాగణి = వేఁటకుక్కలగుంపు క
  వాఁడు

స

సంయమించి = పరిశోధానివృత్తిఁ
  జేసి; నియమించి
సప్తపది=ఏడడుగులు కన్యచే త్రొ
  క్కించెడి వివాహములోని ఒ
  కకర్మము; ఏడడుగుల సమూ
  హము
సన్నిహితము = సమీపించినది
సమితి = సభావిశేషము; సమూ
  హము; యుద్ధము
సమ్రాట్టు=చక్రవర్తి
సుప్రతీకము = భగదత్తుఁడనురాజు
  యొక్క యేనుఁగు, కుబేరుని
  యేనుఁగు
సూక్తము = వేదములోని యొక భా
  గము
స్థాణువు = మోడు; శివుఁడు
స్థాయీభావము = [illegible]మాధుర్యము
స్రక్కు = [illegible]
స్రవంతి = నది
స్వారాజ్యము=స్వర్గరా[illegible]

హ

హరితము=పచ్చనిది ఆకుపచ్చనిది
హింస్రకము = హింసించునది